

Brigitte Bardot (1934-2025)

Van sekssymbool tot omstreden activist

IN HET NIEUWS 4-5

Yosemite Park

Trumps beleid ontmoedigt toerisme

BUITENLAND 16-17

Gokken

Meer verslaafden na legalisering

IN HET NIEUWS 8-9

Chemie

Herbezinning chemiereus Dow

ECONOMIE 24-25

Advertenties

Zullen we wat beters gaan doen met die ton op de bank?

BRIDGE FUND

Beleg vanaf €100.000 en ontvang tot 5,75% vaste rente.

NU OOK ALS DOCUMENTAIRE

'Tommy Wieringa schreef een onthutsend verslag van zijn reis met een hulpkonvoi naar Oekraïne.' - NRC

IN HET LAND
WAPENVELD

HANS STEKETEE

Hoe houdbaar is het Zuivelmuseum?

Wie denkt dat er in Wapenveld niets valt te beleven, heeft het Zuivelmuseum over het hoofd gezien. In Erve IJzerman, de historische Gelderse boerderij die het museum huisvest, ontvluchten nostalgiezoekers de *urban vibe* tussen karntonnen en bedsteden boven de paardenstal; er komen gezinnen en grootouders met kleinkinderen voor „een loeigoed uitje”; en natuurlijk liefhebbers van *all things* melk en zuivel. Ruim vijfduizend bezoekers dit jaar.

Maar mogelijk valt het doek voor het enige Nederlandse museum dat de geschiedenis van de hele zuivelketen „van gras tot glas” laat zien. Aan de exploitatie hoeft het niet te liggen. Die is, dankzij overheden, fondsen en bedrijven, voor drie jaar gedekt. Ware het niet dat het Zuivelmuseum de boerderij huurt van nonprofietsichting BOEi, die cultureel erfgoed een nieuwe bestemming geeft en de boerderij heeft gerestaureerd.

En die veertigduizend gulden per jaar zijn „*killing*”, zegt vice-voorzitter Wim Dommelen (70) als hij met curator Rob van Vliet (63) koffie (met plastic cupjes koffiemelk) schenkt in de oude huiskamer, waar een hete-luchtkachelkje snort. Allebei komen ze „uit de zuivel”. Van Dommelen’s vader was melkveehouder en zette zijn bussen nog langs de weg om opgehaald te worden door de coöperatie. Van Vliet is opgeleid als zuiveltechnoloog in Wageningen.

Het idee was altijd al dat het museum dit rijksmonument uit 1898 van de stichting zou kopen. Van de benodigde 960.000 euro ontbreekt nog 275.000 euro. „Het algemene gevoel is: waar heb je het nog over?” zegt Van Dommelen.

Dan heb je het over sluiting. Het museum heeft zelf per 1 januari de huur opgezegd en als het geld er voor 1 april niet komt, is het *schluss*. Hoewel er nog „gesprekken lopen” is het museum een crowdfunding-actie begonnen; „Samen geven we het verhaal van de zuivel een thuis.”

Dagen van Melk van Jutta Chorus, over opkomst en ondergang

van zuivelbedrijf Menken, had al een bodempje gelegd. Zo wist ik dat melk een bron van besmettingen was, totdat de Duitse bezetter pasteuriseren verplicht stelde. En dat de gegarandeerde literprijs na de oorlog tot boterbergen en melkclassen leidde.

Ook ik ben gehersenspoeld door het Nederlands Zuivelbureau: „Melk is goed voor elk”, „Melk, de Witte Motor”, „Met melk meer mans” en natuurlijk Joris Driepinters ‘Drie glazen melk per dag!’. Dat was in de tijd dat melk, in Chorus’ woorden, „bijna als geneesmiddel werd aangeprezen”. Dat is voorbij; melk en melkproducten kregen vroeger twee forse taartpunten in de Schijf van Vijf, nu nog maar één smal partje.

Ook ik ben gehersenspoeld door het Zuivelbureau: ‘Met melk meer mans’, ‘Melk, de Witte Motor’

„Het beste voedingsadvies is: eet gevarieerd en matig, maar daar onderscheid je je niet mee van de concurrent”, zegt Van Vliet.

Het Zuivelmuseum laat het allemaal zien: melkbussen, de denkbaar waarmee de melkboer langs de huizen ging, flessen in soorten en maten, de opkomst van de coöperaties, een laboratoriumpje om het vet- en eiwitgehalte te meten, een houten roomijsmachine. En er is een rijdende ‘winkel aan huis’ van SRV, de organisatie die de ‘melkman’ vanaf 1966 nieuw elan moest geven. Er is zelfs een hoekje dat uitlegt hoe de keten ‘van gras tot glas’ dankzij slimme enzymen misschien ooit zonder de schakel ‘koe’ kan.

De crowdfundmeter staat op 12.000 euro, maar dat is pas na één week, en in januari gaat het museum „gericht” op zoek, vooral in de zuivelsector, zegt Van Dommelen. „Er is al zoveel bereikt, wie durft het nu nog te laten klappen?”

DISTRICT COMMEWIJNE

Man in Suriname steekt negen mensen dood

Zaterdagochtend bracht een man vijf kinderen en vier volwassenen om, onder wie eigen kinderen en burens. De man is kort na het geweldsincident aangehouden.

AMSTERDAM

Zaterdagochtend heeft een man in het Surinaamse district Commewijne, ten oosten van Paramaribo, negen mensen doodgestoken. Het gaat volgens een verklaring van Korps Politie Suriname om vier volwassenen en vijf kinderen. Een zesde kind en een volwassene zijn zwaar gewond afgevoerd naar het ziekenhuis.

Volgens verschillende Surinaamse media zijn onder de slachtoffers de vier minderjarige kinderen van de verdachte. Dagblad *De Ware Tijd* meldt dat de andere doden burens van de man zijn. Nieuwssite *Starnieuws* schrijft dat het vijfde vermoorde kind ook een buurtbewoner is. Kort na het incident werd de man door de Surinaamse politie opgepakt en onder zware bewaking gezet. De politie verklaarde dat de ver-

dachte de agenten tijdens de aanhouding „met een scherp voorwerp heeft aangevalen”. Als reactie hierop opende de politie het vuur, waarbij de man in zijn benen geraakt werd.

Het Korps Politie Suriname heeft nog geen melding gedaan over de identiteit van de dader en het mogelijke motief voor de moorden. Berichtgeving van *De Ware Tijd* en *Starnieuws* suggereert dat de man mogelijk in een psychische crisis verkeerde na een telefonische ruzie met zijn echtgenote, die niet meer bij hem woonde.

Reactie president Simons

De Surinaamse president Jennifer Simons reageert op haar Facebookpagina geschokt. De regering besloot om de kosten van de begrafeningen te dragen, als teken van solidariteit en medeleven. Ook oud-president Chan Santokhi en minister van Buitenlandse Zaken Melvin Bouva hebben hun condolances uitgesproken. „Dit is niet het land waarin ik leven wil. Dit drama is voor ons ongekend en had nooit mogen gebeuren. De vraag is waarom? Hoe? Vooral wat nu en hoe verder?”, aldus Bouva.

D66-leider Rob Jetten wenste alle betrokkenen via X kracht en steun toe. (NRC)

OLYMPISCH KWALIFICATIETOERNOOI

Van den Bunt verrast met zege op 10.000 meter, voor Bergsma

AMSTERDAM

De 21-jarige Stijn van de Bunt heeft zich zondag verzekerd van zijn tweede olympische ticket. Nadat hij vrijdag al verrassend de sterkste was op de 5.000 meter, noteerde hij op de 10.000 meter onder zware omstandigheden een toptijd: 12.36,25.

In Thialf schaatste Van de Bunt lange tijd onder het schema van het nationale record van Patrick Roest, maar in de laatste ronde was zijn verval net te groot. Toch kon hij zich na zijn rit al rijk rekenen: concurrenten als Jorrit Bergsma, Marcel Bosker en Chris Huizinga moesten een persoonlijk record rijden om hem nog voorbij te gaan.

De concurrentie kwam inderdaad niet in

de buurt bij de tijd van Van de Bunt, die op het NK van eind oktober nog zesde werd op de langste afstand. Daardoor deed hij de afgelopen maanden niet mee in de wereldbekercyclus, waarin de Nederlandse deelnemers geen rol van betekenis speelden.

Bergsma legde beslag op de tweede plek. Hij richtte zich op de tijd die Bosker in de rit ervoor had neergezet, en bleef daar in 12.45,52 een halve seconde onder. Voor de 39-jarige Bergsma is het nu afwachten of de selectiecommissie van de KNSB hem aanwijst voor de massastart. In die discipline boekte hij dit seizoen twee wereldbekerzegen en staat hij boven aan het klassement (NRC).

[+] **Sport 26-29** Meer olympische kwalificaties

REPORTAGE VUURVERBOD

Veiligheid was juist het idee achter één groot, gezamenlijk Floravuur

Een verbod op het oudjaarsvuur leidde tot rellen in Floradorp. Dat krijg je als een traditie wordt afgepakt, zeggen bewoners.

Anne-Martijn van der Kaaden

AMSTERDAM

Op een zwartgeblakerd kruispunt staat Patrick van Bronswijk (46) zondagochtend voor een draaiende camera van *Hart van Nederland*. Hier begon het allemaal, zegt hij terwijl een waterig zonnetje doorbreekt. Gisterenmiddag, met een tonnetje op straat. „Een olievat met een keurig vuurtje erin.”

Gemoedelijk was het. Zo’n zestig buurtbewoners hadden zich verzameld, kinderen, ouderen. André Hazes op de achtergrond. „Iedereen had kerst gevierd, en dan is het een soort traditie om even met het dorp bij elkaar te komen. ‘Hé, hoe was het? Lekker gegeten?’”

Om een uur of zes was de wijk-agent erbij gekomen. Die had gezegd dat de ton op de stoep moest, vertelt Van Bronswijk, om het verkeer niet te hinderen. Zo gezegd zo gedaan. „Maar daarna was het: ‘Nee, hij moet toch daar in de voortuin.’” Wijzend op een hekje: „Dat was ingewikkeld. Dus de mensen zeiden: het kan niet. Een kwartier later stond er een hele linie agenten in van die beveiligde kleding.”

In Floradorp, een buurt in Amsterdam-Noord, is de sfeer al een tijd gespannen. Tot frustratie van veel bewoners gaf de gemeente dit jaar geen toestemming voor het traditionele oudjaarsvuur. Op advies van de brandweer besloot burgemeester Femke Halsema in het voorjaar al dat zo’n vuur in een woonwijk te gevaarlijk was en te veel zou vragen van de hulpdiensten.

Sindsdien rommelt het: een bewonersavond met Halsema eindigde in een scheldpartij, een gemeentecamera werd opgeblazen, bushokjes sneuvelden en ondergrondse containers gingen in vlammen op. Zaterdagavond ging het opnieuw mis. Dit keer greep de ME in nadat groepjes jongeren op verschillende plekken brandjes stichtten en agenten met zwaar vuurwerk werden bekogeld. Er werden geen aanhoudingen verricht.

Saamhorigheid

„Niet wat je wil”, zegt geboren Floradorper Patrick van Bronswijk over de escalatie. Maar wel wat je krijgt, denkt hij, als mensen het gevoel hebben dat een traditie wordt afgepakt. „Het vuur is om samen het jaar af te sluiten, het nieuwe jaar in te luiden, degenen te herdenken die er niet meer zijn. Saamhorigheid, verbinding, daar draait het om.” Generaties groeien ermee op, zegt hij.

Het vuur is een van zijn vroegste herinneringen. „Ik hield als klein jochie m’n hand tegen het

raam en had meteen een blaas.” In die tijd was het nog midden in de buurt. „De lantaarnpalen smolten, de dakgoten. Absoluut gezellig en absoluut niet veilig.”

Veiligheid was juist wel het idee achter het Floravuur. Eén groot, gezamenlijk vuur moest een einde maken aan de vele kleine kerst-boombrandjes, zo werd besloten in 1951. Naarmate het vuur groter werd, verhuisde het naar een veldje aan de rand van de buurt. Maar ook daar liep het geregeld uit de hand. In 2002 - toen onder meer twee auto’s in vlammen opgingen - stelde burgemeester Job Cohen het jaar erop een verbod in. Het

zorgde voor hevige rellen tijdens de jaarwisseling, waarbij de politie werd bekogeld met stenen en de ME werd ingezet. „De arrestatie-

teams lagen hier op de schuurtjes”, weet een oudere buurtbewoner te vertellen.

Restanten van een straatbrand in de Amsterdamse wijk Floradorp. Zaterdagavond greep de ME in bij verschillende brandjes. FOTO’S MICHEL VAN BERGEN/ANP

‘Amsterdam in vuur en vlam’ staat op een vlag in Floradorp.

Buurt in A’dam-Noord

in de borstzakken van zijn zwarte winterjas. De stapel werd kleiner. Er kwamen beveiligers, verkeersregelaars, brandwachten. Sneeuwkanonnen hielden de dijkhuizen uit voorzorg nat.

„Nou, het was wel weer overdreven hè gisteren”, zegt een vrouw met vlechtjes nadat ze het raampje van haar lichtgrijze Volvo naar beneden heeft gedraaid. „Die megafoon... Het eerste wat je hoort is: als jullie nu niet weggaan, komt er geweld!”

‘Onkruid en rattengif’

Verderop steekt de bestuurder van een klein zwart autootje ook haar hoofd naar buiten. „Hoi schatti” roept Van Bronswijk. „Halsema komt zo bij me koffiedrinken”, roept ze terug. „Kom je ook?” „Ja hoor, gezellig.” „Met onkruid en rattengif!” „O, dan neem ik voor de zekerheid een bakkie thee.”

Aangekomen bij zijn karakteristieke roze huis groet Van Bronswijk zijn 71-jarige overbuurman Roel, die net zijn duivenhok wil gaan schoonmaken. Wat vindt hij van de hele toestand? „Ik ben een echte noorderling”, zegt hij schouderophalend. „Ik ben wel wat gewend.” Maar - en nu wil hij zich netjes uitdrukken - het verbieden van het vuur is natuurlijk belachelijk. „Dan moet je het Suikerfeest ook schrappen. En Chanoeka.” Van Bronswijk: „In 74 jaar tijd is er nooit geen woning uitgebrand.”

Dana Linssen

AMSTERDAM

En God... schiep de vrouw. En haar naam... was Brigitte Bardot. Zelden was een filmtitel toepasselijker dan die van de film *Et Dieu... créa la femme* die de Franse regisseur Roger Vadim in 1956 rondom zijn toenmalige echtgenote modelleerde. Ze had al zeker vijftien rollen en rolletjes op haar naam staan, in het ene geval nog schaarser gekleed dan in het andere, toen hij haar eindelijk zelf in een film castte. Vadim was degene die haar in 1950 op de cover van het Franse tijdschrift *Elle* 'ontdekte', een affaire met haar begon, toen ze achttien werd ten huwelijk vroeg en in de filmwereld introduceerde.

Et Dieu... créa la femme zou haar grote doorbraak worden. Maar de film en die titel zouden ook een mijlpaal markeren in de geschiedenis van de manier waarop films naar vrouwelijke hoofdpersonages, hun lichamen en hun seksualiteit keken. Destijds was dat onbezonnen. Maar zeker niet onschuldig. Het woord sekssymbool had nog niet zo'n zware lading als vandaag. Bekeken worden stond nog niet synoniem aan een vorm van objectivering die vrouwen tot willoze poppen reduceert.

Als de seksueel vrijgevochten Juliette Hardy bracht Bardot tal van mannen het hoofd op hol. Naakt in de zon. Blootsvoets. Vadims naam zijn we al bijna vergeten. Maar die van haar is onvergankelijk gebleken. Nog steeds. Ook meer dan 45 jaar nadat ze haar filmcarrière al bij leven vaarwel had gezegd, zodat „de film haar niet zou verlaten”.

De Franse actrice is op 91-jarige leeftijd overleden, meldde haar stichting zondag. In de lange tweede helft van haar leven koos ze ervoor haar filmcarrière op te geven om haar leven te wijden aan dierenwelzijn en haar stichting. In haar kluizenaarsoord even buiten het Zuid-Franse St. Tropez schiep ze met haar vierde echtgenoot, de uit de kringen rondom de extreemrechtse politicus Jean-Marie Le Pen bekende Bernard d'Ormale, en omgeven door eucalyptusbomen en lavendelstruiken, haar eigen aardse paradijs, waar paarden, kippen, varkens en katten vrij rond mochten scharrelen. Van daaruit leverde ze ook steeds extremistischer commentaren op de wereld buiten: #MeToo was aandachtstrekkerij, de islam gevaarlijk, en iedereen met een andere huidskleur dan zij minderwaardig. Het leverde haar de afgelopen paar jaar diverse boetes voor racistische uitspraken op.

Interessant voor de tabloids

De op 28 september 1934 in een gegoeide Parijse familie geboren Brigitte Anne-Marie Bardot leefde langer in de schaduw dan in de schijnwerpers, al bleef ze door haar in toenemende mate politiek excentrieke en extreme gedrag tot op hoge leeftijd interessant voor de tabloids. Ze spande een rechtszaak aan tegen de Franse staat om twee olifanten van de dood te redden, en dreigde net als Gérard Depardieu de Russische nationaliteit aan te nemen als ze haar zin niet kreeg.

Is het een smet op haar herinnering of een gevolg van haar gecompliceerde verhouding met de showbizz en haar rigoureuze keuze om het na 1973 en bijna vijftig filmrollen met het wereldje voor gezien te houden? Hoe moeten we haar herinneren?

Er zijn maar weinig filmsterren die nog steeds zo mythisch-mystiek zijn als zij. Marilyn Monroe, op wie ze vaak het Franse antwoord werd genoemd. En BB dus. Ze had genoeg aan

Bardot in Londen voor de film 'Une Ravissante Idiote' in 1963. FOTO GAMMA-KEYSTONE VIA GETTY IMAGES

NECROLOGIE **BRIGITTE BARDOT (1934-2025)** FILMSTER EN ACTIVIST

Actrice en activist tussen onschuld en controversie

Weinig filmsterren waren zo mythisch-mystiek als zij. Brigitte Bardot was eerst een sekssymbool, toen een feministisch icoon, en de laatste jaren kwam ze vooral in het nieuws door haar islam- en #MeToo-kritiek.

haar initialen. Wat men toen een 'stoeipoes' noemde en een symbool van seksuele bevrijding ineen. Haar amandelvormige ogen, altijd perfect zwart omrand. En die lippen, altijd op het punt om je te kussen. Dat was in ieder geval de belofte. En die haren, alsof een zee-meermin ze uit de golven had gestolen. Met haar haarband, losse knot, Bretonse streepjestrui, een schouder ontbloot, om de boezem spannende bloesjes in Vichyruitjes en later de hippiechic van de jaren zestig en zeventig, werd ze ook een mode-icoon.

Feministisch icoon

En er was meer natuurlijk. Benen. Billen. Borsten. Zou de God van de jaren vijftig haar zo echt als Eva hebben bedacht? Het is maar goed dat ze op het witte doek onsterfelijk werd, net als Greta Garbo en Monroe voor haar. Voor altijd gestold in haar nymfachtige jaren, zodat we nog steeds met die eerste onbevangen blik naar haar kunnen kijken. Want als hij haar vandaag zou hebben geschapen zou hij vast van seksisme zijn beschuldigd.

Die mix van vanzelfsprekende lichamelijke en verslavend erotische, dat imago van pruilende meiske en argeloze verleidster (al dan niet tegen wil en dank), maakte haar ook tot een van de,

Bardot in Parijs, 2001. FOTO GETTY IMAGES

In 'L'Ours Et La Poupee', 1970. FOTO ANP/MARY EVANS PICTURE LIBRARY

In 'Don Juan ou Si Don Juan était une femme...', 1971. FOTO ANP/MARY EVANS PICTURE LIBRARY

zeker in retrospectief, lastigst te duiden actrices van de afgelopen eeuw. Net als Monroe wilde ze geen seksobject zijn, maar voelde ze zich gedwongen het spel mee te spelen om zich als vrouw en actrice serieus genomen te voelen.

Waar ze voor de Verenigde Staten met het ingekorte en gecensureerde *Et Dieu... de seksuele bevrijding personifieerde*, lag dat in eigen land gecompliceerder. We vergeten snel dat de film in Frankrijk niet meteen het enorme kassucces was zoals we die graag herinneren. De intelligentsia van nouvelle vague en existentialisme keek aanvankelijk op haar neer. Dat veranderde toen Simone de Beauvoir haar in 1959 in het voor het Amerikaanse blad *Esquire* geschreven gepassioneerde essay 'Brigitte Bardot and the Lolita Syndrome' zowel tot feministisch icoon uitriep, maar ook als de tragische twee-eenheid van jaagster en prooi omschreef.

Anno nu zou je daarbij moeten aantekenen dat ze om succes te hebben wel haar haren blond moest verven en dat de films waarom ze nu herinnerd wordt, haar meer dan de vrije vogel uit *Et Dieu...* juist als slachtoffer portretteerden, op een manier die niet per se eenduidig feministisch was.

Henri-Georges Clouzots *La vérité* (1960) voerde haar op als femme fatale

en passiemoordenares. In het semi-autobiografische *Vie privée* (1962) liet Louis Malle haar een actrice spelen die sterft in het flitslicht van de paparazzi. Ook Jean-Luc Godard liet haar levenloos en bebloed achter in een vuurrode Alfa Romeo in *Le mépris* (1963), eveneens een film over film, over de clash tussen de Europese kunstfilm en de Amerikaanse commercie. Ze werd in film en het echte leven tot op de set achtervolgd door fotografen. Fictie en werkelijkheid verwikkeld in een verwrongen dans. Later werd bekend dat ze in die periode al worstelde met depressies en een laag zelfbeeld.

Maar de buitenwereld zag de liefdes en affaires, de aanbidders en bewonderaars (ze was de minnares van acteur Jean-Louis Trintignant en de muze van zanger Serge Gainsbourg), en verlustigde zich aan de verstoorde relatie met haar zoon („Ik ben niet volwassen genoeg voor het moederschap”).

Zo zijn in de publieke perceptie haar persoonlijke leven en de rollen die ze speelde steeds meer door elkaar gaan lopen en werd de bevrijdster van de vrouwelijke seksualiteit een gevangene van haar eigen leven en een feminisme dat ze op latere leeftijd zei te zijn gaan haten. Voor haar draaide alles om haar eigen vrijheid.

De buitenwereld zag de liefdes en affaires, de aanbidders en bewonderaars

REACTIES

Politici eren de vrouw die model stond voor *Marianne*

Bardot werd vijf keer veroordeeld voor haatzaaien. Vooral politici van rechtse snit sluiten haar na haar dood in de armen.

Daan van Lent

AMSTERDAM

Alsof *Marianne* zelf deze zondag is overleden. In de eerste reacties op haar overlijden wordt Brigitte Bardot volop vergeleken met het nationale symbool van Frankrijk, dat sinds de Franse Revolutie staat voor de triomf van de republiek, de vrijheid en de rede.

Vooral Franse politici buitelen over elkaar heen: allemaal willen ze de actrice en dierenactiviste herdenken. Reacties vanuit de culturele wereld kwamen later. Zo omstreden als ze was tijdens haar leven als symbool voor de seksueel bevrijde vrouw in de jaren vijftig en zestig en als dierenactiviste en sympathisant van radicaal rechts, zo lovend zijn die eerste reacties van politici.

Verbazingwekkend zijn de vergelijkingen echter niet, want in 1968 stond Bardot model voor bustes van Marianne die sindsdien in vrijwel alle Franse gemeentehuizen staan. „Haar films, haar stem, haar oogverblindende pracht, haar initialen, haar verdriet, haar onvoorwaardelijke liefde voor dieren, haar gezicht dat Marianne werd: Brigitte Bardot belichaamde een leven in vrijheid”, schreef de Franse president Emmanuel Macron. „Een Frans bestaan, universele genialiteit. Ze heeft ons geraakt. We rouwen om een legende.”

De uitgesproken Bardot was zelf niet altijd lovend over de president, die ze in 2023 „de president van de jagers” noemde. „Vijf jaar na uw aantreden maak ik verwijten, Emmanuel Macron, want ik ben boos over uw passiviteit, uw lafheid en uw minachting voor de Fransen”, schreef ze op het toenmalige Twitter (nu X).

Veroordeeld

Desondanks uiten ook partijgenoten van Macron zich vol bewondering voor de vrouw die openlijk het Front National steunde van Jean Marie Le Pen - later het Rassemblement National van Marine Le Pen. Bardot, sinds 2004 getrouwd met de voormalige rechterhand Bernard d'Ormale van Jean Marie Le Pen, noemde diens dochter 'de Jeanne 'Arc van de 21e eeuw'. Tijdens haar leven werd Bardot vijf keer veroordeeld voor aanzetten tot rassenhaat en haatzaaien.

Maar niets daarover in de reacties van politici. Voormalig premier Gabriel Attal en voorzitter van de partij van Macron noemde Bardot „het icoon, de muze, dit gezicht van Frankrijk dat de hele wereld heeft laten dromen.” Om eraan toe te voegen: „Ze heeft duizend levens geleefd - altijd met dezelfde passie en hetzelfde talent.”

Minister van Cultuur Rachida Dati roemt Bardot als „icoon onder de iconen” en ook als onvermoeibare verdediger van de dierenzaak. „Ze is een legende die heeft bijgedragen aan het vormen van onze verbeelding, zonder zich daar ooit bij te laten beperken. Gekmakend vrij en uiteindelijk zo Frans.”

Marine Le Pen, fractieleider van het radicaal-rechtse Rassemblement National, noemde Bardot op X „ongelooflijk Frans: vrij, ontembaar, voluit zichzelf”. En: „Frankrijk verliest een uitzonderlijke vrouw, door haar talent, haar moed, haar openhartigheid, haar schoonheid. Een vrouw die ervoor koos te breken met een ongelooflijke carrière om zich te wijden aan de dieren die zij tot haar laatste adem verdedigde met een onuitputtelijke energie en liefde.”

„
Ongelooflijk Frans: vrij, ontembaar, voluit zichzelf

Marine Le Pen fractieleider
Rassemblement National

Haar partijgenoot en voorzitter van Rassemblement National Jordan Bardella schreef: „Het Franse volk verliest vandaag de Marianne die het zo heeft liefgehad en wier schoonheid de wereld heeft verbijsterd. Brigitte Bardot was een vrouw met een hart, overtuiging en karakter. Als vurige patriot en liefhebber van de dieren die ze haar hele leven beschermde, belichaamde zij een heel Frans tijdperk, maar ook en vooral een bepaald idee van moed en vrijheid.”

Mireille Mathieu

Vanuit de culturele wereld kwam een van de eerste reacties van zangeres en generatiegote Mireille Mathieu. „B.B., twee initialen die de wereld rondgingen en van Brigitte de icoon en legende van de Franse cinema maakten, de grote actrice en vrije vrouw die haar stempel drukte op de geschiedenis van Frankrijk”, schreef Mathieu. „En als God de Vrouw heeft geschapen, dan heeft hij ook Brigitte Bardot geschapen”, met een verwijzing naar de film waarmee Bardot in 1956 internationale bekendheid kreeg.

FOTO JIM WATSON/ AFP

Advertentie

Gall & Gall

SINDS 1884

Aftellen BEGINT BIJ ONS

Champagne
Pannier
Demi-Sec
Frankrijk,
AC Champagne

GILBERT AND GALLARD
85
PUNTEN

5-
Korting

29.99*
24.99

De Saint-
Gall Le
Tradition
Premier Cru
Frankrijk,
AC Champagne

MUNDUS VINI
GOUD

34.85*
25.99

Moët &
Chandon
Brut
Impérial
Frankrijk,
AC Champagne

IWC
ZILVER

Pommery
Brut Royal
Frankrijk,
AC Champagne

DE GROTE HAMERSMA
85

11-
Korting

57.00*
42.99

43.99*
32.99

NIX18

**KOM LANGS OF
GA NAAR GALL.NL**

Actie is geldig t/m donderdag 1 januari 2026

Ontdek alle deals
op gall.nl of
scan de QR-code.

*Acties zijn geldig zolang de voorraad strekt. Geen bezorging op de Waddeneilanden. Referentieprijs: de laagste niet-promotie prijs in 30 dagen.

Ook in de openbare ruimte werd **reclame gemaakt voor gokken**, in dit geval voor een online casino. Sinds juli 2025 zijn de regels aangescherpt en zijn reclames op openbare plekken verboden.
FOTO GERARD TIL/ANP

Jonathan Sekeris
AMSTERDAM

„De knipperende lampjes en de geluidseffecten prikkelden mij. Dat gaf een heel fijn gevoel”, beschrijft Luuk Gielis (37) zijn eerste bezoek aan Holland Casino in Amsterdam. Hij was toen 29. Het bleef niet bij één bezoek, al snel ging Gielis bijna dagelijks. „Mijn spel was roulette. Op den duur maakte het niet uit of ik won of verloor.”

De spanning als hij geld inzette, als het balletje ging rollen, het is als cocaïne. „De dopamineprikkels. Proberen te voorspellen waar het balletje zou vallen. De spanning in mijn buik. Dat zorgde ervoor dat ik bleef gokken, eerst in het casino en later online.” Gielis kampte ongeveer zes jaar met een gokverslaving. Inmiddels is hij bijna twee jaar gestopt.

Sinds de overheid in oktober 2021 online gokken legaliseerde, zijn gokwebsites breed toegankelijk. 10 procent van de Nederlanders nam tussen februari 2023 en februari 2024 deel aan minimaal één online kansspel, blijkt uit het rapport *Deelname aan kansspelen in Nederland: meting 2024* van onderzoeksbureau Ipsos I&O. Van deze groep zeiden zeven op de tien personen voor het eerst te hebben gegokt na de legalisering in 2021. Deze stijgende populariteit werd mede veroorzaakt door de stroom aan advertenties die vlak na de legalisering veelvuldig te zien waren. Ook sponsoring van sportclubs door gokbedrijven nam toe. Die

VERSLAVING

Veel meer gokverslaafden na legalisering van online gokken

Het aantal gokverslaafden is toegenomen, als gevolg van de legalisering van online goksites in 2021. Behandelaars zijn bezorgd. „Jongeren denken: als de overheid het aanbiedt, zal het wel oké zijn.”

advertentiestroom werd pas ingedamd toen bleek dat de legalisering tot een sterke groei aan - vaak zeer jonge - gokkers leidde.

Door de groei van het aantal gokkers sinds 2021 zijn er meer gokverslaafden, met ernstigere problemen. „Het duurt meestal een paar jaar voordat iemand vastloopt in een gokverslaving”, zegt Bas Brons, die zich als behandelaar bij ggz-instelling SolutionS-Center richt op gokverslaafden. „Er is nu een piek in het aantal gokverslaafden, als gevolg van wat in 2021 in gang is gezet.” Al is de

”

Ik dacht: ik ga meer inzetten, ik wil ook op die lijst staan

Luuk Gielis
voormalig gokverslaafde

legalisering niet de enige oorzaak, zegt Brons: „Een deel van die groep gokte daarvoor al op buitenlandse of illegale goksites en was daardoor niet in beeld.”

De legalisering van online gokken was volgens de overheid bedoeld om grip te krijgen op het onzichtbare circuit van buitenlandse goksites. Door legalisering zouden gebruikers beter beschermd kunnen worden. Toenmalig VVD-minister Sander Dekker (Rechtsbescherming) onderhield nauwe contacten met de gokbranche in aanloop

naar de legalisering, zo meldde *NRC* begin december.

Een evaluatie in 2024, op verzoek van de Tweede Kamer, toonde echter dat de Wet Kansspelen op afstand (Koa) consumenten niet genoeg beschermde en dat gokkers via reclames werden aangezet tot „onmatig speelgedrag”.

Steeds jonger

Enkele maanden na de legalisering werd Floris Dijkhuizen (21) achttien en daarmee speelgerechtigd op de legale goksites. Hij maakte een account op TOTO en begon met bedragen tussen de 20 en 50 euro. „Dat is laag voor gokbe-grippen.” De maandelijke speellimiet van enkele honderden euro's - de exacte hoogte bepaalt de gokaanbieder - daar trok hij zich niks van aan. „Er waren toen ik begon 23 legale aanbieders, dus je kunt makkelijk je hele maandsalaris bij verschillende aanbieders erdoorheen gokken.”

In 2024 steeg het aantal gokverslaafden in de verslavingszorg naar ruim 2.700 personen, blijkt uit cijfers van het Landelijk Alcohol en Drugs Informatie Systeem (LADIS). Dat is ruim 10 procent meer dan in 2023. De stijging werd niet alleen veroorzaakt doordat meer instellingen gegevens aanleverden. Ook bij de instellingen die al jarenlang data leverden, is een stijging te zien.

Dat meer gokkers zich aanmelden voor een behandeling, merkt ook Brons. „Bij ons melden zich tussen de 250 en 300 mensen per jaar. En ze wor-

den steeds jonger”, aldus Brons. „Als er tien cliënten zijn, zijn er daarvan acht onder de 35.” Een op de vijf mensen in de verslavingszorg is jonger dan 25 jaar.

Volgens de behandelaar is dat „inherent aan de internetgeneratie”. „Ieder-een heeft een online casino op zak. De ouderen die zich aanmelden, gaan meestal naar het traditionele casino. Maar die zijn, net als vrouwen, veruit in de minderheid.” Volgens cijfers van LA-DIS was in 2024 het aandeel vrouwen in de verslavingszorg met een gokverslaving 13 procent.

Net als alcohol of cocaïne

Op enig moment won Floris Dijkhuizen 10.000 euro. Toen begon de ellende, zegt hij. „Ik dacht: dit is mijn verdien-model.” Hij besloot met hogere bedragen - 2.500 euro per inzet - te gaan gokken. „Ik verloor vier keer, en stond weer op nul. Hierdoor raakte ik het besef van de waarde van geld helemaal kwijt.” Ook Gielis stelt dat, vooral online, de verleiding groot is om hogere bedragen in te zetten. „Bij online gokken zie je een lijstje in beeld waarop staat wat andere spelers hebben gewonnen. Ik dacht: ik ga meer inzetten. Ik wil ook op die lijst staan.”

Volgens behandelaar Brons begint gokken meestal onschuldig. „Uit nieuwsgierigheid, spanning en vaak in groepsverband. Binnen die groep zitten altijd mensen die verslavingsgevoelig zijn en zichzelf daarin verliezen.” Volgens Brons kan je een gokverslaving vergelijken met die aan alcohol of co-

caine. „Bij middelengebruik gebeurt ook iets met je beloningssysteem: door een stijging van dopamine en adrenaline krijg je een lekker gevoel. Dat is bij gokken niet anders. Alleen speelt daar meer normalisatie, waardoor sommigen het gevaar niet inzien. Ze denken: als de overheid het aanbiedt, zal het wel oké zijn.”

Ook voelen gokkers niet de pijn die ze zouden moeten voelen bij verlies, legt Brons uit. „Ze denken: ik kom er wel uit. Die ‘klappers’ - een grote winst door één inzet - hebben ze al vaker gehad. Totdat ze op een gegeven moment tot het inzicht komen: ik ga hier nooit meer uitkomen. Dan is er schade op allerlei gebieden. Natuurlijk financieel en bij andere materiële zaken. Maar ook in de relatie, studie, werk en gezondheid.”

„Ik was mezelf niet meer”, zegt Luuk Gielis. „Van een open en sociaal persoon was niet veel meer over.” Het viel de toenmalige partner van Gielis op hoeveel hij op zijn telefoon zat. „Ik wou haar niet laten zien wat ik aan het doen was. Daardoor dacht ze dat ik vreemdging. En ik at en sliep slecht.” Daar kan Dijkhuizen over meepraten. „Je bent 24/7 met je verslaving bezig. Dat is niet overdreven. Ik werd midden in de nacht wakker om te kijken hoe mijn *bet* op een sportwedstrijd was gegaan.”

Na ongeveer een jaar gokken was zijn geld op. Toen kwam het verslavingsbrein naar boven, vertelt Dijkhuizen. „Je wordt creatief en bedenkt allerlei manieren om aan geld te komen, zoals

lenen bij familie en vrienden. Erg pijnlijk. Eigenlijk heb ik ze opgelicht met allemaal smoesjes om geld te krijgen. Je weet dat het niet goed is, maar steeds denk je: alles wat ik heb verloren ga ik terugwinnen.” Zijn gokproblemen bleven niet onopgemerkt. „Op een gegeven moment had ik een interventie met twee vrienden en mijn moeder. Een van de pijnlijkste momenten die ik ooit heb meegemaakt.”

Genezen kan niet

Dijkhuizen besloot zich aan te melden voor het Centraal Register Uitsluiting Kansspelen (Cruks). Gokkers op deze lijst hebben minstens zes maanden geen toegang tot goksites, speelhallen en casino's met een Nederlandse vergunning.

Het Cruks-register is een preventie-maatregel van de Nederlandse Kansspelautoriteit (Ksa) - de onafhankelijke toezichthouder op de gokbranche. In 2024 groeide het aantal mensen dat zich aanmeldde van 61.000 naar ruim 85.000, blijkt uit het jaarverslag van de Ksa. Inmiddels staan er bijna 110.000 mensen in het register ingeschreven.

„Maar je bent creatief”, vertelt Dijkhuizen. „Ik ging op zoek naar illegale aanbieders en ging door.” De illegale markt groeit, terwijl de legale markt stagneert. In het eerste halfjaar van 2025 was de omvang van de illegale markt naar schatting iets hoger (617 miljoen euro) dan de legale markt (600 miljoen euro), blijkt uit een rapportage van de Ksa.

Een stille, verborgen verslaving, noemt Brons het. „Waar je heel lang mee kan lopen zonder dat de omgeving iets door heeft. Daardoor is de schade enorm.” Luuk Gielis was zo bang voor de consequenties bij het opbiechten van zijn gokverslaving, dat hij dacht aan zelfmoord. „Na een gesprek van een uur met 113 was ik rustig en ben ik een behandeling gaan zoeken”, vertelt hij.

Ook Floris Dijkhuizen zocht uiteindelijk hulp, op aandringen van zijn familie en vrienden. Beiden zijn in „herstel”, want genezen van een gokverslaving kan niet, zegt Bas Brons. „Wanneer iemand niet meer gokt, noemen we dat in herstel.” Wel is een gokverslaving goed te behandelen: „Na de behandeling bij SolutionS zien we dat 95 procent tot zover in herstel blijft”, aldus Brons.

Door handhaving hoopt de Ksa illegale aanbieders te stoppen. Dat lijkt niet altijd te lukken. De NOS meldde in september dat de Ksa de afgelopen vier jaar 56 miljoen euro aan boetes uitdeelde aan illegale goksites, waarvan nog geen anderhalf miljoen euro werd geïnd. „Ze betalen niet, ze zijn er niet van onder de indruk”, zei Ksa-bestuursvoorzitter Michel Groothuizen tegen de NOS.

Behandelaar Brons pleit voor het verbeteren van de zorg- en preventieplicht van de legale aanbieders. „Het verdienmodel van de gokaanbieders is het verlies van de spelers. Dus er zal altijd een enorm spanningsveld zijn tussen omzet en zorgplicht.”

Advertentie

zorg kiezer

Bespaar tot € 511 op je zorgverzekering

- ✓ **100% onafhankelijk:** vergelijk alle 58 zorgverzekeringen op prijs én inhoud
- ✓ **Altijd de laagste prijs:** premies lager dan bij de verzekeraar zelf
- ✓ **Overstapgarantie:** wij zorgen dat je oude verzekering wordt opgezegd

Scan. Kies. Bespaar.
Op ZorgKiezer.nl

Prijs-, druk- en zetfouten voorbehouden. Besparing gebaseerd op het verschil tussen de duurste en de goedkoopste optie.

Ultieme ski-jas

Warm, waterdicht & duurzaam

Adviesprijs
van 299,-
239,-

- ▶ Ervaar ultieme bescherming in elk weer: 25.000 mm waterdicht
- ▶ Lichtgewicht warmte met 80g Sorona® isolatie
- ▶ Meer dan 17 handige features

De geïsoleerde ski-jas is gemaakt van een hoogwaardige 3-laags stof en biedt ultieme bescherming op de piste. Met een waterdichtheid van 25.000 mm, volledige winddichtheid en een ademend ontwerp blijf je droog en comfortabel onder alle omstandigheden. De jas is uitgerust met Recco®-technologie, een afneembare sneeuwvanger, vijf praktische zakken, een helm-compatibele verstelbare capuchon en ventilatievents onder de armen. De 80g Sorona® featherless isolatie, bestaande uit 37% plantaardig en hernieuwbaar materiaal, zorgt voor lichte maar effectieve warmte. Zo kun jij de hele dag warm, droog en gefocust blijven op elke afdaling.

In de kleuren en kleurcombinaties:

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/cortazu

REPORTAGE HELMPLICHT

In Heerenveen is schaatsen met een helm op al het nieuwe normaal

Op advies van de Sportraad overwegen steeds meer ijshallen een helm te verplichten.: „Ik sta niet op het ijs om mooi te zijn.”

Lennart Wierda

HEERENVEEN

De kerstversiering ontbreekt in Thialf, maar het is duidelijk dat de kerstvakantie is begonnen. Er staat een lange rij van bezoekers voor het verhuurloket. Zo'n 250 mensen schaatsen over de buitenbaan, en nog eens honderd krabbelen op de binnenbaan. Van een kind met een oranje plastic bak tot aan doorgewinterde veteranen: alles beweegt.

„Met zoveel mensen op het ijs geeft het wel een veilig gevoel om een helm op te hebben”, zegt de twintigjarige student Arabisch Inge Sandink. Ze wacht samen met vriendin Sanne de Ruiter (21) op de tribune op de broodjes die haar vader haalt. Je kan „zomaar vanuit het niets ten val komen”, „geschept worden door een ander” en op „je hoofd terecht komen”, zegt ze. En Sandink kan het weten. Zij is namelijk al twee keer gevallen vandaag. Dan is een helm volgens haar wel handig: „Sommigen vinden zo'n helm foelie. Maar ik sta hier niet op het ijs om mooi te zijn.”

Om op dat ijs te mogen, geldt sinds vorig jaar september een helmplicht. Thialf verplichtte mensen na „een toenemend aantal incidenten met aanzienlijk letsel” om een schaatshelm van thuis mee te nemen of er eentje te huren bij het verhuurloket (kosten: 4 euro). In de catacomben van het stadion hangen borden met daarop professioneel schaatser Femke Kok en het dringende verzoek hoofdbescherming te dragen. Geregeld galmt ook een oproep door de hal.

Ongeval

Eén ongeval, zegt business manager Yvonne Kager, zorgde ervoor dat die beslissing in een stroomversnelling terecht kwam: „Er moesten een ambulance en een brandcard ingezet worden. Als je dan later contact opneemt met een van de medewerkers die daarbij is geweest en die zegt: 'nou ik heb hier wel even erg slecht van geslapen', dan moet je bij jezelf te rade gaan en je afvragen of je niet aanvullen de maatregelen moet nemen.”

De invoering van de maatregel liep bijna een jaar voor op een advies van de Sportraad, die in september dit jaar oprise op sporters beter te beschermen tegen hoofdletsel. Op verzoek van NRC laat VeiligheidNL weten dat er in het jaar 2024 zo'n tweeduizend bezoekers aan de spoedeisende hulp werden gebracht wegens een schaatsblessure op kunstijs. In 1 op de 10 gevallen ging het om hoofdletsel.

De Sportraad adviseerde onder meer een verbod op koppen voor voetballers tot twaalf jaar en de plicht om een helm op te zetten bij sporten met een valrisico, zoals schaatsen. De Koninklijke Neder-

Recreatieve schaatsers met een helm op tijdens de opening van het schaatsseizoen in Thialf. FOTO VINCENT JANNINK / ANP

landse Schaatsbond (KNSB) deed vooral een beroep op de eigen verantwoordelijkheid van de sporter, waarbij de bond tevens benadrukte dat een helmplicht „echt aan de ijsbanen zelf” is.

Hoge snelheid

In Thialf valt tussen de menigte één lange sliert van twaalf schaatsers al vrij snel op. Ze dragen allemaal hetzelfde donkerblauwe pak en banen zich schijnbaar zonder enige moeite op hoge snelheid door de mensenmassa. Het blijkt een onofficiële schaatsgroep, waarvan alle leden „sterk grijzend” zijn, vertelt de 81-jarige Herman Knappe. Hij gaat zitten voor wat krentenbrood met een beertje chocolademelk.

Knappe is met twee vrienden, Jan Schra (79) en Herman Antonides (81) en ze schaatsen al vanaf jongens af aan. In het begin zonder hoofdbescherming, een muts von-

den ze voldoende tegen de snijdende wind op natuurijs. Door de jaren heen zagen ze regelmatig mede-schaatsers hard vallen, sommigen moesten zelfs gereanimeerd worden. Daarna besloten de heren om een helm te dragen.

Wie gaat die huur voor de helmen betalen?

Rob Kleefman ijsbaan Haarlem

Die heeft Antonides een aantal jaar geleden uiteindelijk „voor veel erger behoeft” zo vertelt hij. In de Ireen Wüst-bocht, één van de twee bochten in Thialf, verloor hij zijn evenwicht en viel hij op zijn achterhoofd. „Ik kan mij er niks meer van herinneren. Schra kwam naar mij toegesnel, maar ik was het totaal jongs af aan. In het begin zonder hoofdbescherming, een muts von-

den ze voldoende tegen de snijdende wind op natuurijs. Door de jaren heen zagen ze regelmatig mede-schaatsers hard vallen, sommigen moesten zelfs gereanimeerd worden. Daarna besloten de heren om een helm te dragen.

De gevolgen van zo'n val variëren enorm, zegt Aernout Snoek, teamarts van de Essent schaatsploeg: „Het zit ergens tussen een schaafwond en een paar dagen hoofdpijn en niet meer kunnen functioneren tijdens werk of thuis.” Toch is hij niet automatisch voorstander van een helmplicht. „Ik hou niet van te veel regels. Het kan snel als bemoeizucht worden gezien, waardoor mensen het juist niet gaan gebruiken. Daarnaast is het aantal ernstige ongevallen niet zo hoog dat het een verplichting rechtvaardigt. Het beste kunnen we schaatsers aanmoedigen om hoofdbescherming te gebruiken, voor hun eigen veiligheid.”

De arts is niet de enige die weinig ziet in een verplichting. Bij de ijsbaan in Haarlem adviseert de directie wel door middel van borden om een helm op te zetten, maar directeur Rob Kleefman ziet „relatief weinig ongelukken gebeuren” en

wil daardoor niet „te betuttelend” zijn. Daarnaast vreest Kleefman voor minder bezoekers. „Als een docent met de klas gaat schaatsen, dan moet hij voor iedere leerling een helm regelen en passen. Dat kost veel tijd, en wie gaat de huur voor de helmen betalen?”, berede-neert hij. „Scholen of ouders kunnen dat te duur vinden en besluiten dat schooltje toch over te slaan. Zo verliezen ook wij inkomsten.”

Maar de veteranen in Heerenveen zijn vastbesloten. „Dat stuk deksel op je hoofd, daar wen je wel aan”, lacht Schra als hij zich gereedmaakt voor de tweede rit van de dag. Knappe stoot daarop zijn vriend aan: „Misschien mogen we straks weer op natuurijs schaatsen hè?” Waarop Schra antwoordt: „Met al die gaten en oneffenheden in natuurijs zou ik sowieso een helm opdoen. Dan denk je er als jongere maar even niet aan hoe je haar zit.”

SOEDAN

‘Moeders snappen dat vrede nodig is’

Drie vredesactivisten uit Soedan vertellen hoe ze landgenoten in oorlogsnood proberen te helpen, en waarom juist vrouwen daarvoor belangrijk zijn.

Dorine Booij

AMSTERDAM

De Soedanees-Nederlandse vredesactivist Maimona Fator (40) krijgt een telefoontje als ze in haar huis in Amsterdam net klaar gaat zitten voor het interview. Het is een kennis die belt over een zitting van het Internationaal Strafhof in Den Haag, waar zo zojuist bij was. Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman werd door het strafhof tot twintig jaar cel veroordeeld. „Hij is een generaal die in 2003 oorlogsmisdaden pleegde in de regio Darfur”, legt Fator uit. „Wij willen dat zijn straf zwaarder uitvalt.”

Fator komt zelf uit het noorden van Darfur. In die regio verzetten gewapende groepen zich in 2003 tegen de dictatoriale overheid, maar die sloeg hard terug. „Ik studeerde in de hoofdstad Khartoem toen ons dorp werd verwoest.” Fator rapporteerde heimelijk aan internationale mensenrechtenorganisaties en media over misdaden tegen vrouwen en kinderen in haar thuisregio. Toen dat te gevaarlijk werd voor haar en haar familie, moest ze vluchten.

Het dictatoriale regime van Omar Al-Bashir werd na een pro-democratische revolutie in 2019 omvergeworpen. Drie jaar later greep het staatsleger van generaal Abdel Fattah al-Burhan de macht, met hulp van paramilitaire troepen, de Rapid Support Forces (RSF). In 2023 raakten het staatsleger en de RSF met elkaar in gevecht, met extreem geweld, ontheemding van miljoenen mensen en hongersnood tot gevolg. Deze oorlog is door hulporganisaties zoals het Rode Kruis uitgeroepen tot de grootste humanitaire crisis van nu. Vredesbesprekingen falen. Beide partijen plegen op grote schaal oorlogsmisdaden. Net als toen Fator studeerde is (seksueel) geweld tegen vrouwen onderdeel van het huidige conflict.

Toch zijn Soedanese vrouwen meer dan slachtoffers van dit machtsspel; vanuit Nederland zetten ze zich in voor vrede, veiligheid en stabiliteit in hun land. Fator volgt momenteel een opleiding sociaal werk, daarnaast zet ze zich in voor vervolging van oorlogsmisdaden. Tot voor kort werkte ze ook bij Radio Dabanga, een in Amsterdam gevestigd online radiostation dat een belangrijke informatiebron vormt voor Soedanezen. Door het opschorten van USAID moest ze hiermee stoppen. Nu organiseert ze samen met actiegroepen zoals Yalla for Sudan demonstraties en bewustwordingscampagnes, „zodat Nederland leert wat er in Soedan gebeurt.”

Gaarkeukens

Ook Solafa Seif (34) en Mekka Abdelgabar (70) zijn al jaren in Nederland actief als vredesactivist. Seif kreeg in 2016 politiek asiel wegens haar verzet tegen de mensenrechtenschendingen van dictator Bashir. Inmiddels werkt ze als onderzoeker aan de Universiteit Leiden.

Vanuit Nederland hielp ze bij de revolutie in 2019 met het organiseren van demonstraties in Soedan, vertelde ze eerder aan NRC. Maar door de oorlog richt ze zich nu op het organiseren van humanitaire basishulp. Seif: „Er een tekort aan alles. Ik haal bijvoorbeeld geld op voor gaarkeukens.”

Abdelgabar begon in 2015 de Vrouwen Organisatie Nederland-Darfur (VOND), een commissie voor conflict-

Solafa Seif:

„Het waren de ego's van twee mannen die dit conflict ontketenden.”

FOTO PRIVÉCOLLECTIE

bemiddeling tussen stammen in Darfur, waar ze vrouwen trainde in *mediation*. Dat was hard nodig, zegt ze, omdat de overheid met verdeel-en-heerspolitiek lokale stammen uit elkaar had gedreven. Haar projecten kwamen door de oorlog tot stilstand. „Het staatsleger en de RSF voeren via lokale stammen nu weer een proxy-oorlog in Darfur. We zijn met VOND weer terug bij af.” Voor bemiddeling kan plaatsvinden, moeten eerst de wapens worden neergelegd.

Ze gebruikt haar ervaringen bij VOND nu voor politieke bemiddeling. „Ik nodig sinds de oorlog met andere vredesactivisten Soedanese bestuurders uit voor bemiddelings sessies in het buitenland, in een neutrale omgeving.”

Netwerken

Vrouwen in Soedan spelen al langer een grote rol in vredesverzet, zegt Abdelgabar. „Ik kom zelf uit Darfur, en ik zag dat lokale vrouwenorganisaties daar goed werk verrichtten. Daarom begon ik voor hen voorstellen te schrijven voor financiering door internationale organisaties en richtte ik in 2005 VOND op.” Later kwamen de bemiddelingsprojecten erbij. „Eerder onderhandelden mannen bij conflicten tussen stammen, maar juist vrouwen hebben het beste besef van gezamenlijke belangen.”

Dat komt door de grote verantwoordelijkheid die veel Soedanese vrouwen hebben in het familieleven, zegt Abdelgabar. „Moeders snappen dat vrede nodig is om kinderen naar school te laten gaan en brood op tafel te krijgen. Als partijen met dat soort basale eisen naar onderhandelingen komen, is samenwerken mogelijk.”

Mannen, zegt ze, zijn te zeer verwikkeld in het politieke machtsspel dat een wig drijft tussen groepen. „Veel jonge mannen in Darfur hebben zich bij de

RSF of het staatsleger aangesloten, dat vormde een van de weinige stabiele inkomens. Daar leer je geweld met geweld te beantwoorden.”

Abdelgabar speelde in op dat familieaspect, met succes. „Toen in 2015 in het zuiden van Darfur een conflict dreigde, deden we een radio-oproep om niet te vechten, omdat wij, een delegatie van ‘tantes en zussen’, eerst wilden bemiddelen. Door die interventie wisten we de gemoederen tot rust te brengen en het conflict te smoren.”

Vrouwen onderhielden netwerken om elkaar te helpen, beaamt Seif, zeker in de gebieden die het regime bewust verwaarloosde om de macht te behouden. „Sterke netwerken tussen vrouwen waren er al vóór de revolutie,” zegt ze. „Die netwerken zorgden ervoor dat vrouwen tijdens de revolutie snel in actie konden komen.”

De revolutie van 2019 begon als protest van jongeren voor betere leefomstandigheden en democratie, maar vrouwen van alle leeftijden sloten zich daar snel bij aan. Vrouwenrechten werden deel van het eisenpakket. Seif: „Vrouwen hadden tijdens de revolutie van 2019 het meeste te verliezen én te winnen. De economische ineenstorting en de onderdrukking trof iedereen, maar zij droegen een onevenredig zware last: ze moesten voor hun gezin zorgen, zonder autonomie, veiligheid of kansen.” Zo protesteerden vrouwen niet alleen tegen hun economische achterstelling, maar ook tegen de rigide islamitische leefregels die het regime, naar voorbeeld van Iran, aan hen oplegde.

Verdeelde diaspora

De periode na de revolutie was aanvankelijk hoopvol, zegt Seif. „Soedanezen hadden een gemeenschappelijk doel. Maar dat viel al snel uiteen toen politieke actoren lokale en persoonlijke be-

Mekka Abdelgabar: „Sterke netwerken tussen vrouwen waren er al vóór de revolutie.”

FOTO'S DORINE BOOIJ

Maimona Fator:

„De dromen die we hadden bij de revolutie, daar moeten we ons aan vasthouden.”

langen voorrang begonnen te geven.” Dat had ook effect op de diaspora in Nederland, merkte ze in het forum dat ze met anderen had opgericht om oorlogsmisdadigers te vervolgen. „We raakten verstrikt in lokale, partijpolitieke agenda's.” Seif stapte eruit. „Ik voelde me geïsoleerd. Ik wilde het zo graag apolitiek houden.”

Door een coup van het leger in 2021 raakte de beloofde democratie verder uit beeld. Het nieuwe bewind heerst op vergelijkbare wijze over het land als dictator Bashir dat deed, vanuit dezelfde politiek-militaire elite. De verdeeldheid bleef. De huidige oorlog, zegt Abdelgabar, versterkt die zelfs. „Soedanezen, zelfs vredesactivisten,

vinden het moeilijk om een neutrale partij te zijn. Dat is voor mediation wel nodig.”

Zo organiseerde Abdelgabar laatst een vredesconferentie in Den Haag, waar een broer van RSF-generaal Mohamed Dagalo aanwezig was. „Een collega belde me en drong erop aan om hem te laten arresteren. Maar dat kan ik toch niet doen bij een conferentie waar gezocht wordt naar vreedzame oplossingen?”

Ook Fator merkt de toegenomen verdeeldheid in de diaspora, met name door een nieuwe stroom oorlogsvluchtelingen. De RSF heeft met veel geweld een aanzienlijk deel van Soedan veroverd. „Een grote groep Soedanezen wil

Ik wil dat vrouwen weer naar de toekomst kunnen kijken

Solafa Seif
vredesactivist

dat het staatsleger wint, dus ze zijn tegen een wapenstilstand.”

Die groep gaat erg ver, zegt Fator. „Twee maanden geleden werd van mij een foto gedeeld in een openbare facebookgroep voor Soedanezen.” Ze laat op haar telefoon een gefotoshopt bericht zien waarin gesuggereerd wordt dat zij en andere geweldloze vredesactivisten van de paramilitaire RSF zouden zijn. „Ik heb aangifte gedaan, maar ik kon er niet van slapen.”

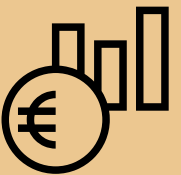
Fator laat zich er niet door weerhouden om vredesprotesten te organiseren. „De dromen die we hadden bij de revolutie, daar moeten we ons aan vasthouden.” Die dromen zijn ook bij Abdelgabar niet verdwenen. Ze wil zodra

het kan haar *mediation*-projecten in Soedan hervatten, in het bijzonder met jongeren. „Dat waren de aanjagers van de revolutie. Als ze goed onderwijs krijgen en training in conflictresolutie, dan kunnen zij het land bijeenbrengen.”

Seif richtte deze zomer een vrouwen netwerk op van Soedanezen in Nederland en omgeving om hulpacties te organiseren en ideeën uit te wisselen over de toekomst van hun land. „Soedanezen zijn nu vooral bezig met overleven, maar ik wil dat vrouwen weer naar de toekomst kunnen kijken. Het waren de ego's van twee mannen die dit conflict ontketenden. Dus we moeten de oplossing niet bij de mannen laten.”

Advertentie

NIUWSBRIEVEN

NRC
Voorkennis
Elke maandag en donderdag

Economieredacteurs nemen je mee in de discussies die zij op de redactie voeren over actuele ontwikkelingen

Voor abonnees

Schrijf je in via
nrc.nl/nieuwsbrieven

nrc

”
Juist vrouwen hebben het beste besef van gezamenlijke belangen

Mekka Abdelgabar
Oprichter Vrouwen Organisatie Nederland-Darfur

Advertentie

De commissieleden van NRC Lezersfonds zijn:

Henk Itzig Heine, *voormalig Hoofd directeur Personeel bij het ministerie van Defensie*
Gertjan Sonneveld, *voormalig hoofd Finance NRC Media BV*
Olivier Spier, *notaris te Amsterdam*
Marijke van Haaren, *oud-wethouder gemeente Berkelland*
Sylvie Lo Fo Wong, *voormalig huisarts te Rotterdam*
Faye Leigh Lui, *docent communicatie Hogeschool In Holland*
Leon Vos, *psychiater bij Reiner van Arkel, Den Bosch*

nrc

commissie van het NRC Lezersfonds en besteed via lokale organisaties. Bestuur en commissie ontvangen geen vergoeding.

Hoe het geld wordt besteed is te vinden op onze website. Wilt u bijdragen? U kunt uw gift overmaken op IBAN NL34INGB0002806200 of NL14RABO0365692034 ten name van Stichting Fonds van NRC Handelsbladlezers of via onze website nrclezersfonds.nl. Ook kunt u de QR-code gebruiken met een barcode scanner.

Op onze website vindt u ook alle informatie over ons fonds, de financiële verantwoording en ons ANBI-nummer.

NRC EINDEJAARSACTIE 2025

Met Prinsjesdag 2025 liet het kabinet weinig ambitie zien op het gebied van armoedebestrijding. Dat betekent dat de reflectie van de planbureaus (SCP, CPB en PBL) in 2024 onverkort blijft staan: er is grote zorg over de lange termijn effecten van het overheidsbeleid voor armoedebestrijding. Daarom blijft een focus op armoede- en eenzaamheidsbestrijding vanuit het NRC Lezersfonds onverminderd relevant. Immers, bestrijden van armoede en eenzaamheid blijft in het belang van ons allemaal en is juist in deze onzekere tijden extra noodzakelijk en urgent. Iemand die geldzorgen heeft of in armoede leeft heeft vaker last van stress, problemen met de gezondheid, eenzaamheid en schaamte. Vele particuliere initiatieven, dicht bij de

mensen die hulp het meest nodig hebben, brengen verlichting. Het NRC Lezersfonds (1928) steunt dit soort initiatieven. Daarom doet het NRC Lezersfonds ook dit jaar opnieuw een beroep op u om te helpen bij het verlichten van armoede in ons land. Vorig jaar ontvingen wij van NRC-lezers maar liefst € 316.000 aan giften. Met dat geld ondersteunen wij bijvoorbeeld projecten die zich bezighouden met het lenigen van de ergste nood bij armoede en het bestrijden van eenzaamheid en isolement. Ook bieden we voedselhulp en hulp aan daklozen en vluchtelingen. Vaak focussen wij ons daarbij op kleinschalige projecten in de wijken en buurten van steden en dorpen. Het geld wordt tweemaal per jaar toegekend door de

commissie van het NRC Lezersfonds en besteed via lokale organisaties. Bestuur en commissie ontvangen geen vergoeding.

‘Ik was met anderen op zoek naar een beter leven, ik ben geen mensensmokkelaar’

Ja, hij had gekeken naar de route van een schip en informatie gezocht over een reis naar Engeland. De anderen was hij toevallig tegengekomen. Het OM gelooft hem niet. Het zou gaan om mensensmokkel, met de 34-jarige Albaniër als spil.

Door **Süeda Isik**

De zaak

Gaat het hier om een mensensmokkelaar of om een gesmokkelde? Twee agenten begeleiden een 34-jarige Albaniër bij de politierechter in Breda. Hij is, zo zegt hij zelf, terechtgekomen in een situatie die hij alleen uit films kent. Links van hem zit zijn tolk, rechts zijn advocaat. Sinds 12 september zit hij vast in Ter Apel, inmiddels al 101 dagen, nadat de marechaussee hem aanhield bij het Brabantse dorp Ulvenhout, vlak bij de Belgische grens. Wie geen geldige verblijfspapieren heeft, belandt daar.

De man zat achter het stuur van een auto samen met drie andere mannen uit Albanië. Hij en twee van de anderen hadden geen in- en uitreisstempels in hun paspoort. De vierde had de maximale verblijfsduur in Europa overschreden. In de auto lagen kledingtas en grote hoeveelheden voedsel, volgens het Openbaar Ministerie spullen om een tijd te kunnen overleven. Justitie beschuldigt de Albaniër ervan de drie anderen te hebben geholpen bij een illegale reis richting Engeland.

Om als smokkelaar te gelden, moet iemand de leiding hebben gehad. Daar is sprake van, volgens de officier van justitie. De verdachte zegt alle instructies voor de illegale reis naar Engeland telefonisch te hebben ontvangen van een smokkelaar, maar justitie vond geen bewijs voor het bestaan van zo iemand.

Wel vond de politie op de telefoon van de verdachte zoekopdrachten over schepen en vaarroutes naar Engeland. Zo zou de man ChatGPT hebben gevraagd naar de route van het schip Allora naar Sutton Bridge in het Verenigd Koninkrijk, of dat schip problemen had gehad met migranten, en naar goedkope overnachtingen: „Wij

zijn drie personen en zullen twee dagen blijven en willen het zo goedkoop mogelijk hebben” en „Kun je voor mij een hostel vinden in Tilburg of omgeving?”

De man zegt op zoek te zijn naar een beter leven, om zijn gezin in Albanië te onderhouden. Hij reist van Albanië via Italië, met tussenstops bij familie in Milaan en Turijn, naar Duitsland, waar hij tijdelijk bij zijn zus verblijft en in Bielefeld werkt omdat hij geen geld meer heeft. Daarna trekt hij naar Frankrijk, waar hij zonder succes probeert via Calais de oversteek te maken.

„In Calais zagen we een schip dat geladen werd met zand, maar we wisten niet waar het naartoe zou gaan en waren bang dat we de verkeerde kant op zouden varen.” Daarom vroegen ze de route aan ChatGPT, die kon vertellen wat voor schip het was en welke tochten het maakte. Tegelijkertijd hoorden ze dat mensen die de overtocht vanuit Calais of Belgische havens waagden vaak werden gepakt en een inreisverbod kregen. Daarom besloten ze uit te wijken naar Nederland, waar de volgende stop van het vrachtschip Allora was.

De officier houdt de verdachte een verklaring van een medepassagier voor. Die zegt dat de verdachte instructies gaf, bepaalde waar ze elkaar

moesten treffen en dat hij daarvoor 10.000 euro rekende. De rechter wijst ook op verklaringen waarin staat dat er na de rit geld aan de verdachte zou worden betaald. „Dat klopt absoluut niet”, zegt hij.

„Als ik een mensensmokkelaar was, had ik meer geld gehad”, zegt de verdachte. „Dan had mijn gezin nu te eten gehad, in plaats van alleen thuis te zitten.”

De verklaring van de verdachte dat ze „met z’n allen” op één telefoon zouden hebben gezocht, vindt de officier niet geloofwaardig. De meest belastende informatie is immers op zijn telefoon gevonden, terwijl er geen aanwijzingen zijn dat de anderen op dezelfde manier zochten of planden. In combinatie met de verklaringen van de medepassagiers ziet zij daarin voldoende aanwijzingen dat hij de reis organiseerde en meer was dan een medereiziger.

De verdachte heeft zich volgens de officier schuldig gemaakt aan het smokkelen van drie personen. Daarmee ondermijnt hij niet alleen het migratiebeleid, maar houdt hij ook een illegaal circuit in stand en brengt hij mensen in gevaar.

Volgens de richtlijnen staat op mensensmokkel een gevangenisstraf van drie maanden per gesmokkelde persoon. Ze vraagt negen maanden cel, met aftrek van de tijd die de verdachte al vastzit.

„Dit is niet de grootste boef”, zegt zijn advocaat. „Hij zit inmiddels al 101 dagen in voorarrest. Als u nu nog een straf oplegt, blijft hij hier vastzitten. U kent de problematiek in Ter Apel en de omstandigheden waaronder mensen daar verblijven. Dat voorarrest is wat mij betreft voldoende straf.”

Het oordeel

De rechter kiest voor een middenweg. Hij oordeelt dat de beschuldiging kan worden bewezen en baseert zich daarbij op de stukken in het dossier en wat tijdens de zitting is besproken, waaronder de telefoongegevens en de verklaringen die door de officier zijn aangehaald. De verklaring van de verdachte acht hij onvoldoende zwaarwegend om tot een andere conclusie te komen. Daarmee staat voor de rechtbank vast dat hij zich schuldig heeft gemaakt aan mensensmokkel en daarvoor strafbaar is.

Tegelijkertijd houdt de rechter er rekening mee dat er geen sprake is geweest van een grote, professionele of strak georganiseerde smokkeloperatie. Dat leidt tot een lagere straf dan door het Openbaar Ministerie was gevraagd. De rechter legt een gevangenisstraf op van zes maanden, met aftrek van het voorarrest. In totaal gaat het om 180 dagen, waarvan de Albaniër er al 101 heeft uitgezeten.

Opvallende getallen en verhelderende visualisaties: in *Ontcijferd* kijkt NRC door een databril naar de wereld om ons heen.

De beste goede voornemens zijn positief en beetje vaag

Zo na de kerstdagen dient het moment voor goede voornemens zich aan. Wat willen Nederlanders? En hoe zorg je dat het lukt?

Door **Yordi Dam** en **Winny de Jong**

De periode na de kerstdagen is het ideale moment om ze te overdenken, toch peinen zeven op de tien Nederlanders er niet over: goede voornemens. Twee op de tien Nederlanders hadden in de tweede week van december al goede voornemens bedacht. En een op de tien is van plan dat nog te doen. „Ik heb een hele grote bek, maar ik ben echt iets te zwaar. Ik probeer er al van alles tegen te doen. Ik neem al iets minder vaak de lift.” In een opname van zijn theaterprogramma *Hij wordt vanzelf moe* ijsbeert cabaretier Bert Visscher over het podium. „Dan pak ik de roltrap. Helpt ook geen flicker.”

Visscher is niet de enige: verreweg de meeste van onze goede voornemens gaan over fysieke of mentale gezondheid. Dat blijkt uit representatief onderzoek van marktonderzoeksbureau Motivaction onder Nederlanders van achttien tot en met tachtig jaar. De meeste mensen hebben meer dan één voornemen. 63 procent van de mensen heeft een streven over fysieke gezondheid, gevolgd door voornemens over mentale gezondheid (40 procent van de ondervraagden).

De verschillen in voornemens tussen de verschillende generaties zijn opvallend. Hoe ouder de voornemer, hoe sterker de focus op fysieke gezondheid. In de groep van 35 tot en met 44 jaar gaan er meer intenties over mentale dan over fysieke gezondheid.

Niet te specifiek

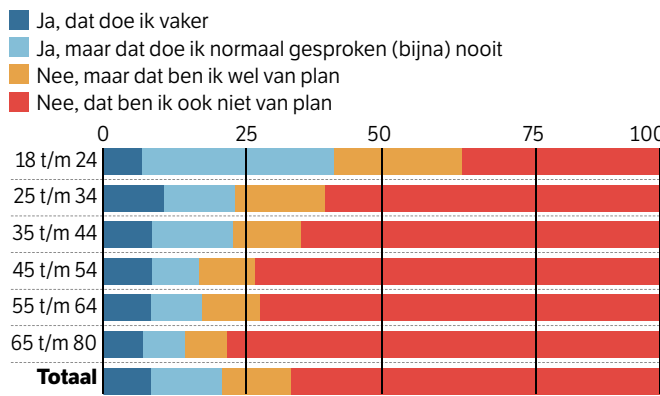
Hoe te voorkomen dat volgend jaar rond deze tijd (of al eerder) de conclusie is dat de goede voornemens, in de woorden van Bert Visscher, ‘geen flicker’ hielpen?

Onderzoek toont aan dat het ene goede streven het andere niet is. Objectief gezien zijn sommige voornemens simpelweg beter. Dat wil zeggen, ze zijn gemakkelijker vol te houden en hebben daardoor een grotere kans op succes.

Zo zijn de beste goede voornemens niet te specifiek, tippt Per Carlbinding, professor klinische psychologie aan de Universiteit Stockholm. In zijn onderzoek kregen sommige deelnemers veel hulp bij het opstellen van een specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdgebonden voornemen. Anderen kregen nauwelijks of helemaal geen hulp. „Deelnemers die veel hulp kregen, rapporteerden lagere

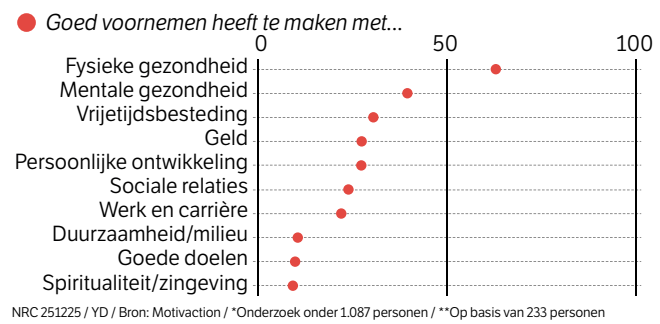
Jongvolwassenen hebben vaakst goede voornemens

Percentage mensen dat zegt wel/geen goede voornemens te hebben*, uitgesplitst naar leeftijd, dec. 2025

Vooral goede voornemens over mentale en fysieke gezondheid

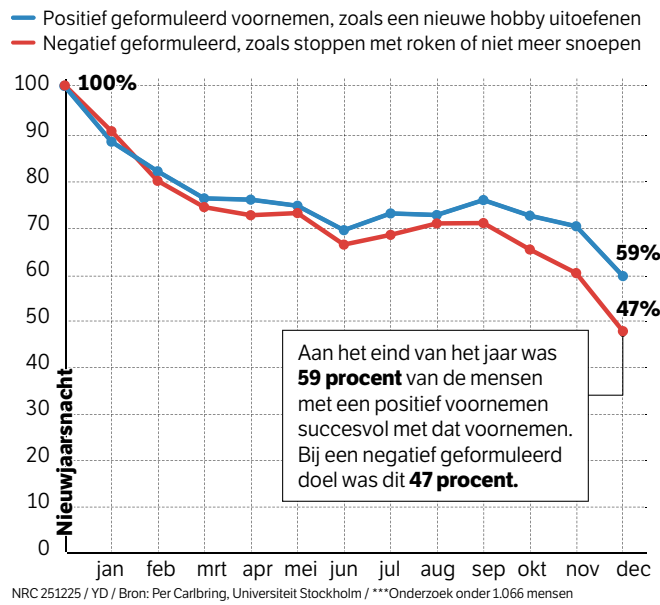
Percentage mensen dat zegt goede voornemens te hebben**, uitgesplitst naar soort, dec. 2025

NRC 251225 / YD / Bron: Motivaction / *Onderzoek onder 1.087 personen / **Op basis van 233 personen

Maar ongeveer de helft van de goede voornemens sneuvelt

Percentage van de goede voornemens dat succesvol is***, uitgesplitst naar toon van de formulering van het voornemen

NRC 251225 / YD / Bron: Per Carlbinding, Universiteit Stockholm / ***Onderzoek onder 1.066 mensen

succespercentages dan deelnemers die beperkt geholpen werden”, laat Carlbinding per mail weten. „Wij denken dat het komt doordat specifieke doelen duidelijker maken wat je moet doen voor succes; maar het ook heel duidelijk maken wanneer je gefaald hebt. Tegelijkertijd geven vage doelen mensen al een succesgevoel wanneer zij simpelweg in de juiste richting bewegen.”

Ook de formulering van een goed voornemen maakt een verschil. Van de 1.066 mensen die meededen aan Carlbinding

onderzoek, hadden deelnemers met een positief geformuleerd voornemen - bijvoorbeeld het aanleren van een nieuwe gewoonte - het hoogste succespercentage. Zij deden het significant beter dan deelnemers met een negatief geformuleerd voornemen, zoals het populaire ‘ik stop met roken’.

„We hebben niet onderzocht waarom het beter werkt, maar we weten wel dat het beter werkt”, legt Carlbinding uit. „De praktische les is dat ‘eet drie keer per dag fruit’ beter werkt dan ‘stop met snoepen.’”

nrcwebwinkel

Adviesprijs v.a. 139,-

99,-

GRAYPANTS

Wick tafellamp

- » Draagbare en draadloze sfeermaker
- » Touch sensor met 4 verschillende lichtstanden
- » Geniet van 150 uur verlichting op een opgeladen accu

Ontdek de veelzijdige Wick tafellamp: een perfecte mix van klassieke charme en moderne functionaliteit. Met een handige touch-sensor en vier lichtstanden kan Wick moeiteloos schakelen tussen sfeervol kaarslicht en helder leeslicht. Geniet draadloos van wel 150 uur verlichting, waardoor Wick de ideale reis- of tafelgenoot is voor lange avonden.

In de kleuren

Bestel nu » nrcwebwinkel.nl/wick

REPORTAGE NATUUR VERENIGDE STATEN

Trumps beleid ‘wekt de indruk dat buitenlanders niet welkom zijn’ in nationale parken

De Amerikaanse nationale parken trekken jaarlijks miljoenen toeristen. Maar nu president Trump de prijzen voor buitenlanders enorm verhoogt en het personeelsbestand afbreekt, groeien de zorgen in de Republikeinse dorpjes rondom de parken. „Ik dacht dat dit helemaal geen issue was.”

Milo van Bokkum
GROVELAND

In Hotel Charlotte in Groveland, het laatste plaatsje voor Yosemite National Park, komt om half tien ’s ochtends de Nederlandse toerist Pieter van Leeuwen (34) de lobby binnen. Van Leeuwen – wintermuts, stevig jack – gaat vandaag het natuurschoon van Yosemite verkennen, vertelt hij, nadat hij een paar dagen bij een Amerikaanse vriend in de buurt doorbracht. Van Leeuwen weet dat hij geluk heeft: hij las dat Amerikaanse nationale parken vanaf 1 januari voor niet-Amerikanen veel duurder zullen zijn. Er komt een toeslag van 100 dollar per persoon per park bovenop de toegangsprijs van 35 dollar. Een pas voor meerdere parken gaat 250 dollar kosten. „Ik dacht net nog: misschien kan ik volgend jaar met mijn vriendin komen. Maar ik denk dat zij het te duur vindt.” De Verenigde Staten zijn al niet erg goedkoop, zegt hij. Hoteleigenaar Finn Horsley (49) luistert gelaten mee. Hij snapt Van Leeuwen wel. „Deze maatregel wekt de indruk dat buitenlanders niet welkom zijn”, zegt hij. Hij maakt zich zor-

gen over het effect op zijn hotel, dat voor ongeveer een derde afhankelijk is van internationale reizigers. Het afgelopen jaar kwamen er al minder; Horsleys omzet daalde met 160.000 dollar tot ongeveer een half miljoen. „En de Fransen en Duitsers die wel kwamen zeiden: we waren bijna niet gekomen.” Als de Verenigde Staten om één reden geliefd zijn bij toeristen, dan is het wel hun natuurschoon. De Grand Canyon, Yosemite, Yellowstone: de nationale parken, vooral die in het westen, behoren tot de populairste bestemmingen van het land. Jaarlijks trekken ze honderden miljoenen toeristen; in 2024 droeg parktoerisme meer dan 50 miljard dollar bij aan de Amerikaanse economie. Maar een wandeling door de vallei van Yosemite of een blik op de afgrond van de Grand Canyon gaat vanaf 1 januari voor niet-Amerikanen fors meer kosten. Al maandenlang voert president Donald Trump vergaande wijzigingen door bij de National Park Service (NPS), de dienst die de parken beheert. De nieuwste verandering: ‘America-first pricing’. „President Trumps plan zet Amerikaanse gezinnen op de eerste plek”, zei minister Doug Burgum (Binnen-

landse Zaken) in een persbericht. Dat houdt in dat voor hen de prijzen hetzelfde blijven, terwijl die voor niet-Amerikaanse toeristen verdrievoudigen. Tegelijkertijd maakte Burgum nieuwe „patriottische” ontwerpen bekend voor de jaarpassen: Trump zelf komt erop te staan. Op zijn verjaardag hoeven Amerikanen volgend jaar bovendien geen entreegeld te betalen. Dat moet juist weer wel op Martin Luther King Day en Juneteenth (dat de afschaffing van de slavernij herdenkt). **Republikeins gebied geraakt** De ingrijpende wijzigingen hebben in de overwegend ‘rode’, Republikeins stemmende regio’s rondom de parken tot paniek geleid. In Tuolumne County in Californië, bijvoorbeeld, waar toerisme de belangrijkste sector is: in 2024 gaven bezoekers er 307 miljoen dollar uit. Dat gebeurt in plaatsjes als Groveland, een historisch dorpie waar hotels en restaurantjes zich uitstrekken aan beide zijden van Highway 120 naar Yosemite. Elisabeth Barton (45), eigenaar van een kampeerwinkel met drie vakantiehuisjes (omzet circa 400.000 dollar per jaar, zes werknemers), heeft de eerste annuleringen al binnen, vertelt

ze voor haar winkel. „Een Koreaans gezin belde op. De vader zei: we kunnen het betalen, maar ik voel me niet welkom meer. Het was hun eerste reis naar de VS. Misschien volgend jaar, zeiden ze.” Er bellen ook veel twijfelaars, zegt ze. „Mensen vragen: waarom gebeurt dit?” Barton vreest het onwelkome gevoel van de maatregel misschien nog wel meer dan de prijsverhoging zelf. De VS geven op dit moment al niet zo’n best gevoel af, zeggen veel ondernemers in Groveland. Sinds de start van Trumps chaotische presidentschap zien ze minder internationale reizigers, iets wat ook blijkt uit landelijke cijfers (zie inzet). Bij Barton maakte deze groep altijd bijna de helft van haar klanten uit, nu een kwart. Omdat zij langer blijven en meer uitgeven, heeft dat impact. „Ik betaal mezelf sinds kort geen salaris meer uit.” Barton stemde niet op Trump. Maar Groveland en Yosemite liggen in dieprood gebied, net als veel andere nationale parken. Juist het conservatieve Utah is misschien wel het gulst bedeeeld qua iconisch natuurschoon, met de beroemde ‘Mighty Five’: Arches, Bryce Canyon, Canyonlands, Capitol Reef en Zion – stuk voor stuk

adembenemende parken van rode rotsen en diepe kloven. Net over de grens met Arizona ligt de Grand Canyon, eveneens in Trump-vriendelijk gebied. **Rijen en controles** Bij lokale Republikeinen in Tuolumne County hebben de prijsplannen tot consternatie geleid. „Ik steun veel fundamentele idealen van de partij”, zegt Stephen Griefer, *supervisor* voor Groveland binnen Tuolumne County, in een lokale brouwerij. „Maar net als bij elke organisatie word je soms op een dag wakker en denk je: wat is dit? Wat doe je nu?” Griefer vergelijkt de prijsverhogingen met de enorme prijsstijgingen voor H-1B werkvisa. „Ik denk dat het een manier is om een Amerikaans narratief te creëren waar hij [Trump] in gelooft. Dat is leuk op het niveau van Washington D.C., maar dat interesseert me niks. Mij interesseert dat mijn lokale bedrijven gezond zijn.” Had Griefer een maatregel als deze niet kunnen zien aankomen? „Ik dacht dat dit helemaal geen *issue* was. Wie was hier voor?” Lokale ondernemers die op Trump stemden drukken zich voorzichtig uit, als ze überhaupt al willen pra-

ten. „Het zou vervelend zijn als mensen hier minder gaan uitgeven omdat de entree duurder is”, zegt Joanie Gisler (65), die een interieurwinkel in ranch-stijl runt in Groveland. Net als veel andere mensen in het dorp zegt ze ook te vrezen dat de entree tot het park „een soort vliegveld” wordt, met rijen en paspoortcontroles. Maar echt negatief wil ze in gesprek aan haar toonbank niet zijn. „Een hogere prijs betekent misschien dat mensen langer in de parken zullen blijven.” Tegenover Gislers winkel, aan de overkant van Highway 120, ligt de zaak van Elisabeth Barton. De twee zien zichzelf als vriendinnen, vertellen ze los van elkaar. Toch vindt Barton het soms lastig om mensen – ze houdt het algemeen – in het dorp te zien die de prijsverhoging proberen te rechtvaardigen omdat ze op Trump stemden. „Ze proberen het te rationaliseren. Volgens mij is dat echt een worsteling. Het breekt mijn hart, maar ik denk ook: wat dacht je nou helemaal dat er ging gebeuren?” **Visitekaartje van de VS** Het nieuwe entreebeleid is lang niet de eerste grote ingreep van de regering-Trump bij de NPS. Al sinds zijn aantreden lijkt de president de dienst om te bouwen tot een kleinere en nationalistischere organisatie. Juist omdat de dienst in veel opzichten het visitekaartje van de VS is, kan dat grote invloed hebben op hoe bezoekers het land beleven – nog los van de gevolgen voor de natuur. Trump opende in de zomer de aanval op informatiepanelen die hij ziet als onpatriottisch. *NRC* spotte in een bezoekerscentrum van de Grand Canyon een mededeling die bezoekers aanspoort melding te maken van „borden [...] die negatief zijn over vroegere of levende Amerikanen, of die niet de schoonheid, grandeur en overvloed van landschappen en natuurschoon benadrukken”. In welke mate borden ook daadwerkelijk worden aangepast, valt lastig te zeggen. Er zijn anekdotische verhalen van parken waar rangers wijzigingen hebben doorgevoerd. In Muir Woods, een NPS-gebied niet ver van San Francisco, zijn *post-its* weggehaald die historische borden meer context moesten geven, bijvoorbeeld door de rol van inheemse Amerikanen meer te benadrukken, berichtten lokale media. Nog ingrijpend zijn de enorme bezuinigingen en ontslagrondes van de afgelopen maanden, onder leiding van Trumps bezuinigingstsaar Russell Vought. Volgens schattingen werken er een kwart minder mensen bij de dienst dan een jaar geleden. Officieel is het doel „bureaucratie” aan te pakken, maar de ingrepen leiden vooral tot operationele problemen. *The New York Times* maakte een lange inventarisatie van de gevolgen in parken door de hele VS: van geschrapte educatieve programma’s in Denali National Park in Alaska tot niet-geïnde entreegelden in Joshua Tree in Californië. Parken kampen daarnaast onder meer met vieze wc’s, slechtere hulpverlening in noodsituaties en het niet monitoren van dierenpopulaties. **Lange termijn** In Yosemite valt op dat veel toiletgebouwen dicht zijn, terwijl ernaast mobiele toiletten van een bedrijf zijn neergezet. „Dat is niet normaal”, zegt Elisabeth Barton, die ook al een decennium als gids werkt in het park. Er zijn niet genoeg rangers meer om de toiletten schoon te maken, denkt ze,

Toerisme VS 5 tot 6% daling

In november lag het aantal bezoekers vanuit Duitsland 12 procent lager dan een jaar eerder, vanuit Canada zelfs meer dan 25 procent, volgens Tourism Economics. Voor 2025 lijkt de toeristische industrie rekening te houden met een totale afname van 5-6 procent, wat gelijk staat aan miljarden verloren dollars. Dat percentage maskeert grote regionale verschillen. Zo is het toerisme vanuit Mexico juist gegroeid. Er zijn echter indicaties dat dit vooral gaat om familiebezoek en grensbezoek. Daarom kan het effect in sommige regio’s – zoals bij Nationale Parken – groter zijn.

die daarom in feite geprivatiseerd zijn. Ze ziet ook minder rangers die lesprogramma’s doen, zegt ze. „En ik kon gisteren met een groep gratis naar binnen, omdat er niemand bij de entree zat.” Dit zijn de gevolgen die nu voor bezoekers zichtbaar zijn, maar Jonathan Jarvis, voormalig directeur van de NPS (2009-2017), maakt zich meer zorgen over de lange termijn. Bij sommige regionale kantoren werken nog nauwelijks mensen, zegt hij aan de telefoon. „Maar die zijn cruciaal. Zij sturen mensen naar de parken om een nieuw bezoekerscentrum te plannen, een wegproject op te zetten”, zegt hij. „Veel parken hebben die expertise niet zelf.” De bezuinigingen kunnen ook ecosystemen in gevaar brengen, omdat ze wetenschappelijk werk stopzetten. Onder de ontslagen zijn ook biologen en ecologen. „Dierenpopulaties die in gevaar zijn, onderzoek naar de effecten van brand op ecosystemen, invasieve soorten... dat interesseert de regering allemaal niets”, zegt Jarvis. Net als de Republikeinse bestuurders van Tuolumne County worstelt hij met de vraag: waarom? „De NPS heeft van oudsher brede steun onder beide partijen. De bevolking heeft er een positief beeld van. Het is een klein agentschap met grote economische winst. Het is moeilijk om te begrijpen waarom je dat zou willen verpesten.” Uit een recente peiling kwam ook enig bewijs naar voren dat een meerderheid van de bevolking tegen de ingrepen is. Jarvis hoopt dat het antwoord niet is dat enkele hardliners de parken willen privatiseren. „Ik heb in mijn tijd als directeur gemerkt dat er politici zijn die echt geloven in een zo klein mogelijke overheid en hier een kans zien voor de private sector. Zij geven niks om de natuur of de wildernis en zien Yosemite net als Disneyland.” Voor haar winkel in Groveland hoopt Elisabeth Barton dat de schade die wordt aangericht aan ‘America’s best idea’, zoals het parksysteem wel genoemd wordt, niet te groot is: in de natuur, maar ook bij het beeld van toeristen. „Met een klein toeristisch bedrijf bereid je je voor op volatilitéit. Je weet dat er soms een weg dicht is of een brand. Maar het rare hiervan is dat het opzettelijk is. Ik hoor mensen zeggen: over drie jaar is het voorbij. Maar weten onze internationale bezoekers dan nog dat ze hier welkom zijn?”

**Zullen we
wat beters
gaan doen
met die ton
op de bank?**

**Beleg met
vaste rente
tot 5,75%**

Meer informatie

TERREUR

Ging ingezameld geld naar Hamas?

In Italië zijn verdachten opgepakt op verdenking van het financieren van Hamas, dat op de Europese terreurlijst staat.

Ine Roox

ROME

„Het grootste deel van het geld gaat naar *mugawama*”, een Arabisch woord voor verzet. „Wij offeren ons op met geld en tijd, zij echter met bloed.” Aan het woord zijn verdachten in door de Italiaanse politie onderschepte gesprekken. Ze spreken over inzamelingsacties in Italië om Palestijnen te helpen. Volgens gerechtelijke onderzoekers vormen de gesprekken mede het bewijs dat de betrokkenen goed wisten dat het ingezamelde geld terecht zou komen bij Hamas, de Palestijnse militante beweging die zowel in de EU als in de VS op de terreurlijst staat.

Van de zeven verdachten die zaterdag in Italië werden gearresteerd, is Mohammad Hannoun de bekendste. Hannoun (1962), een architect die al jaren in het Noord-Italiaanse Genua woont, was de leider van verschillende Palestijnse organisaties in Italië. Die rol bracht hem direct in contact met politici. Zo was hij te gast in het Italiaanse

Politie doorzoekt in Milaan een vereniging die Palestijnen steunt. FOT CLAUDIO FURLAN/LAPRESSE VIA AP

parlement. Volgens het Italiaanse openbaar ministerie is Hannoun een vertegenwoordiger van Hamas.

De politie stelt dat zeker 71 procent van de uitgaven van de verenigingen die aan de verdachten kunnen worden gekoppeld, bestemd was voor Hamas of mensen die verband houden met de beweging, schrijft de krant La Repubblica, die naar het gerechtelijk onderzoek

verwijst. Het geld zou naar de militaire tak van Hamas zijn gegaan, en naar familieleden van doden, gewonden en gevangenen.

Doorgesluist

Mohammad Hannoun en de andere gearresteerden worden ervan verdacht zo'n 7 miljoen euro naar Hamas te hebben doorgesluist. Hannoun stond al op de zwarte lijst van het Amerikaanse ministerie van Fi-

nanciën. Hij mocht Milaan niet meer binnen na een steunbetuiging aan Amsterdamse jongeren, na de gewelddadige confrontaties met hooligans van de Israëlische voetbalclub Maccabi Tel Aviv.

De Italiaanse politie heeft hem en zes andere verdachten zaterdag opgepakt. Twee anderen worden nog gezocht. De tegoeden ter waarde van meer dan 8 miljoen euro zijn in beslag genomen.

Het onderzoek kwam twee jaar geleden op gang nadat er verdachte financiële transacties waren opgemerkt. Italiaanse gerechtelijke onderzoekers, die in het kader van antimaffia- en antiterreuronderzoek tientallen jaren ervaring hebben met het uitpluizen van geldstromen, gingen aan de slag en luisterden talloze gesprekken af. De grensoverschrijdende operatie werd 'Operatie Domino' gedoopt. Er werd onder meer met Nederland samengewerkt. Eurojust, het EU-agentschap in Den Haag voor justitiële samenwerking in strafzaken, hielp de Italianen bij de coördinatie van de informatie-uitwisseling.

De onderzoekers hadden sterke vermoedens dat Hannoun en de anderen wisten dat ze op de radar van de politie stonden. Hannoun zou een concreet plan hebben gehad om naar Turkije te vluchten, waar Hamas niet op de terreurlijst staat. De andere verdachten, meldt de krant *Corriere della Sera*, hadden recent het geheugen van hun mobiele telefoons gewist.

In het verleden zei Hannoun dat hij met Hamas sympathiseerde, terwijl hij ontkende deel uit te maken van de organisatie. De onderzoekers vonden sporen dat hij een goede bekende was van Ismail Haniyeh, de Hamas-topman die in 2024 in Teheran door Israël werd vermoord. De twee zijn samen gefotografeerd.

Aanhangers van het Hindu Rashtra Coordination Committee verscheuren de vlag van Bangladesh en slaan die met sandalen. FOTO AFP

INTERNATIONALE BETREKKINGEN

Moord zet relatie India en Bangladesh onder druk

De moord op een studentenleider en dodelijke aanvallen op hindoes zetten de relatie tussen Dhaka en Delhi onder hoogspanning.

Lisa Dupuy

DELHI

Twee verdachten van de moord op een populaire Bengaalse jongerenleider zijn de grens met India overgevlucht. Dat stelde de politie van Dhaka, hoofdstad van Bangladesh, zondag. De Indiase grensbewaking heeft daarvan echter geen bewijs gezien en noemt de verklaring „on-gegrond”. Het vormt het zoveelste twistpunt in de deze maand drastisch verslechterde relatie tussen de Zuid-Aziatische buurlanden.

India en Bangladesh beschuldigen elkaar ervan de relatie te destabiliseren en de veiligheid van diplomatieke missies onvolgende te waarborgen. De buurlanden riepen elkaars hoge commissarissen, vergelijkbaar met ambassadeurs, op het matje en hebben visaverlengingen opgeschort. De gespannen relatie uit zich ook op straat.

Sharif Osman Hadi, die op 12 december door gemaskerde mannen werd neergeschoten, was een belangrijke figuur in de studentenbeweging die vorig jaar augustus dictator Sheikh Hasina ten val bracht. Hij zag India als bondgenoot van Hasina en haar partij Awami League. De moord op Hadi heeft het al heersende anti-India sentiment in Bangladesh fel aangewakkerd.

De Indiase politiek maakt zich zorgen over dat „anti-Indiase narratief”. In een recent rapport van de Indiase parlementaire commissie voor buitenlandbeleid wordt het een belangrijke uitdaging genoemd in de verslechterde betrekkingen sinds de afzetting van Hasina. Tegelijkertijd lijkt in de poli-

tieke chaos in Bangladesh extreemistisch geweld toegenomen, waarvan in de afgelopen weken twee hindoes slachtoffer werden. Kort voordat bekend werd dat studentenleider Hadi aan zijn verwondingen was overleden, werd de 27-jarige textielwerker Dipu Chandra Das gelyncht en verbrand door een menigte in Mymensingh, in het noorden van Bangladesh. Hij werd beschuldigd van godslastering; dat werd later door de politie onbewezen geacht. Vorige donderdag werd nabij de stad Rajbari een tweede hindoe doodgeslagen, volgens bronnen van de Bengaalse krant *The Daily Star* in verband met een afpersingszaak.

Woedende demonstranten

Het geweld in Bangladesh heeft in India tot protesten geleid. De behandeling en sociale status van religieuze minderheden is een heikel punt in de relatie tussen de twee landen, en ook voor de inwoners een belangrijk onderwerp. De religieuze verhoudingen zijn in de twee landen spiegelbeeldig: in India vormen moslims de grootste religieuze minderheid (zo'n 14 procent), die onder de huidige hindoernationalistische regering steeds verder in de verdrukking komt. Hindoes zijn met bijna 8 procent de grootste minderheid in het overwegend islamitische Bangladesh.

In New Delhi zouden woedende demonstranten vorige week hebben geprobeerd het ambassadegebouw van Bangladesh proberen binnen te dringen. Het Indiase ministerie van Buitenlandse Zaken deed berichten daarover af als „misleidende propaganda”.

„Functionarissen in zowel India als Bangladesh zijn zich er zeer van bewust dat de interne situatie in Bangladesh heel fluide is”, reageert de woordvoerder van de Bengaalse ambassade in New Delhi, Faisal Mahmud.

De interim-regering van premier Muhammad Yunus weigert

de gebeurtenissen te duiden als geweld tegen minderheden. De moord op Das was een „geïsoleerde aanval op een Bengaalse burger uit de hindoe-gemeenschap” maar zou niet staan voor „een aanval op minderheidsgroepen”. De tweede moord „ontstond in een context van criminele activiteiten”. Met die karakterisering diende het Bengaalse ministerie van Buitenlandse Zaken India van repliek. Ook in de eerste weken na de val van Hasina circuleerden veel berichten over wraakacties tegen hindoes - vaak Awami League-aanhangers. Toen wees de interim-regering op die politieke verbanden. Sindsdien heeft Hasina, vanuit India, Yunus vaker verweten de religieuze minderheden in Bangladesh onvoldoende te beschermen.

Verkiezingen

India's steun aan Hasina was voor een belangrijk deel gebaseerd op het seculiere partijprogramma van de Awami League. Hasina liet de politie hard optreden tegen leden van de islamistische partij Jamaat-e-Islami Bangladesh. Sinds haar val wordt gevreesd dat die islamitische politici ruim baan krijgen, onder meer tijdens de verkiezingen in februari. Diestembusgang moet de echte overgang naar vrije politieke markeren, na vijftien jaar onder Sheikh Hasina. De campagne is begonnen onder hoogspanning. In India zal het verloop en de uitslag ervan nauw in de gaten houden.

Volgens persvoorlichter Mahmud van de Bengaalse ambassade onderhouden India en Bangladesh „een constructieve en productieve werkkrelatie”. Hij laat weten dat ook terug te lezen in het rapport van de Indiase parlementscommissie. Daaruit blijkt volgens hem dat „hoewel het de politieke ontwikkelingen in Bangladesh en de implicaties daarvan voor zijn nationale belangen nauwlettend volgt, India zich niet mengt in de interne politieke processen van Bangladesh.”

Advertentie

nrcwebwinkel

PROEVEN VAN FRANKRIJK

Alles wat je wilt weten over de Franse keuken

- Hét standaardwerk voor de Franse keuken
- Met 375 recepten en meer dan 1.250 kenmerkende producten: een ode aan het gastronomische erfgoed in Frankrijk
- Groot formaat met honderden illustraties, kaarten, foto's en tabellen

In het 400 pagina's tellende *Proeven van Frankrijk* maak je kennis met honderden producten, iconische recepten en typische gebruiken. Van gastronomie tot voedingswetenschap en van geschiedenis tot culturele referenties en legendes.

Blader door dit boek, lees kriskras, zonder volgorde – en telkens stuit je op een verborgen parel. Ontdek meer dan 1.200 soorten Franse kaas, leer een champagne-etiket te ontrafelen en lees alles over de herkomst van beroemde Franse sausfamilies. Geen onderwerp blijft onbesproken.

Bestel nu ➤ nrcwebwinkel.nl/frankrijk

Advertentie

nrcwebwinkel

Adviesprijs

219,00

179,-

reddot design award
winner 2023

STADLERFORM

Efficiënte luchtbevochtiger met laag stroomverbruik

- Voor ruimtes tot wel 100m²
- Eenvoudig bij te vullen
- Laag energieverbruik - 1.4 – 30 Watt
- Winnaar van de Red Dot Design Award 2023
- Zeer stil met dimbaar licht
- Ingebouwde hygrostaat

Geen droge ogen en geïrriteerde luchtwegen meer wanneer de verwarming aanstaat of bij langdurig warm en droog weer. De Stadler Form Karl luchtbevochtiger zorgt voor een aangename luchtvochtigheid binnenshuis en heeft, ondanks zijn lage energieverbruik en klein formaat, een enorme capaciteit. Binnen een mum van tijd bevochtigt Karl ruimtes tot wel 100m².

Ook voor uw houten vloeren en meubelen kan een lage luchtvochtigheid problemen opleveren, zoals kieren en barsten. Karl beschikt over intelligente functies, zoals een ingebouwde hygrostaat waarmee hij ruimtes via een automatische modus op vrijwel iedere gewenste luchtvochtigheid brengt. Daarnaast is Karl eenvoudig te bedienen, ook via een app. Het ontwerp is bekroond met een Red Dot Design Award in 2023.

Bestel nu ➤ nrcwebwinkel.nl/karl

ALAWIETEN

Gewelddadig protest in Syrië na aanslag op moskee

Duizenden mensen demonstreerden in Syrië, nadat acht mensen door een bomaanslag op een moskee werden gedood.

AMSTERDAM

Het is nog altijd onrustig in Syrië na dat vrijdag zeker acht mensen werden gedood bij een bomaanslag op een alawitische moskee in Homs, een stad gelegen in het westen van het land. Persbureau AP meldt dat verschillende demonstranten zondag met elkaar op de vuist gingen in kuststeden Latakia en Tartous.

Eerder deze week ging tijdens het vrijdagmiddaggebed in de moskee, gewoonlijk het drukste moment van de dag, in de Imam Ali ibn Abi Talib-moskee een explosief af. De autoriteiten gaan uit van een terroristisch oogmerk.

Inmiddels heeft een vrij onbekende groep genaamd Saraya Ansar al-Sunna de aanval opgeëist, schrijft AP. Via een verklaring op berichtendienst Telegram zou de groep gezegd hebben dat alawieten

het doelwit van de aanslag waren.

De eind 2024 afgezette dictator Bashar al-Assad behoorde tot de alawitische geloofsgemeenschap, een afsplitsing van de sjiieten, die een minderheid vormt in Syrië. Sinds er een nieuw regime aan de macht is zijn er veel spanningen tussen verschillende groeperingen in het land en bij het leger. Duizenden alawieten werden gedood, met name door groepen die loyaal zijn aan de huidige regering. In juli werden honderden druzen in het zuiden van Syrië gedood, eveneens een religieuze minderheid.

Ghazal Ghazal, een alawitische leider woonachtig buiten Syrië, riep na de aanslag op vrijdag op tot demonstraties. Zondag kwamen in verschillende Syrische steden duizenden demonstranten samen, schrijft AP. Een AP-fotograaf zag dat overheidsgezinde tegemonstranten stenen gooiden naar de alawitische demonstranten, terwijl anderen met elkaar vochten. Er vielen meerdere gewonden, precieze aantallen ontbreken. Volgens staatsmedia zouden twee politieagenten in Tartous gewond zijn geraakt nadat een demonstrant een handgranaat naar een politiebuureau gegooid had. (NRC)

PARLEMENTSVERKIEZINGEN

Niet iedereen wil stemmen bij de verkiezingen in Myanmar

Zondag begonnen in Myanmar de verkiezingen die de junta er heeft uitgeschreven. Niemand gelooft dat die eerlijk verlopen, maar wegblijven kan gevolgen hebben. „Ik ben van plan thuis te blijven. Maar wat als ze naar ons toe komen en ons dwingen?”

Merel Thie en Minka Nijhuis

AMSTERDAM

Zelf wil ze niet gaan stemmen. De verkiezingen zijn „fake”, zegt een 19-jarige scholier uit Yangon beslist, via een videoverbinding. De meeste mensen die ze kent, denken er volgens haar hetzelfde over. Maar ze weet dat een paar mensen verderop in haar straat wel willen gaan. Niet uit overtuiging, denkt ze, maar omdat ze op voordeeltjes hopen.

In augustus maakte de junta in Myanmar bekend verkiezingen uit te schrijven, die zondag zijn begonnen. Bij de aankondiging zei een woordvoerder dat Myanmar terug zou keren naar een meerpartijen-democratie, maar dat neemt vrijwel niemand serieus. Volgens een waarnemer van de VN doet het militaire regime een „wanhopige poging om via schijnverkiezingen een façade van legitimiteit te creëren”.

Via een coup in 2021 heeft het leger de feitelijke macht in Myanmar naar zich toegetrokken maar niet in alle regio's is het gelukt het verzet neer te slaan. Hoewel de kiescommissie bij de aankondiging nog zei dat de verkiezingen in alle 330 gemeenten van Myanmar plaats zouden vinden, is dat inmiddels bijgesteld. De formele verklaring luidt dat in enkele tientallen gemeenten geen verkiezingen worden gehouden.

De 19-jarige scholier, die omwille van veiligheid niet met naam genoemd wordt, weet niet zeker of ze onder het stemmen uit kan komen. In iedere wijk beschikt een vertegenwoordiger van de overheid over een lijst waarop de gegevens van elk huishouden staan geregistreerd. „Ik ben van plan thuis te blijven. Maar wat als ze naar ons toe komen en ons dwingen?”

Aung San Suu Kyi

Een 27-jarige leraar, hier eveneens anoniem, uit een ander deel van Myanmar

hoort dat soms geld wordt geboden om te komen stemmen, vertelt hij in een video-gesprek. Ook hij is niet van plan zijn stem uit te brengen. „De uitkomst staat toch vast. De junta bepaalt welke partijen meedoen.” Naast de aan het regime gelieerde partij USDP (Union Solidarity and Development Party) doen alleen partijen mee die de junta geen strobreed in de weg zullen leggen. Een kwart van de 664 parlementsleden wordt überhaupt niet gekozen, maar direct aangewezen door generaal Min Aung Hliang.

Bij de verkiezingen in 2020 was de partij van Aung San Suu Kyi, de National League for Democracy (NLD) nog de grote winnaar. Maar de uitkomst daarvan werd in februari 2021 terzijde geschoven door de junta omdat er gefraudeerd zou zijn. Kyi zit sindsdien opgesloten. Haar partij werd in 2023 ontbonden door de autoriteiten.

Sinds de coup wordt de bevolking met harde hand onderdrukt. Critici worden zonder proces opgesloten. De junta bombardeert scholen en ziekenhuizen, ook nadat het land in maart door een zware aardbeving werd getroffen. Hulpverleners mochten niet de gebieden in waar het militaire regime niet de baas is.

Anders dan zijn ouders woont de leraar zelf in een stad die onder controle staat van het bewind. Zijn gezicht betreft als hij over hen praat via een videoverbinding. Hun dorp is vorige week gebombardeerd. „Midden in de nacht moesten ze de bossen invluchten.” De leraar denkt dat de junta het verkiezingsgebied nog snel zo groot mogelijk probeert te maken.

In zijn woonplaats probeert het regime uit te stralen dat alles onder controle is, zegt hij. Bioscopen en winkels zijn open. „Dit lijkt bedoeld om andere landen te laten zien dat de komende verkiezingen rustig, ordelijk en 'eerlijk' zullen verlopen”. Maar veel Myanmarrezen mijden publieke plaatsen, vertelt hij, uit angst zo

De wijk kreeg opdracht elke maand één of twee jonge mannen aan te melden voor het leger

De verkiezingen in Myanmar begonnen zondag, er zijn drie rondes die tot eind januari duren. FOTO AFP

maar gearresteerd te worden. Zijn sociale leven is daardoor zeer beperkt. Zijn ouders bezoeken, durft hij niet.

Dienstplichtige leeftijd

In zijn dagelijks leven overheerst de angst gedwongen het leger in te moeten. Op straat spiedt de leraar in het rond of er geen militairen zijn. Omdat hij de dienstplichtige leeftijd heeft, is dat een reële vrees. „Ik woon vlakbij waar ik werk, dus dat beperkt voor mij het risico.” Maar de meeste mensen gaan dagelijks op de brommer naar hun werk, zoals zijn eigen broer. Hij sliep in de afgelopen periode soms niet bij zijn gezin, maar op verschillende andere plaatsen om de kans op aanhouding te verkleinen.

De vrees om te moeten vechten tegen de eigen bevolking houdt ook de 19-jarige scholiere bezig. Vrouwen zijn tussen hun 18de en hun 27ste oproepbaar, mannen tot hun 35ste. Een wet die alle inwoners verplicht ten minste twee jaar in het leger te dienen, is door de junta sinds februari 2024 weer in werking gezet. Tienduizenden zijn al opgeroepen, voornamelijk mannen. Het gonst van de geruchten over de mannen die daarbij sneuvelden omdat ze na een summiere training vooral als kannonnenvlees in de frontlinie dienen.

Een jongen in de buurt van de scholiere werd opgepakt, „maar zijn ouders wisten hem vrij te kopen”. De wijk kreeg de opdracht elke maand één of twee jonge mensen aan te melden voor het leger, vertelt ze. Ook dat werd vooralsnog afgekocht. „Maar het is nergens veilig.”

Op straat zijn er soms protesten tegen de verkiezingen door kleine groepjes die plotseling opduiken en even zo snel weer verdwijnen. Of er staan opeens borden met protestleuzen tegen de stembusgang, ziet ze. „Als ze de demonstranten niet kunnen vinden, pakken ze gewoon anderen van straat op.” In de staatskrant *The*

Zijn ouders moesten midden in de nacht de bossen invluchten omdat hun dorp werd gebombardeerd

Global New Light of Myanmar van vorige week verklaarden de militairen dat ze 229 mensen arresteerden die het verkiezingsproces zouden willen saboteren. Tijdens de eerste dag van de verkiezingen werden in verschillende steden explosies gemeld.

De scholiere leeft in een kleine wereld. Uit protest tegen de staatsgreep weigert ze onderwijs dat onder controle van het regime staat. Ze volgt online lessen om een internationaal diploma te halen. De vriendenkring van haar vroegere school is uit elkaar gevallen. Sommigen zijn gestopt met leren omdat ze hun familie moeten helpen. Anderen zijn naar het buitenland gevlucht. Een paar gingen naar de militaire academie.

De verkiezingen zullen plaatsvinden in drie rondes en tot eind januari duren. Het samenwerkingsverband van Aziatische landen Asean heeft geen waarnemers gestuurd uit vrees dat dat gezien zal worden als steun voor de verkiezingen waarvan pro-democratische partijen zijn uitgesloten. China, Wit-Rusland en Rusland sturen wel waarnemers. Ook Thailand, buurland én lid van Asean, zei vorige week vrijdag éen waarmee te zullen afvaardigen. Niet omdat de verkiezingen „perfect” zijn, volgens de minister van Buitenlandse Zaken maar om het gesprek met Myanmar gaande te houden.

„Vroeger droomde ik groot”, zegt de scholiere. Ik wilde zo veel mogelijk leren en een bijdrage leveren aan de samenleving. Het onderwijs of de economie verbeteren.” Maar bijna vijf jaar na de staatsgreep speelt haar dagelijks leven zich af in een piepkleine wereld waarin ze haar dromen ziet verdampen. „Ik voel me vaak verloren. De toekomst is zo onduidelijk.” Ze volgde online zo goed als zo kwaad als het ging de val van het bewind van president Assad in Syrië. „Dat geeft me dan toch weer wat hoop voor ons land.”

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Relatiebemiddeling

Ben je klaar met het alleen zijn?
Ik stel je aan de juiste partner voor!
Bel dan nu : 088-0221900 (alle regio's)
Met persoonlijke bemiddeling de hoogste kans op een vaste relatie.
www.mens-en-relatie.nl

VAN SLOBBE EXCLUSIEVE PARTNER SEARCH

VANSLOBBEDATING.NL +31 (0)6 5397 54 26

LATE LIEFDE VOOR 60-70 en 80 jarigen

ALERTE RELATIEBEMIDDELING
0613863420 - **www.hellameets.nl**

Ze bestaat. Echt.
DPSPartnerSearch.nl *distinguished & discreet*

Vind alle aanbieders op één rij!

BijzondereZaken.nl

Adverteren? Zakline Media - info@zaklinemedia.nl - Telefoon 010 - 436 91 24

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Zaken & Transacties

Cursus Daytraden
675 ex btw per persoon half geld

de Beste winsten voor 2026
Originele reacties cursisten

- Hoog uurloon**
De eerste dag een winst van € 89,63!
En toen begon het feest. De tweede en derde dag € 326,75. En dat met maar een paar uurtjes per dag, dus een zeer hoog uurloon!
- Trein**
Ik kom lekker met de trein. Je weet nooit of er nog een borrel wordt gedronken. Tot vrijdag!
- Na de feestdagen**
Ik moet zeggen, 'de cursus was goed en duidelijk'. Na de feestdagen, ga ik de zaken inplannen om de opgedane kennis in de praktijk te brengen.

Cursusdata Hotel vd Valk Breukelen: vrijdag 9 jan en vrijdag 23 jan
Let op! U kunt snel winst boeken maar zet zo snel verlies lijden!
www.robwessels.nl 010 519 21 15

Adverteren? Zakline Media - info@zaklinemedia.nl - Telefoon 010 - 436 91 24

Verbeter je conditie en verbrand calorieën

Houten roeitrainer met waterweerstand

Vanaf
1.199,00
749,-

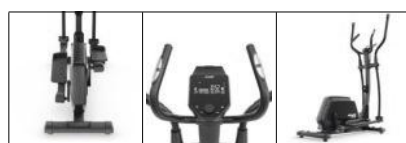

- Roeitrainer met natuurlijke waterweerstand voor een realistische roeibeleving die zich moeiteloos aan jouw kracht aanpast
- Premium eikenhout voor een luxe uitstraling in elk interieur
- Gebruiksvriendelijk en ruimtebesparend door rechtop te plaatsen

Crosstrainer

Vanaf
799,00
569,-

- Ervaar de kracht van een complete workout
- Met 24 trainingsprogramma's en 32 weerstandsniveaus
- Inclusief bluetooth hartslagmeting

Loopband

Vanaf
1.499,00
1.149,-

- Breed en krachtig loopvlak
- Wandelen tot serieus hardlopen met hellingshoek tot 15%
- Hoogwaardig fitnessapparaat voor thuisgebruik

Hometrainer

Vanaf
549,00
399,-

- Lage instap met verstelbaar zadel en stuur
- 32 weerstandsniveaus en 24 trainingsprogramma's
- Bluetooth hartslagmeting met hartslag gestuurde training

DILEMMA'S OP DE WERKVLOER

Deze rubriek belichtte wekelijks hoe lastige problemen op de werkvloer aangepakt kunnen worden. Dit was de laatste aflevering.

Zo hard blijven werken als in 2025, of rustiger aan doen?

Het is het einde van het jaar, tijd voor bezinning. Zo hard blijven werken als je deed, of rustiger aan doen in 2026? Twee filosofen over de zin van hard werken. „Wie hard werkt, moet ook waakzaam zijn.”

Door **Esther Elligens** Illustratie **Robin Héman**

DILEMMA

Ook in 2026 gaat het werken moeiteloos door. Je moet opstaan terwijl je nog moe bent, omdat je gisteren weer te laat bent gaan slapen. Nog één mail afgemaakt, nog even dat document bijgewerkt, nog snel iets opgezocht. Hard werken heet dat. Alles geven, een tandje erbij, niet zeuren. Maar waarom werk je je zo uit de naad? Al die burn-outs, die spullen die je toch nooit kunt betalen. Hoe heerlijk zou het zijn als iemand zou zeggen: hard werken is zinloos?

MEER DAN VEEL UREN MAKEN

Bijna een op de vijf werknemers in Nederland heeft last van burn-outklachten en 59 procent van de werkendenvoelt een constante druk om te presteren. Toch heeft hard werken een goede naam. Uit onderzoek blijkt dat veel mensen geloven dat het leidt tot succes, vooral wanneer mensen al succes hebben. Wie veel verdient, schrijft dat graag toe aan hard werken; wie een lager salaris heeft, wijst eerder op pech en omstandigheden. Ook vertellen ouders hun kinderen nog steeds dat hard werken dé manier is om ver te komen. Om te kunnen vaststellen of het vertrouwen in hard werken terecht is, is er eerst een goede definitie nodig, zegt filosoof Menno de Bree. Het is meer dan veel uren maken. „Hard werken doe je wanneer je een belangrijk deel van je energie en tijd in je werk stopt. Zoals werken op het beste deel van de dag, met de meeste aandacht, concentratie en inzet van je talenten.” Lang bezig zijn op de automatische piloot telt niet, maar kort en intens ergens energie in steken ook niet evenmin.

Filosoof en columnist van het *Het Financieele Dagblad* Sebastien Valkenberg is iemand die een groot vertrouwen in hard werken heeft. „Het is om meerdere redenen lonend. Allereerst omdat het voor meer inkomen zorgt. Wie meer tijd, aandacht en inzet in werk stopt, krijgt meer betaald. Zo simpel is het.”

Maar is dat écht zo? Misschien niet voor iedereen, erkent hij. Er zijn situaties waarin harder werken financieel nauwelijks iets oplevert: vanwege lage lonen of het toeslagenstelsel bijvoorbeeld. „Maar dat ligt aan ons systeem, niet aan het harde werken zelf.”

DE ZIN KOMT VANZELF

Het lijkt een open deur, maar geld is ook volgens filosoof De Bree reden nummer één om hard te werken. Niet

omdat geld zo belangrijk is, maar geluk is dat dan weer wel. „Wie permanent bezig is met overleven, komt niet toe aan goed leven. Pas wanneer de boodschappen zijn gedaan en de rekeningen zijn betaald, ontstaat er ruimte voor een betekenisvol bestaan.” Hard werken is geen garantie voor geluk, maar kan wel helpen om sneller boven financiële drempels uit te komen. Ook los van geld is hard werken lonend. Wanneer je iets wilt bereiken bijvoorbeeld. Valkenberg: „Als ik mijn boek af wil krijgen, moet ik toch ook echt in het weekend werken.” Maar ook zonder doel heeft het zin. Sterker nog, het creëert zin. Volgens Aristoteles, zegt De Bree, zit geluk op de rug van de activiteit. „Geluk is geen bijproduct dat pas achteraf komt, maar zit in het doen zelf. Hoe complexer en veel-eisender het werk, hoe groter de voldoening.”

Hoe complexer en veeleisender het werk, hoe groter de voldoening

En die voldoening komt niet na het harde werk, maar tijdens. Stel je baas vraagt je plotseling een AI-visie voor de organisatie te ontwikkelen, zegt Valkenberg. „Wilde je dat? Misschien niet. Maar doordat het op je pad komt en je erin duikt, wordt het interessant. Dingen worden leuk doordat je er hard aan werkt.”

Hard werken hoeft volgens Valkenberg overigens niet per se altijd als 'leuk' te worden ervaren. „Als werk alleen nog maar mag bestaan als het leuk is, wordt het ingewikkeld. Soms moet je het gewoon doen.”

ZELFUITBUITING

Wie hard werkt, moet ook waakzaam zijn, zegt De Bree. De Koreaans-Duitse filosoof Byung-Chul Han beschrijft de prestatimaatschappij als een systeem waarin niemand je nog hoeft te dwingen: je doet het zelf al. „Dat leidt tot een ethiek van zelfuitbuiting”, zegt De Bree. „Niets werkt beter dan iemand die intrinsiek gemotiveerd is en hard werken tot onderdeel van zijn identiteit maakt.” Dat voelt als een eigen keuze, maar het maakt je vreselijk kwetsbaar, waarschuwt De Bree. „Een organisatie bestaat niet om jou gelukkig te maken, maar om haar eigen doelen te bereiken. Komt de burn-out, dan wijst de werkgever naar jou. Jij had toch gezegd dat je dit wilde? Dat je het aankon?”

Hard werken triggert bovendien onze ijdelheid en hebzucht: een groter huis, mooiere vakanties, meer status. Terwijl dat geen echt geluk brengt. Wat dan wel? Vriendschap en waardevolle relaties, zegt De Bree, die hiermee naar de Griekse filosoof Epicurus verwijst. „Misschien is dat wel het grootste nadeel van hard werken: het is een gouden kooi die gigantisch veel tijd in beslag neemt, tijd we niet meer kunnen geven aan de mensen om ons heen.”

CONCLUSIE

Het is ingewikkeld. Hard werken kan het leven zin geven, maar te hard werken, of werken voor de verkeerde organisatie, maakt ook meer kapot dan je lief is. De vraag is dus niet of we harder moeten werken, maar hoe vaak we nog durven na te denken over wat werk ons oplevert, en wat het ons ondertussen kost. Nadenken over hard werken heeft zeker zin. Wil je weten waarom je zo je best doet? Lees dan Aristoteles (of Valkenberg). Heb je behoefte aan geruststelling dat het wel wat minder mag? Sla dan vooral Epicurus erop na.

INTERVIEW **TABITA VERBURG** CEO DOW

‘Zonder bescherming kunnen wij niet meer concurreren’

Plannen om de CO₂-uitstoot drastisch terug te brengen bij de Dow-fabriek in Terneuzen liepen spaak op een stikstofvergunning. Hoge energiekosten en een overvloed aan concurrentie uit Azië noopten Dow dit jaar tot herbezinning.

Daan van Lent

TERNEUZEN

Een hardloopschoen, een hoofdkussen, een potje verf, een fles siliconenkit. Tabita Verburg en haar woordvoerder hebben ze zorgvuldig uitgestald op de tafel in haar kantoor. De producten komen amper ter sprake in een gesprek van ongeveer een uur, maar de boodschap van deze uitstalling vat ze ergens halverwege in één zin samen: „Iedere dag komt een consument gemiddeld zestig keer in aanraking met moleculen in producten die hier bij Dow zijn geproduceerd.”

„Hier” is de productielocatie van Dow Benelux in Terneuzen, waar Verburg sinds anderhalf jaar de leiding heeft. Vanuit haar kantoor kijkt ze uit over het terrein en de haven aan de Westerschelde. Daar staan in het midden van het complex drie stoomkrakers, die uit nafta en gas de basischemicaliën benzeen, ethyleen, propyleen en butadien produceren.

Die gaan via een pijpleidingennetwerk naar de zestien fabrieken op het terrein van Dow en van afnemers als Trinseo die er chemische producten als polyurethaan (voor onder andere matrassen en zolen van hardloopschoenen) of plastic korrels van maken. Op 440 hectare (zo’n 625 voetbalvelden) werken in de fabrieken, kantoren en laboratoria ruim 3.200 mensen uit meer dan vijftig landen.

Sinds anderhalf jaar is Verburg als directeur verantwoordelijk voor de activiteiten van het Amerikaanse chemieconcern in de Benelux, Spanje, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en de Scandinavische landen. In de plaats waar ze een deel van haar jeugd doorbracht. „Mijn vader is Zeeuw, mijn moeder is Duits. Mijn Duitse opa en oma hadden een vakantiehuisje hier, zij hebben elkaar zo ontmoet”, vertelt ze. „Ook in de tijd dat ik hier opgroeide wist iedereen niet beter dan dat Dow er was. Iedereen heeft wel een familielid dat hier werkt. Twintig procent van de werkgelegenheid in dit deel van Zeeland is direct of indirect aan Dow ver-

bonden. Naast onze eigen 3.200 werknemers schatten wij dat we werk bieden aan zo’n 14.000 mensen, van de medewerkers van onze logistieke partners tot aan de bakker die brood bakt voor onze kantine.”

Perfecte storm

Sinds Verburg in het voorjaar van 2024 aantrad is in de chemie de perfecte storm uitgebroken. De Europese markt wordt overspoeld met goedkopere chemische producten uit China. Energieprijzen liepen sinds de inval van Rusland in Oekraïne fors op in Europa. Verduurzamingsplannen lopen spaak. Verschillende chemische bedrijven sloten fabrieken bij Rotterdam of op Chemelot in Zuid-Limburg. Op het terrein van Dow stopte afnemer Trinseo met zijn fabriek voor styreen, die nu wordt afgebroken. Dow kondigde aan wereldwijd 1.500 banen te schrappen. Bij ondersteunende afdelingen verdwijnen daardoor ongeveer 200 banen in Nederland.

„De energieprijzen hebben ons echt flink geraakt, onze kosten om te produceren zijn fors hoger”, zegt Verburg. „Daar komen de kosten van de Europese emissierechten voor CO₂-uitstoot nog bovenop. En in Nederland hadden we de nationale CO₂-heffing, die voorlopig is geschrapt. Behalve dat de concurrentie uit Azië toenam, daalde ook nog eens de vraag in Europa.”

Dow behaalt in Europa ongeveer een derde van de wereldwijde omzet van 43 miljard dollar. In 2024 was de vraag naar de plastics en andere producten van Dow in Europa met ongeveer 20 procent afgenomen ten opzichte van het niveau voor Covid. „Consumenten hebben door de inflatie minder uit te geven en dat merken wij.”

Sinds wanneer hebben jullie last van de overcapaciteit in China?

„Dat is pas na Covid gekomen. Veel van de capaciteit die ze hebben opgebouwd, begint pas nu op de markt te komen. Zij hebben veel lagere loonkosten, lagere energiekosten en geen kosten voor CO₂-uitstoot. En dan krijgen ze ook nog steun van de overheid.”

Verkopen de Chinese concurrenten onder de kostprijs?

„Wij horen die geluiden. Een van onze zorgen is bovendien het tempo waarmee de Europese Unie kan omgaan met antidumpingzaken (waarbij wordt onderzocht of bedrijven producten onder de kostprijs dumpen op andere markten dan de eigen markt, red.). De EU heeft een tekort aan mensen daarvoor. In andere regio’s in de wereld is er sneller een tijdelijke bescherming tegen de import uit Azië ingesteld. Hier duurt het lang, en dan moet je die jaren zonder bescherming wel volhouden.

„Ik denk echt dat wij in de wereld vooroplopen in de mate van hoe wij veilig en verantwoordelijk produceren. Maar dat maakt het wel moeilijk concurreren met bedrijven in landen waar er anders tegenaan wordt gekeken. Daarvoor hebben we die bescherming nodig.”

Doelt u bij bescherming alleen op antidumpingmaatregelen of ook op uitbreiding van CBAM [het Europese mechanisme waarbij producenten van buiten de EU een heffing op hun CO₂-uitstoot krijgen opgelegd] naar chemische producten?

„We hebben een gelijk speelveld nodig. Dan kan een mechanisme zoals CBAM goed zijn, maar dan moet het wel worden verbeterd. Het moet de gehele productieketen en ook indirecte emissies omvatten en administratief uitvoerbaar zijn.”

Waar zitten de verschillen in energiekosten tussen Nederland en omliggende landen?

„In landen als Spanje en Duitsland doen overheden flink hun best om de energiekosten voor de industrie omlaag te krijgen. Het is mijn rol om in overleg met overheden die voorbeelden ook aan te dragen. Ik kan concreet laten zien wat de effecten zijn, bijvoorbeeld omdat we zowel in Tarragona in Spanje als hier in Nederland krakers hebben.”

Krijgt u dan niet het vaak door economen naar voren gebrachte argument te horen dat een hoge energieprijs

Tabita Verburg.
FOTO MERLIN DALEMAN

wege de bezuinigingsoperatie de bouw in Canada tijdelijk wordt uitgesteld en daar later weer wordt opgepakt.

Heeft u nog hoop dat er ooit een dergelijke groene kraker hier in Terneuzen zal komen?

„We zullen er hard aan moeten werken om te zorgen dat de condities hier in Nederland uiteindelijk dermate goed zullen zijn dat zo’n investeringsbeslissing hier genomen kan worden. Dow houdt vast aan zijn doelstellingen om in 2050 wereldwijd *net zero* te zijn. Maar zo’n groot project als dit kan Dow maar op één plek tegelijk uitvoeren.”

Dus het reduceren van de CO₂-uitstoot is hier in Nederland nu ernstig vertraagd?

„De overstap naar waterstof was een belangrijke stap in ons programma Path2Zero. Daar zullen we nu langer over doen, maar onze doelstelling voor 2050 staat nog recht overeind.”

Wat zijn de mogelijkheden nog voor elektrificatie van jullie productie hier?

„Er is nog veel onderzoek nodig naar de technologie voor elektrisch kraken. Je krijgt dan bovendien een andere vraag naar elektriciteit. In de VS zet Dow stappen richting de inzet van kleine kernreactoren. We kijken hoe wij de kennis die daar wordt opgedaan hier kunnen inzetten.”

Dat zou dus kunnen betekenen dat er een kleine kernreactor hier op jullie eigen terrein komt?

„Ja, daar kijken we naar, maar voor ver in de toekomst. Het kan ook op verschillende manieren. In een samenwerking tussen Nederland en België kun je ook meer kleine reactoren aanschaffen, die door verschillende industriële bedrijven rond de Schelde gebruikt kunnen worden.

„We zouden in dit grensgebied ook meer naar een gezamenlijke infrastructuur voor afvang en opslag van CO₂ moeten kijken. Dow kan niet zonder die technologie om de CO₂-uitstoot terug te brengen. Die is ook onderdeel van het project met de groene kraker. In Canada lag de infrastructuur daarvoor, hier moet deze nog helemaal aangelegd worden.

Is er een rol voor zonne- en windenergie?

„Je hebt een goede mix van energiebronnen nodig. Als het gaat om elektrisch kraken, heb je heel veel energie nodig. Helaas wachten we hier voor veel projecten nog op een 380-kilovolt-hoogspanningsaansluiting. Veel bedrijven die voor ons belangrijk zijn, hebben last van de netcongestie. Onze vraag wordt alleen maar groter.”

Als u op uw hoofdkantoor in de VS komt, kunt u dan nog uitleggen aan de Amerikanen wat hier in Nederland gebeurt?

„Ze kijken met zorg naar heel Europa, niet alleen naar Nederland. Maar dat gaat meer om de economische omstandigheden in de Europese chemie.”

Hebben uw bazen in de VS nog belangstelling om te verduurzamen? Onder de regering-Trump is de druk om fossiele energiebronnen voorrang te geven groot. Leidt dat tot een ander beleid?

„Ik zie geen verandering in ons bedrijf,

wij blijven ons hard inzetten voor die doelen om in 2050 net zero te zijn. Onze research voor innovatie is daar volledig op gericht.”

Voelt u in Nederland nog voldoende draagvlak voor de chemische industrie?

„Ik ben blij met het plan-Wennink over het toekomstig verdienvermogen van Nederland. Omdat hij de noodzaak van groei aangeeft. En omdat hij benoemt dat je de basisindustrie in Nederland moet willen ombouwen en niet afbouwen. „Maar ik voel die twijfel in Nederland of je de basisindustrie moet behouden wel. Veel meer dan in België, Spanje en het Verenigd Koninkrijk, waar ik ook met overheden en veel mensen spreek. Gelukkig komen uit de kabinetsformatie ook signalen dat de chemie belangrijk is voor hoogproductieve banen, goedbetaalde werkgelegenheid en ook om de verduurzaming door te voeren.”

Zowel de formateurs als Wennink spreken daarbij over ‘groene chemie’. Wat stelt u zich daarbij voor?

„Het zal gaan om de nieuwe, innovatievere bedrijven, die op andere manieren chemisch produceren. Maar zij gaan hand in hand met de basischemie.

„Als Dow hebben wij ook circulaire doelstellingen en zijn we druk met materialentransitie. Zo hebben wij meegeïnvesteerd in het bedrijf Xycle. Dat kan plasticafval via chemische recycling weer opwerken tot nieuw plastic. Maar ook zij kunnen niet zonder de basischemie.

„Er gaan decennia overheen voordat die nieuwe vormen voldoende schaal hebben, nu zijn het vooral *pilot plants* [proeflabrieken]. We kunnen niet in één keer een volledig nieuwe innovatieve chemie neerzetten.”

Zestig jaar

Verburg vertelt dat Dow in de afgelopen twee jaar een project heeft opgezet om het technisch onderwijs in het mbo te ondersteunen. „Vanuit andere landen waar ik heb gewerkt, zoals Duitsland, kennen we het meesterleerlingensysteem. Zoiets wilden wij ook, zodat we studenten al jonger - als ze 16 zijn - hier krijgen. Zij komen één dag in de week hier en dan kunnen ze sleutelen in een oude fabriek die niet meer in gebruik is. Wij merken aan de instroom van nieuwe werknemers dat het werkt.”

Maar, constateert Verburg ook, de buitenwereld leest en ziet dat het slecht gaat in de Europese chemie. „Het zijn vaak de ouders die de beroepskeuze maken voor hun kroost. Zij vragen zich af of dit nu nog wel de juiste richting is.”

Kunt u die ouders beloven dat Dow in Nederland blijft?

„Wij zitten hier zestig jaar en willen graag blijven. Dow heeft hier al zoveel geïnvesteerd. We kunnen die ouders ook vertellen dat er grote tekorten zijn in de technische mbo-beroepen. Door de opkomst van AI zullen veel administratieve beroepen juist verdwijnen. Als ze een technische opleiding volgen, dan zorgt dat bijna voor een baangarantie. We doen het samen met zeven andere bedrijven in Zeeland. En ook buiten deze provincie is er genoeg werk voor ze.”

Dwingt om energie-efficiënter te produceren?

„Dat horen we zeker terug, daar kijken we naar en we doen projecten om onze energie-efficiëntie te verhogen. Maar die projecten hebben niet de schaal om de hogere kosten te neutraliseren. Zeker niet met de emissierechten erbij. Andere werelddelen kennen die niet.”

Groene kraker

Dow wilde in Terneuzen een groene kraker bouwen. In die nieuwe installatie zou niet nafta of gas in een stoomkraakproces afgebroken worden tot

andere basisgrondstoffen voor de chemische en kunststofindustrie, maar waterstof. Die groene stoomkraker vormde het hart van de plannen waarover het bedrijf maatwerkgesprekken voerde met de overheid en zelfs een intentieverklaring tekende. Door de afspraken zou Dow ongeveer 40 procent van zijn CO₂-uitstoot van 4,5 Mton kunnen reduceren.

Maar het project liep vast op de stikstofvergunning. De totale stikstofuitstoot zou omlaag gaan, maar op sommige plekken zouden stikstofconcentraties in kleinere stoomwolken te

hoog zijn voor de Nederlandse interpretatie van Europese regels. De maatwerkgesprekken werden dit jaar stopgezet.

Voor Dow Benelux was de beslissing een domper. „De betrokken ministeries en wij hebben enorm veel tijd en energie in die gesprekken gestoken. Dow koos er toen voor om de groene kraker in Fort Saskatchewan in Canada neer te zetten, waar de voorwaarden gunstiger waren. Dat zal met heel veel Nederlandse inbreng zijn. Veel van de research is hier, in Terneuzen, gedaan.” In april kondigde Dow aan dat van-

”

Dow zet nu in Canada een groene kraker neer, waarvoor veel van de research hier is gedaan

Ontlading bij **Jenning de Boo**, die zich dankzij zijn tijd van 33,96 in de tweede omloop plaatste voor de Olympische Spelen. FOTO SEM VAN DER WAL/ANP

REPORTAGE **OLYMPISCH KWALIFICATIETOERNOOI**

Snelle opening helpt getergde De Boo en Diniz richting Spelen

In een chaotische wedstrijd vol valse starts en valpartijen bleek op de 500 meter van het OKT maar weer eens dat een goede start cruciaal is. Jennings de Boo en Sebas Diniz startten sneller dan ooit en plaatsten zich voor de Spelen.

Sam de Voogt

HEERENVEEN

Eerst daalt de stilte in, langzaam verstomt het publiek. Een fluitje roept de schaatsers naar de streep. Een paar keer stampen ze hun achterste ijszers op het ijs; die moet straks grip hebben voor de afzet. Daarna draaien ze hun voorste been open, zodat ze daar als het ware overheen kunnen vallen – naar voren.

Nu spitsen de schaatsers hun oren. „Ready”, horen ze uitgerikt. Ze zakken in. Alleen het gebrom van de elektrische installaties die het ijs, het licht, de luchtafvoer en andere zakken reguleren in Thialf zijn nog te horen. En dan, na een lange tel, klinkt het schot. Start.

Een oude schaatswijsheid luidt dat je de vijfhonderd meter niet kunt winnen met een goede start, maar wel kunt verliezen met een slechte start. „Hard openen en twee keer linksaf”, zo omschreef sprinter Dai Dai N’tab de kortste schaatsafstand ooit. Een snelle eerste honderd meter is van groot belang voor een snelle eindtijd.

Maar hoe lastig is het om, wanneer de druk het allerhoogst is, op gladde ijszers stil te staan op het ijs,

in te zakken en roerloos maar geduldig te wachten op het startschot, weet de nu door ziekte afwezige N’tab maar al te goed. Op het OKT richting de Spelen van 2018 startte hij als favoriet op de vijfhonderd meter twee keer vals: weg olympische droom.

De mannen die zaterdagavond op het OKT twee keer aan de start mochten verschijnen om hun olympische droom op de vijfhonderd meter te verwezenlijken, leken er net zo goed last van te hebben. In een chaotische race werd er in twintig ritten zeven keer vals gestart en drie keer gevallen. „Het liep niet echt door en dan schiet er toch van alles door je hoofd”, verwoordde Merijn Schepkamp zijn ervaring van het wedstrijdverloop. In zijn tweede rit startte zijn tegenstander vals. „Je moet bij de start wel stil blijven staan.”

Naar voren vallen

Toen de wedstrijd in Thialf zaterdag was afgelopen, stonden niet verrassend de twee mannen met de snelste openingen ook bovenaan de ranglijst. Zowel Jennings de Boo (opening: 9,52, eindtijd: 33,96) als Sebas Diniz (9,48, 34,14) reden hun eerste honderd meter sneller dan ooit. Zij mogen zich gaan opmaken voor de Olympi-

sche Spelen, al moet Diniz (net als nummer drie Joep Wennemars) nog even afwachten hoe de rest van het OKT verloopt omdat de tweede en derde plek op de 500 meter laag in de selectievolgorde staan.

Diniz zei na afloop dat hij afgelopen week nog speciaal op zijn start had getraind. „Ze liepen nog niet helemaal dit jaar, dus ik heb vorige week nog honderd meters gereden.” Dat was niet specifiek om be-

In een chaotische race werd er in twintig ritten zeven keer vals gestart en drie keer gevallen

34,48 van Joep Wennemars in de buurt gekomen.

Ook bij Vos is het een kwestie van zijn techniek verbeteren, zegt hij. „Ik zak meestal sneller in dan mijn tegenstander en moet daarom langer stilstaan. Op een gegeven moment val ik dan naar voren. Daar kan ik gewoon aan werken, zo simpel is het.”

Wennemars is een andere mening toegedaan. „Stilstaan aan de start en langzaam inzakken is hartstikke moeilijk. Maar we zijn professionals dus daar moet je mee omgaan, ook als je tegenstander vals start en je nog een keer moet. We moeten het gewoon doen.”

Niet nadenken

Dat lijkt het mantra te zijn van alle sprinters. Vooral niet te veel nadenken, vertrouwen op de routines die ze al honderden keren geoefend hebben, ‘gewoon’ doen wat ze altijd doen. „Ik probeer vooral om het niet groter te maken dan dat het is”, zegt Sebas Diniz. „Als ik daar sta, probeer ik het publiek niet meer te zien. Dan focus is me alleen op de finish, dat is mijn truc.”

Voor winnaar Jennings de Boo waren de afgelopen dagen verschrikkelijk geweest, zei hij na afdaarmee niet bij de derde tijd van

schaatsen helemaal niet leuk. Je hebt alleen maar zenuwen terwijl je moet afwachten tot je mag en je kunt alleen maar verliezen. Ik had gewoon angst, van: stel, het lukt niet.”

Maar toen De Boo eenmaal het ijs op de binnenste baan van het volle Thialf betrad, werd zijn hoofd leeg. „Dat hielp enorm. Want als ik ga nadenken tijdens een vijfhonderd meter, dan weet ik al dat ik teveel tijd heb en dus niet snel genoeg ga.”

Precies dat overkwam De Boo in zijn eerste rit, toen zijn tegenstander in de eerste bocht een misslag maakte en zijn race daarna liet lopen om De Boo niet in de weg te zitten. „Heel sportief, maar toen moest ik toch schakelen, en die tijd kun je gewoon niet missen.” Hij schaatste met 34,36 een voor zijn doen teleurstellende tijd.

In de tweede omloop, in een rechtstreeks duel met Diniz, kwam het voor De Boo alsnog helemaal goed, mede dankzij de snelste opening van zijn carrière. „Ik was snel van de lijn, zelfs eerder weg dan Sebas, dat gebeurt me niet vaak.” Het zal de angst om te verliezen en de frustratie over zijn eerste rit zijn geweest, denkt De Boo. „Het waren alle emoties in één.”

OLYMPISCH KWALIFICATIETOERNOOI

Groenewoud verslaat Beune op 3.000 meter – en bewijst gelijk van haar eigenzinnige coach

Na een wisselvallig voorseizoen versloeg Marijke Groenewoud op de 3.000 meter verrassend de grote favoriet Joy Beune.

Thijs Niemantsverdriet

HEERENVEEN

Niemand kon Joy Beune dit seizoen tot nu toe verslaan op de 3.000 meter: wanneer ze de afstand reed, won ze hem. Tot aan dit Olympisch Kwalificatietoernooi (OKT) – dat op de dag twee opnieuw een flinke verrassing produceerde. Hoewel Beune als gedoodverfde ‘koningin van de Spelen’ zaterdag haar beste tijd ooit reed in Thialf (03:56:81), werd ze toch verslagen. De winnaar van het rechtstreekse duel in de laatste rit was Marijke Groenewoud – een schaatser die dit seizoen tot nu toe vooral opviel door haar wisselvallige prestaties. Ze schaatste een persoonlijk record: 03:54:74.

Boven alles bewees de zege van Groenewoud het gelijk van haar coach Jillert Anema, vier jaar geleden in Beijing de man achter de drie gouden medailles van Irene Schouten. De Fries Anema (70) staat in de schaatserwereld bekend als buitengewoon eigenzinnig, zo niet recalcitrant. Een reputatie die hij in de aanloop naar het OKT waarmaakte door de schaatsers van zijn ploeg AH Zaanlander een ander trainingsprogramma te laten volgen dan de andere teams: lange trainingskampen op de fiets, relatief kort voor wedstrijden pas weer op het ijs.

‘Blotekontwedstrijden’

De door schaatsbond KNSB zeer belangrijk geachte wereldbekerwedstrijden – „blotekontwedstrijden”, aldus Anema zaterdag in de catacomben van Thialf – werden maar half serieus genomen.

Voor allrounder Merel Conijn, die zaterdag derde werd, was er

Marijke Groenewoud kwam voor favoriet **Joy Beune** over de streep en is meteen ook podiumkandidaat op de Spelen in Milaan. FOTO SEM VAN DER WAL/ANP

een aparte route: ze sloeg drie van de vier wereldbekerwedstrijden over. Dat vormde voor haar een betere voorbereiding op het OKT, zo redeneerde Anema: minder reizen, minder wedstrijdstress. Overigens weigerde Anema te spreken over een ‘alternatieve route’, zo zei hij begin december tegen NRC: „Het is de normale route. De rest, die kiest een alternatieve route.” Marijke Groenewoud reed dit seizoen wel alle wedstrijden, maar eindigde bij de eerste twee wereldbekerwedstrijden in Noord-Amerika als twaalfde en veertiende op de 3.000 meter – „bovengemiddeld zwak”, in de woorden van Anema.

Toch werkte het, die alternatieve route. In de uitslag van de 3.000 meter bezetten Anema’s schaatsers zaterdag plek één, drie en vier. Winnares Groenewoud

kwalificeerde zich voor de Spelen, en ook nummer twee Beune is praktisch zeker van een ticket. Nummer drie Conijn kan, als alles een beetje meezit, straks ook naar Milaan. Bente Kerkhoff, eveneens uit de stal van Anema, verdiende

„

Dit is het ergste wat ik ooit gedaan heb

Joy Beune tweede op de 3.000m

als nummer vier géén ticket voor de Spelen maar maakte wel indruk met een zeer scherpe tijd: net als de top-drie onder de vier minuten.

De door Groenewoud geklopte Beune was na afloop, zo zei ze, vooral opgelucht. Ze had vooraf, als grote favoriet voor de Spelen,

vreselijk last van gehad van zenuwen: „Echt niet normaal. Dit is het engste wat ik ooit gedaan heb”. Hoewel kalm blijven het devies was, had ze „een kutnacht” gehad: „Om het uur wakker met zweet tussen je billen.”

Dat ze verslagen was door Groenewoud, vond Beune niet de grootste ramp – het belangrijkste was dat ze zich als nummer twee vrijwel zeker had geplaatst voor de Spelen. Net als Groenewoud rijdt Beune in de komende dagen ook nog de 1.500 en de 5.000 meter, maar met deze rit, zei ze, had ze „de lastigste afstand” achter de rug. „Dus dat haalt behoorlijk wat zenuwen weg.”

De triomferende coach Anema wilde zelf na afloop niet al te opzichtig zijn gelijk halen. Ja, hij pakt het anders aan, maar zijn eigenge-

reide route is onderhand wel „een beproefd recept”. Hij vond de prestatie van Groenewoud „bewonderenswaardig” en noemde haar „een winnaar”, maar had ook kritiek: door haar verleden als marathonschaatser is ze nog altijd te veel „gefocust op haar tegenstanders” in plaats van op haar rondetijden. „Dat is een verbeterpunt.”

Beentjes op de grond

Die kritische houding, zei Anema, hanteert hij sowieso altijd – bij al zijn schaatsers. „Ik hemel niet op, de beentjes moeten op de grond. Dat euforische, daar heb je niets aan.” Toch moest hij erkennen dat Groenewoud door haar zege in één keer, naast Beune, favoriet is geworden voor goud op de 3.000 meter in Milaan – net als Irene Schouten vier jaar geleden.

Advertentie

nrc > puzzels

Crux: minipuzzel voor masterminds

Elke seconde telt bij deze supersnelle mini-kruiswoordpuzzel. Ga naar nrc.nl/puzzels en probeer ‘m zo snel mogelijk op te lossen.

BROKKING
VLOERKLEDEN

GOED
GEKLEED

door Brokking Vloerkleden

SINDS 1971
DE PLEK WAAR
VAKMANSCHAP
EN STIJL TOT
UITING KOMEN.

Femke Kok rijdt al in de eerste omloop van de 500 meter naar een baanrecord: 36,87. FOTO ROBIN VAN LONKHUIJSEN/ANP

OLYMPISCH KWALIFICATIETOERNOOI

Kok is zó goed dat ze een race kan overslaan

Femke Kok is al bijna twee jaar ongeslagen op de 500 meter. Zondag reed ze een baanrecord op het OKT in Thialf.

„Ik denk dat Femke hier 36,6 kan rijden. Het was een goede, degelijke rit, maar ik zie nog ruimte voor verbetering.”

Van Velde blijft zich verbazen over zijn pupil, zei hij tevreden. „Ik heb niet eerder meegemaakt dat iemand een afstand op het OKT kan overslaan, maar zij kan dat met dit niveau. We kunnen het ons permitteren.”

Sam de Voogt

HEERENVEEN

De laatste keer dat Femke Kok een wedstrijd over 500 meter niet won, is alweer even geleden. Op 3 februari 2024, bij de wereldbekerwedstrijd in het Canadese Quebec, kwam ze eenhonderdste kort voor de zege, die naar de Zuid-Koreaanse Min-Sun Kim ging.

Sindsdien is Kok ongeslagen op de kortste afstand in het langebaanschaatsen. Voor de goede orde reed ze dit najaar in Salt Lake bovendien een daverend wereldrecord van 36,09, bijna drietiende sneller dan de oude toptijd.

En nu was ze zondag óók de beste op het Olympisch Kwalificatietoernooi en plaatste ze zich voor de Winterspelen in Milaan-Cortina. Een verrassing was dat niet, maar toch was de wedstrijd in Thialf weer uniek. Want Kok was zó goed, dat ze het aandurfde om na de eerste van twee races over 500 meter zich af te melden.

Even daarvoor had ze een nieuw baanrecord (36,87) gereden, ze is de enige vrouw die (inmiddels twee keer) onder de 37 seconden reed in Heerenveen. „Ik denk niet dat hier iemand onderdoor gaat”, reageerde ze nog quasi-serieus toen een journalist haar bij wijze van grap vroeg hoe zeker ze van haar zaak was.

Over haar rit waren Kok en haar coach Gerard van Velde nog niet eens helemaal tevreden. „Ik had niet een superopening, ik maakte nog een paar foutjes in de bocht. Dat houdt me scherp”, zei Kok. Van Velde was het met haar eens.

Duurvermogen

Door haar afmelding voor de tweede 500 meter kon Kok drie uur eerder dan haar concurrenten haar hotel opzoeken om uit te rusten. Dat kwam haar goed van pas omdat ze maandag opnieuw in actie komt op voor haar veel minder bekend terrein: de 1.500 meter, waarop dit seizoen Joy

Ik denk niet dat hier iemand onderdoor gaat

Femke Kok winnaar 500 meter

Beune elke wereldbekerrace die ze startte won en ook Antoinette Rijpma-de Jong, Marijke Groenewoud, Jutta Leerdam en anderen goed uit de voeten kunnen.

Maar Kok is sinds begin dit seizoen houder van het baanrecord in Thialf, nadat ze in een trainingwedstrijd verraste met een razendsnelle tijd van 1.52,69.

„Ik weet oprecht niet wat ik kan verwachten omdat het al zo lang geleden is. Maar ik heb er zin in en wil het graag goed doen”, zei Kok vooruitblikkend. Haar recordtijd reed ze vlak na de zomer waarin ze wat meer dan in andere jaren op haar duurvermogen had getraind. „We gaan morgen meemaken hoe het daarmee is. Ik heb met al die 500 meters niet echt tijd gehad om een duurtraining te beuken, want ik wilde ook snel blijven.”

PHILIP RIVERS AMERICAN-FOOTBALLSPELER

VS in de ban van bijzondere NFL-comeback Rivers, al vijf jaar met sportpensioen

Philip Rivers (44) hielp met een rentree bij de Indianapolis Colts zijn oude trainer uit de brand. „Meest ongekende comeback in NFL-geschiedenis.”

Roland van Erven

AMSTERDAM

De wedstrijd tussen de Indianapolis Colts en Seattle Seahawks op 14 december is halverwege als de 44-jarige Philip Rivers doet waar heel sportminnend Amerika op hoopte. Quarterback Rivers krijgt de bal namens de Colts, gooit 'm naar de vrijlopende Josh Downs, die vervolgens met de bal de *end zone* in rent.

„Philip Rivers met een *touch-down pass*”, schreeuwt de commentator van CBS. Zijn eerste na een pensioen van dik vijf jaar. „Een glorieuze terugkeer”, schrijft FOX na de wedstrijd. „De meest ongekende, bijna ongelooflijke terugkeer uit het pensioen in de NFL-geschiedenis”, aldus ESPN over Rivers' rentree in de Nationaal Football League. CNN: „Een van de meest onwaarschijnlijke *comebacks* in de sportgeschiedenis”.

De terugkeer van Rivers in de NFL is, zo aan het einde van het jaar, misschien wel het grootste *feel good*-verhaal in de Amerikaanse sport van 2025. Een 44-jarige, immens populaire oud-NFL-speler, vader van tien kinderen bovendien – en zelfs opa – die na ruim 1.800 dagen in de anonimiteit terugkeert uit zijn pensioen om nog één keer te laten zien wat hij kan. Niet uit egotripperij, maar omdat zijn oud-trainer hem nodig heeft.

Shane Steichen, de coach van Indianapolis Colts, zat begin december met de handen in het haar toen zijn quarterback Daniel Jones zijn achillespees afscheurde. De twee reserve-quarterbacks waren bovendien al geblesseerd. Steichen had snel een spelverdeler nodig om toch nog de play-offs te bereiken.

Amerikaanse media verwachten dat Steichen een reserve-quarterback weg zou plukken bij een ander NFL-team. Maar hij belde Rivers. Of hij nog één keer zijn kunsten wilde vertonen aan het voetbalpubliek?

Rivers moest er een nachtje over slapen. Hij sprak uitvoerig met vrienden en zijn vrouw Tiffany, en belde de volgende ochtend terug: „*Dadgummit, let's freaking go!*”.

De in Alabama geboren Rivers begon zijn professionele carrière in 2004 bij de San Diego Chargers, waar hij tot 2019 zou blijven – de

Dadgummit, let's freaking go

Philip Rivers

American-footballspeler

laatste drie jaar onder de naam Los Angeles Chargers. In zijn zeventien jaar als profspeler gooide Rivers meer dan 63.000 *passing yards* (plek 7 aller tijden) en 421 *passing touchdowns* (plek 6). Zijn carrière sloot hij in 2020 af bij de Indianapolis Colts – zo leek het althans. Rivers speelde nooit een Super Bowl, de finale van het kampioenschap, maar wordt gezien als een van de beste quarterbacks van zijn generatie. Amerikanen waardeerden hem bovendien om zijn grenzeloze fanatisme, wat regelmatig tot erupties kwam in *trash talk* richting tegenstanders en scheidsrechters – hoewel de diepgelovige Rivers nooit schold. „Een keer dacht ik dat hij het f-woord gebruikte”, zei oud-teamgenoot Shawn Merriman in 2019. „Maar het was denk ik *‘mother fudge’* of zoiets.”

In het Amerikaanse sprookjesverhaal van ideale schoonzoon Rivers spelen zijn vrouw en tien kinderen een prominente rol. Want hoe groot is Rivers' toewijding voor de sport wel niet, als hij ondanks zijn aandacht voor dat gigantische gezin ook nog eens terugkeert in NFL? In de wedstrijd tegen de Seahawks kwam zijn familie na bijna elke actie van Rivers lachend en zwaaiend in beeld.

Tot begin december trainde Rivers de St. Michael Catholic Cardinals, het *high school* team van zoon Gunner. Maar toen belde Steichen. „Ik had geen hoop meer dat ik ooit nog zou spelen” zei hij met twin-kelende ogen tijdens een persconferentie. „Maar als er een deur open gaat, kun je er doorheen lopen, of ervoor wegrennen. De enige manier om te weten of ik het nog kan, is door het te proberen.”

Helemaal mierzoet zal het sprookje niet eindigen. Hoewel Rivers in de wedstrijden tegen de Seahawks en San Francisco 49ers in totaal drie *touchdown passes* gaf en analytici eensgezind waren dat de – weliswaar aangekomen – Rivers hét nog steeds kan, verloren de Colts beide wedstrijden. Daardoor is de Super Bowl onhaalbaar. Teamgenoten trokken het boete-kleed aan. „We lieten hem in de steek”, zei Colts-speler DeForest Buckner. „Hij speelde geweld, maar wij gaven niet thuis.”

Zo plots als footballfans in de ban waren van Rivers' terugkeer, zo snel zal de hype vermoedelijk weer gaan liggen. Rivers keert binnenkort terug als coach van zijn zoon. Toch heeft hij geen spijt: „Ik kwam om te winnen, maar misschien inspireert dit mensen om niet bang te zijn.”

Philip Rivers op 22 december in de wedstrijd tegen de Francisco 49ers. FOTO TREVOR RUSZKOWSKI/REUTERS

Weekdeals

GELDIG T/M 4 JANUARI 2026

Bekijk
alles

REVO LENCO SANGEAN

Geniet van je
lievelingsmuziek

- Muzieksysteem met radio, Bluetooth en CD-speler
- Platenspeler met Bluetooth
- Stereo soundbar met DAB+, FM en Bluetooth
- Bekijk alle muzieksystemen online

ADVIESPRIJS
~~649,00~~
499,00

ADVIESPRIJS
~~469,00~~
379,00

ADVIESPRIJS
~~599,00~~
399,00

BEKIJK ALLE MUZIEKSYSTEMEN ONLINE

Tot
33%
kortingFLINQ
Steelstofzuiger50%
korting

ADVIESPRIJS
~~199,99~~
99,99

3 FUNCTIES EN TOUCHSCREEN BEDIENING

- Steelstofzuiger, kruideldief en dwel in één
- Zuigkracht tot 20 kPa en tot 30 min schoonmaken
- Bekijk meer producten van FlinQ online

DE WITTE LIETAE
Fleeceplaid50%
korting

ADVIESPRIJS
~~49,95~~
24,95

GEMAAKT VAN WARM EN ZACHT FLEECE

- Afmeting van 150 x 200 cm
- Verkrijgbaar in verschillende kleuren
- Bekijk meer producten van De Witte Lietaer online

EZEEOFX
Radiator-
ventilatorTot
42%
korting

ADVIESPRIJS VANAF
~~59,95~~
34,95

VERSNELT HET OPWARMEN VAN RUIMTES

- Slimme sensor zorgt voor automatisch in-/uitschakelen
- Eenvoudige plaatsing; magneten en uittrekbare armen
- Energiezuinige en efficiënte verwarmingsoplossing

MCGREGOR
Premium T-shirts50%
korting

ADVIESPRIJS
~~99,95~~
49,95

4-PACK T-SHIRTS MET EEN V- HALS

- Gemaakt van katoen met elastaan voor extra comfort
- Voelen zacht en comfortabel aan
- Bekijk meer basics van McGregor online

NEXXT
Robotstofzuiger53%
korting

ADVIESPRIJS
~~149,95~~
69,95

KAN ZUIGEN, VEGEN EN SLEPEN

- Met 3 reinigingsmodi die zich aanpassen aan behoefte
- Keert automatisch terug naar het oplaadstation
- Bekijk meer producten van Nexxt online

VITALITY PUR
Vierseizoenen
dekbedTot
49%
korting

ADVIESPRIJS VANAF
~~98,00~~
49,95

GEMAAKT VAN GERECYCLED POLYESTER

- Behandeld met Sanitized® voor langdurige hygiëne
- Zacht en ademend materiaal voor optimaal comfort
- Bekijk meer bedtextiel van Vitality Pur online

INTERVIEW SANDER TURNHOUT NATUURMONITORINGSEXPERT

'Natuurbescherming in Nederland lijkt
eerder op kunstmatige beademing'

In Nederland bestaat alleen „zombienatuur”. Sander Turnhout schreef een boek over soorten op de drempel van uitsterven.

Gemma Venhuizen

BEEK-UBBERGEN

Er hangt een plukje grijze vacht in het prikkeldraad. „Niet ver hiervandaan woont een familie dasen. Soms zie ik ze 's avonds, als ik aan het hardlopen ben. Oplichten-de oogjes in het donker.” Bij Sander Turnhout (1974) begint de natuur zodra hij de deur uitloopt: vanuit zijn huis, ten oosten van Nijmegen, zo de Ravenberg op.

„Hier in de omgeving zie je nog heel goed hoe adel en armelui vroeger gescheiden van elkaar leefden. De hoge heren in hun villa's op de stuwwal, de boeren beneden in het moeras.” Landschap en identiteit zijn niet los van elkaar te zien, wil hij maar zeggen. „Daar wordt door beleidsmakers te vaak overheen gekeken. Die ontwerpen nieuwe natuur op de te kentafel of offeren juist gebieden op zonder met omwonenden in gesprek te gaan. Natuurlijk zet dat kwaad bloed, want” – hand op zijn hart – „dat raakt mensen hier. Je

Turnhout laveert moeiteloos tussen politiek, natuurbescherming en *hardcore* biologie

moet de dialoog opzoeken.”

Turnhout is meester in het op gang brengen van die dialoog. Als strategisch adviseur bij kennisnetwerk SoortenNL en natuurmonitoringsexpert aan de Radboud Universiteit in Nijmegen laveert hij moeiteloos tussen politiek Den Haag, natuurbescherming en *hardcore* biologie. „Een *outsider*”, noemt hij zichzelf bescheiden, maar hij is eerder een duizendpoot, een spin in het web. Hij studeerde literatuurwetenschap en promoveerde uiteindelijk op een wetenschapsfilosofisch traktaat over monitoring van een libellensoort, de rivierrombout.

Eind 2025 verscheen zijn nieuwste boek, *Over leven* (onder-titel: *wat uitsterven ons kan leren over natuurherstel*), een bundeling van columns die eerder verschenen op de websites van *De Groene Amsterdammer* en *Nature Today*. Daarin ontloopt hij zich als biograaf van onder meer de Bataafse stroommossel, de geelbuikvuurpad en de zwartblauwe rapunzel. Aan de hand van 27 in Nederland levende soorten die balanceren op het randje tussen leven en dood reflecteert hij op wat wel en niet werkt in de natuurbescherming.

Levende doden, noem je ze.

„Ja, als je kijkt naar de natuur die we nog hebben in Nederland kun je

Sander Turnhout: „Zolang uitsterven anoniem gebeurt, bekommert vrijwel niemand zich erom.”

FOTO ANNABEL OOSTEWEEGHEL

die gerust comateus noemen. Zombienatuur. De natuurbescherming die wordt toegepast lijkt eerder op kunstmatige beademing dan op echt leven. De meeste mensen weten überhaupt niet dat die zeldzame soorten bestaan. Ze zijn er alleen nog dankzij individuen die zich met hart en ziel voor hen inzetten, als toegewijde verplegers. „Toch is *Over leven* geen pessimistisch boek. Door die 27 planten, dieren en schimmels te portretteren wil ik de uitstervende soorten een gezicht geven, zodat méér mensen zich om ze gaan be-

kommen. Want zolang uitsterven anoniem gebeurt, bekommert vrijwel niemand zich erom. Pas als we met z'n allen liefde gaan voelen voor de pruikszwam en het vloedshedemos kunnen we ze ook daadwerkelijk redden. Want die liefde vóór de natuur leidt samen met kennis van de natuur tot diepe inzichten en betrokkenheid. Of, zoals ik het in mijn boek omschrijf: biofilie + biologie = biognosis.”

Een rekensom als toekomst van de natuurbescherming?

„In grote lijnen wel. Naast de natuur moet ook de relatie tussen mens en natuur hersteld worden. Maar dat betekent niet dat er één pasklare oplossing is om elke soort te redden. Net zoals uitsterven een dood door duizend sneden is, met oorzaken variërend van vernippering tot vervuiling, van corruptie tot overmatige recreatie en van opwarming tot stikstofdepositie, zo is overleven maatwerk. Er is een veelheid aan problemen en een veelheid aan oplossingen. Die gaan we pas zien als we meer oog krijgen voor de soorten om ons

heen, in plaats van onszelf steeds centraal te stellen.”

Na een korte stilte: „Ik hoorde de voormalige Denker des Vaderlands, wijlen filosoof René Gude, ooit zeggen dat na het tijdperk van de mens het tijdperk van de octopus zou aanbreken. Vergeleken met die negen breinen zijn wij maar simpele wezens. Het wordt tijd dat we wat bescheidener worden. *Homo sapiens* – alleen al de naam die wij mensen van Linnaeus kregen is pretentius. We beschouwen onszelf als maat der dingen, maar we hebben een peuterbewustzijn vergeleken bij andere soorten.”

Exit Homo sapiens?

„Die naam zal zo gauw niet verdwijnen. De invloed van Linnaeus is hardnekkig, dat zie je bijvoorbeeld ook aan de manier waarop veel biologen nog altijd aan zijn classificatiesysteem vasthouden. Zelfs nu dna-onderzoek de hele taxonomie overhoop gooit blijft zijn indeling in gebruik. Mensen houden ervan om dingen in hokjes

te

Hoe vaak heb ik niet gehoord dat je als wetenschapper over natuurbescherming geen emoties mag hebben

plaatsen. En het is niet dat ik tegen hokjes ben, maar je moet flexibel durven zijn. Blijven discussiëren, ook als de classificaties en definities er al zijn. Geen harde lijnen trekken met permanente marker, maar met potlood.”

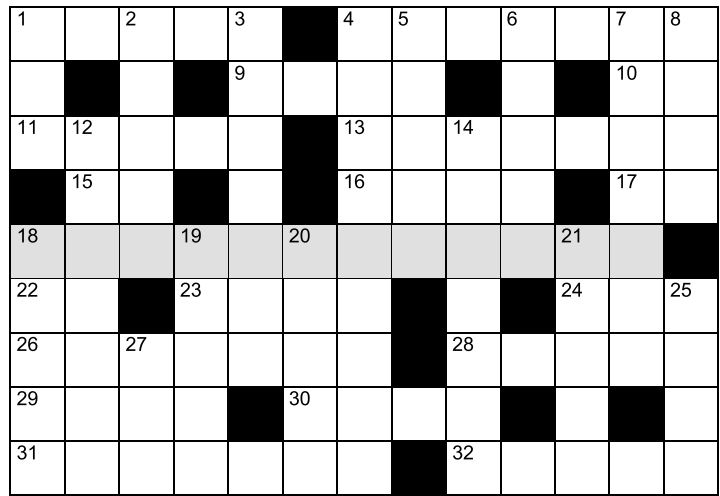
Zodat je nog kunt gummen.

„Bètawetenschappers houden nog te vaak vast aan hun nuchterheid, hun vermeende objectiviteit. Dat is een gevaarlijke illusie. Erken dat dingen veranderlijk zijn, dat mensen veranderlijk zijn. Hoe vaak ik niet heb gehoord dat je als wetenschapper die zich bezighoudt met natuurbescherming geen emoties mag hebben... Waaróm zou dat niet mogen? En hoe is het überhaupt mogelijk om over zo'n onderwerp niets te voelen? Je kunt wetenschapper en mens tegelijk zijn, sterker nog: naar mijn mening maakt je dat tot een betere wetenschapper. Rouwverwerking is een belangrijk thema binnen de biologie, zeker met de huidige biodiversiteitscrisis. Het wordt tijd dat we dat onder ogen zien. Natuurherstel zonder rouwverwerking ontspoorst in technocratie.”

Sander Turnhout: *Over leven. Wat uitsterven ons kan leren over natuurherstel* KNNV Uitgeverij, 128 blz., 17,95 euro.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. Zeer hongerig dier 4. Slome slijmerds 9. __ homo 10. __ Confidential, film 11. Eersteklas tv is een vergissing 13. Bij New York en Antwerpen 15. Frans alternatief 16. Ariane Wilhelmina Máxima 17. Naam van vele wateren 22. Is MLV de VZ van 23. Hildegard __, Duitse diva 24. Ongebonden 26. De __ thuis 28. We zijn bijna op een __ van deze eeuw 29. Saab of Wiesel 30. 'Das Lied von der __', Mahler 31. Sonny __, legendarische tenorsaxofonist 32. Spaanse gravelkoning

Verticaal: 1. Dijkstra of Zadora 2. Soort blauw 3. Hebben producten met style 4. Hoofdroos 5. Jansen of Sipkes 6. Straat- of perronwinkeltje 7. __ Rigby, nummer 427 in de top 2000 8. Uitbundig vrouwenbeeld van Niki de Saint Phalle 12. Twents dorp, van De Military 14. In ogenschouw nemen 18. Is aan het verbouwen 19. Voorstad van Brussel 20. Deze wonden passen na alfa of digi 21. Dat dier vind je anders in dalen 25. Past na kerst of dief 27. Nachtbraker?

Oplossing puzzel 24 december. Horizontaal: 1. NERES 5. BANKSY 10. OOI 11. TAAL 12. ETO'O 14. CNN 15. SPIEREN 16. OCULI 19. PALM 21. IKEA 23. LEENT 24. MAROKKO 26. ABS 28. TOO 29. OOF 30. ROE 31. ZESTIEN 32. EX-MAN **Verticaal:** 1. NO-CLAIM 2. EON 3. RINOCEROS 4. STUUR 5. BASISLOON 6. ALP 7. KEEPEN 8. STRAATARM 9. YOEL 13. ONMENSEN 17. CHAOT 18. LI 20. RENTE 22. KATE 25. KOE 27. BOA **In het midden:** CHRIS REA

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

CAVIA'S OP PROEF

Gehoord, buiten bij de supermarkt:
Meisje (jaar of 6): „Mogen we de cavia's dan in de tuin begraven?”
Moeder: „Nou, we gaan ze eerst kopen...”

Martin van Trigt

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden.
Insturen via ik@nrc.nl

nrc > puzzels

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

COLUMN
FRANK HUISKAMP

De recordpoging

E ven dacht ik dat ik het gewoon gemist had. Het was immers net Kerst geweest, of misschien was mijn blik te veel gericht op het WK darts. Maar Maarten van der Weijden, de man voor wie water bang is, had voor het goede doel een wereldrecord achteruitzwemmen neergezet. Een nieuwe uitzonderlijke prestatie: 17 kilometer in acht uur, een record dat ik niet op waarde kan schatten, vooral omdat ik tot dit weekend niet eens wist dat een mens achteruit kan zwemmen. Maar uitzonderlijker was het dat dit de eerste keer was dat Maarten van der Weijden een bizarre uitdaging aanging en ik er pas achteraf over las.

Ik dacht terug aan 2018, toen Van der Weijden, olympisch kampioen open water op de Spelen van 2008, de Elfstedentocht zwemmend probeerde te volbrengen. Hij was live te volgen bij de NOS, en er was bijna geen plek waar hij niet vooruit werd geschreeuwd. Ik herinner me de slotdag nog heel goed, toen ik als verslaggever in de trein naar Leeuwarden las dat hij zijn tocht gestaakt had en ik maar besloot de scherven op te rapen in Burdaard, het dorp waar hij uit het water werd gevist als een leeggezogen hoopje mens. Juist het níet volbrengen maakte hem een bijna mythisch figuur en Van der Weijden, die zelf leukemie overleefde, haalde bijna vijf miljoen euro op voor kankeronderzoek. Een jaar later deed hij het gewoon nog eens, weer met genoeg publiciteit. Nu volbracht hij de tocht wel, redelijk gemakkelijk, en weer gingen er miljoenen via zijn stichting naar kankeronderzoek. 2023, nog maar weer eens, nu een Elfstedentriatlon. Ook weer miljoenen voor het goede doel, al was de media-aandacht al tanende; als alles wat je doet uitzonderlijk is, dan is uiteindelijk niets dat meer natuurlijk. Maar het contrast met dit weekend was wel héél groot. Een recordpoging in een

leeg zwembad in Zaltbommel, uitgezonden op een YouTube-kanaal genaamd '4 Event Facilities Waddinxveen'. Een paar duizend mensen hadden op de stream geklikt, al dan niet achteraf. In de comments een bondgenoot, die graag wat eerder over deze poging gehoord had. We hadden weinig gemist. Urenlang hadden we kunnen kijken naar een man die traag baantjes trekt, terwijl presentatoren badeendjes voorzagen van de naam van donateurs en die in een andere baan van het zwembad in het water lieten. „Zo zwemt hij niet in zijn eentje, dat is de gedachte”, zei een van de presentatoren. Kunst.

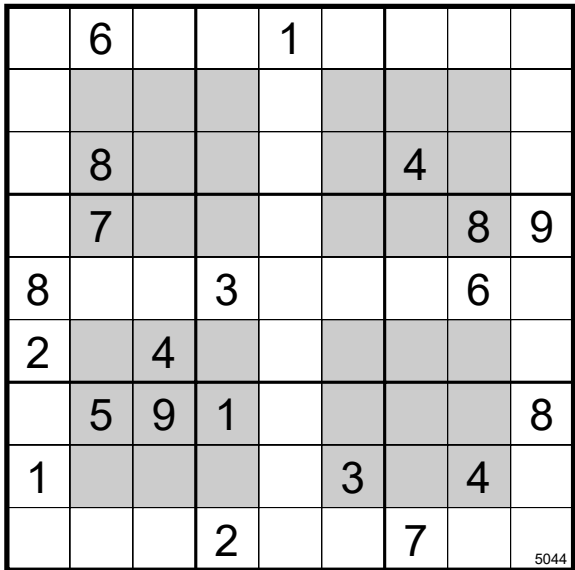
Er werd zo'n tienduizend euro opgehaald, iets minder dan het streefbedrag. Prachtig, maar een schijntje voor weer een vrij bizarre sportieve prestatie. Maar ook ontzettend logisch, als de meeste mensen pas achteraf horen dat je dit überhaupt van plan was. Je kunt Van der Weijden dit

Als alles wat je doet uitzonderlijk is, is niets dat meer

keer moeilijk betichten van aandachttrekkerij als hij amper aandacht trok. Als hij zichzelf nog steeds zo door de mangel haalt vanwege zijn hardnekkige schuldgevoel als overlever van kanker, vaak door hem in interviews benadrukt, dan zou ik hem zo graag op zijn goede hart willen drukken dat hij het verdient om te leven, ook zónder sportieve zelfkastijding. Dat hij, als er al zoiets als die schuld bestond, die al lang en breed heeft ingelost.

Maar ik weet ook dat hij niet zal luisteren, en niet zal stoppen. Zelfs niet als hij met zijn recordpoging koprollen in het pierenbadje van de dochter van zijn buurvrouw maar tien euro ophaalt.

SUDOKU

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken. © Peter RitmeesterPZZL.com
Rechts: de oplossing van vrijdag.

4	6	3	1	9	2	7	8	5
2	5	1	8	7	4	6	3	9
8	7	9	3	6	5	1	2	4
3	2	4	6	5	9	8	7	1
1	9	7	2	8	3	5	4	6
6	8	5	7	4	1	3	9	2
9	1	6	4	3	7	2	5	8
5	3	2	9	1	8	4	6	7
7	4	8	5	2	6	9	1	3

Cesar werd
drummer
dankzij
augurken

CESAR
ZUIDERWIJK
OVER ZIJN
BIOGRAFIE
PAGINA C6-7

Cultuur

MUZIEK & THEATER

Deelnemers aan de Vrouwejaars 2025.
FOTO ANNEMIEKE VAN DER TOGT

OUDEJAARSCABARET

De andere Oudejaars: wat valt er te lachen om 2025?

Er blijken veel manieren te zijn om het jaar met cabaret af te sluiten. Wat zijn de verschillende smaken, welke onderwerpen worden besproken en wat zijn de beste grappen?

Ron Riighard en Jelle Brumsen

Om samen het kleinkunstjaar uit te leiden, luisteren we vanavond naar Wim Kan die het uur zal vullen met eigen liedjes en conferences.” Aldus de aankondiging van de eerste oudejaarsconference in 1954, toen nog op de radio en opgenomen in het Concertgebouw. De oudejaarsconference, later uiteraard ook op tv, zou een instituut worden. Wim Kan, Seth Gaaikema, Youp van ’t Hek, Freek de Jonge en Lebbis & Jansen maakten er velen. Instituten hebben de neiging reacties uit te lokken. Dus naast de bekende tv-conference op Oudejaarsavond (dit jaar verzorgd door Peter Pannekoek), zijn er in de laatste weken van het jaar diverse alternatieven in de theaters. Het valt op dat deze alternatieven steeds vaker de vorm van een soort ‘tegenconference’ aannemen. Zo zijn er diverse regionale conferences, zoals de Twentse (die overigens pas vanaf 27 december speelt en dus niet kon worden opgenomen in dit overzicht). Ook is er sinds drie jaar de *Vrouwejaars*, om het vrouwelijke perspectief een podium te geven, dat tot nu toe op Oudejaarsavond op de publieke omroep nauwelijks hoorbaar is. Daarnaast laten voorstellingen met deels of geheel ongeregisserde chaos en jeugdige bravoure (*Klaar met het jaar* en *Oudejaars-extravaganza*) zich zien als beweging tegen het wat brave en conservatieve karakter van de oudejaarsconference van de publieke omroep. Het zal geen toeval zijn dat deze alternatieven de stoffige term ‘conference’ in hun voorstellingstitel mijden.

Vrouwejaars 2025

Motto: „De blik op het jaar door de ogen van vrouwen!”
Onderwerpen: Borstkanker, femicide, verkiezingen, seksisme, Andrew Tate, omvolking, Dolle Mina’s, klimaatverandering, Henri Bontenbal, de Nedersakselij, kabinet-Schoof, de motie-Piri.
Uitwerking: De Vrouwejaars put uit een groep vrouwelijke performers, onder wie Kim Schuddeboom, Kiki Schippers, Vera van Zelm, Wina Ricardo, Katinka Polderman en Lotte Velvet, van wie er roulerend vier per avond optreden. In de Utrechtse Schouwburg begin december was er een sterke line-up met Wina Ricardo, Kim Schuddeboom, Lotte Velvet en Kiki Schippers. Vaste presenator is Yora Rienstra. Wina Ricardo, dit jaar winnaar van het Amsterdams Kleinkunst Festival, palmde de schouwburg in met haar originele, bijten-de grappen en een sprankelende performance over de Hollandse tokkie-kant van haar familie en de postercampagne van de overheid tegen femicide („De stad hangt vol posters met teksten als: ‘Wat vind jij/ wanneer is het leuk voor allebei?’. Waarom moet dat rijmen? Je zegt toch ook niet: ‘Is ze klein en lijkt ze acht/ dan wordt ze liever niet verkracht?’”). Lotte Velvet zingt mooi en ironisch over klimaatverandering („Er ligt een beetje sneeuw, niet genoeg voor sleeën, niet genoeg voor ballen”), de opmars van Henri Bontenbal („Zijn fractie was kleiner dan een gereformeerd gezin”), en de te bouwen Nedersakselij („Ook al mag je hier niet zijn, je kan vanaf Ter Apel met de Nedersakselij”). Kim Schuddeboom („Ik ben geen conferencier”) doet een stukje uit haar nieuwe show, en die is ijersterk en erg grappig, maar binnen dit concept niet erg op zijn plaats. Kiki Schippers („Ik ben niet links, maar gewoon normaal”) imiteert politici en zingt spottend over „eindelijk vrouwen” in de politiek en het kabinet („Het is emancipatie als er ook totaal ongeschikte vrouwen aan de top staan”).
Beste grap: Wina Ricardo: „Is dat zo Delano? Komen buitenlanders hier alles van je afpakken? En welke bootvluchteling heeft dan je voortanden? En waarom?”
Conclusie: De *Vrouwejaars* is een vrolijke, bonte avond, waar de vrouwelijke blik de selectie van onderwerpen kleurt. Met een geslaagde sollicitatie van Wina Ricardo naar een geheel eigen oudejaars, want wow, wat een supertalent. (RR)

In het theater t/m 31 december.

Improvisatie-extravaganza 2025.
FOTO WOUT JANSEN

Klaar met het jaar

Motto: „Als dit een eindejaarsvoorstelling is, draait Wim Kan zich om in zijn graf!”
Onderwerpen: Reclame op sociale media, kop in het zand stekende influencers, carnaval.
Uitwerking: Een avond met Pieter Verelst, Sid van Oerle, collectief Un, Dos, Stress (Marco Lopes, Thijs van de Meeberg en Remy Evers), De Gestampde Meisjes, Emily Salvia & breakdancecollectief 155. Dragqueen Emily Salvia is *host*. Of, zoals de organisatie het noemt: „Dat vinkje bij diversiteit zodat we extra subsidie kunnen aanvragen.” Met dit soort speldenprikkerig sarcasme praat Salvia *Klaar met het jaar*, een eigen productie van het Bredase Chassé Theater, aan elkaar. De voorstelling presenteert zich als alternatief voor een klassieke oudejaarsconference. Nieuws uit 2025 wordt niet doorgenomen en alle politici kunnen zonder vrees naar deze voorstelling: ze blijven allemaal ongenoemd. We krijgen een snelle opeenvolging van sketches, scènes, dans en muziek. De huidige tijd wordt daarin overigens (soms) wel degelijk tegen het licht gehouden. Door een spreadsheet verwerkende, in de IT werkzame garnaal en zijn boekhouder (eveneens garnaal) bijvoorbeeld, een absurdistische act van Vlamingen Verelst en Van Oerle. En cabaretduo De Gestampde Meisjes speelt leuke sketches en liedjes over gekte op sociale media. Tussen de verschillende acts door voert Salvia gesprekjes met publiek, aan de hand van (optioneel) mee te nemen voorwerpen, ter illustratie waarvan men afscheid wil nemen in 2026.
Beste grap: „Fysiek cabaret... Wat is er mis met een scherpe conference?!” (Thijs van de Meeberg die als woedende kerstman een dans van 155 verstoort en zogenaamd furieus is over het uitblijven van een ‘klassieke’ conference.)
Conclusie: Zeer geslaagde en komische jaarafsluiting. Ook een erg leuke kennismaking met verschillende vormen van comedy. Alle deelnemende acts smaken naar meer: van de leuke slapstick van cabarettrio *Un, Dos, Stress* tot dansgroep *155*, die laat zien dat dans ook ongelooflijk grappig kan zijn. Minder leuk zijn de interacties met publiek: dat levert vooral saaie gesprekken op. (JB)

In het Chassé Theater t/m 30 december. Gezien: 19 december, Chassé Theater, Breda.

Oudejaars-improvisatie-extravaganza 2025.
FOTO WOUT JANSEN

Rob en Joep – Grote oudejaarskwis!
FOTO RENEE DE WINTER

Beperkt Houdbaar: ‘Oudejaars-extravaganza 2025’

Motto: „We hebben nog geen flauw idee wat we vanavond voor jullie gaan spelen.”
Onderwerpen: Wim Hof, Femke Halsema, het debat over een erotisch centrum in Amsterdam, een cursus ‘hippe trouwambtenaar’.
Uitwerking: Naast hun solocarrières treden cabaretiers Andries Tunru en Stefan Hendriks gezamenlijk op als improvisatieduo Beperkt Houdbaar. Een improvisatievoorstelling vereist publieksparticipatie, maar de avond begint met een geruststelling: „Wees niet bang; niemand hoeft het podium op!” Het publiek bepaalt hoofdrolspelers en locaties: welke twee mensen die prominent in het nieuws zijn geweest moeten bijvoorbeeld samen een duet zingen? En over welk bekend lokaal nieuws van dit jaar moet worden gerapt? Dat wordt ‘*crack-alley*’ in het Oosterpark, een bekend gebruikersgebied (dat weinig Amsterdammers overigens zal bezighouden). Deze suggestie van een wat chique dame doet haar ook in de rap belanden: „Ik ben een hele normale doorsnee vrouw/ nu aan de kant want ik moet naar het Concertgebouw!” Verder is er een *mystery guest*, onbekend voor zowel artiesten als publiek, aangekondigd als lokale bekendheid en geregeld door een redactrice van radioprogramma *Spijkers met Koppen*. Wanneer in Amsterdam de *guest* verschijnt, hebben Tunru en Hendriks niet direct een aha-erlebnis. Het blijkt Pim van Burk, raamexploitant en lokaal politicus in spé. Zijn deelname resulteert in een interviewtje en een paar improvisatiescènes. Na de pauze is er een half uur durende musical, waarvan opnieuw het publiek de uitgangspunten bepaalt.
Beste grap: Na de mededeling over de gast, die dan nog moet verschijnen: „Ik zie gelijk een paar mensen kijken: o god, ik zal toch niet de mystery guest zijn...”
Conclusie: Improvisatietheater leidt bijna onvermijdelijk tot een boel onderbroekenlol. Zo ook bij deze Oudejaars-extravaganza 2025. Gezellig is het wel, en onmiskenbaar het improvisatietalent van Tunru en Hendriks. Het idee om een plaatselijk afgestemde jaarafsluiting bij elkaar te improviseren werkt goed. (JB)

In het theater t/m 30 december. Gezien: 16 december, De Kleine Komedie, Amsterdam.

Sjaak Bral met zijn oudejaarsconference- van 2024.
FOTO MARTIJN BEEKMAN

Joep van Deudekom & Rob Urgert: ‘De Grote Oudejaars Kwis 2025’

Motto: „2025 was volgens mij niet het leukste jaar uit de geschiedenis. Zie vanavond ook als een stukje verwerking.”
Onderwerpen: Een greep: De ‘labubu’-hype, een ophef veroorzakend spotje van SIRE, Tour de France Femmes, Bolle Jos, bezorgde burgers.
Uitwerking: In de vorm van een quiz nemen Rob Urgert en Joep van Deudekom (onder andere bekend van tv-programma *De Kwis*) het nieuwsjaar luchtig en droogkomisch door. Publiek beantwoordt in teamverband vragen op een telefoon. Ook is er een prijs en een dj. Urgert: „Het standaardbeeld van dj’s is dat van doorgesnoven cokenachines die de hele nacht doorstoempen en dan met iedereen naar bed gaan die nog over is als het weer licht wordt. Wij hadden geen enkele reden om daarvan af te wijken dus daarom is hier...” Het duo heeft duidelijk plezier gehad in het bedenken van creatieve antwoordmogelijkheden, al dan niet in puzzelvorm. Een vraag over de bijnaam van de dit jaar overleden Hans Wiegel, voormalig Commissaris in Friesland, levert een hele rits allitererende antwoordopties op: „De Jokkebrok uit Joure, de Paffer van Pekela...” De korte interactiemomenten – uiteraard in quizvorm – met publiek zijn leuk. Wie is hier vanavond met zijn grote liefde? ‘Ja’, of ‘Nee, ik ben hier gewoon met mijn partner?’ En als de quizmasters willen weten over in 2025 gepleegde strafbare feiten is een van de opties: ‘Ik heb dit jaar voor de rechter gestaan en vind het altijd leuk om daarover te vertellen’.
Beste grap: „Dit is Robert F. Kennedy jr.: een veroordeelde heroine verslaafde, overtuigd antivaxer, tegenstander van draadloze netwerken want die zouden kanker veroorzaken, en in de wereld van Trump de aangewezen man om minister van Volksgezondheid te worden.”
Conclusie: De leuk geformuleerde vragen en inventieve of komische antwoordopties zijn vaak grappig. Als je van een quiz in het theater meer verwacht dan een vermakelijke quiz: dat is het niet. Als quizliefhebber heb je gegarandeerd een fijne avond. (JB)

In het theater t/m 30 december. Gezien: 17 december, Leidse Schouwburg, Leiden.

Sjaak Bral: ‘Vaarwel 2025’

Motto: „Ons leven is momenteel een oppervlakkige aaneenschakeling van observaties.”
Onderwerpen: Drones, ‘probleemwolf’ Bram, vuurwerk, mantelzorg.
Uitwerking: In het openingslied zingt Sjaak Bral (62) vanuit het perspectief van een drone. Er blijken ook Haagse varianten te bestaan: „Ik ben de stille jageëëë...” Bral wil maar zeggen: we zijn in een ongezellige tijd beland. Er zijn nu ook al droesgesignaleerd in Terneuzen, bij Eindhoven, bij Volkel! In hoog tempo vliegt Bral door het jaar en rijgt alles op zijn route aan elkaar. Logische overgangen zijn daarbij geen voorwaarde. Een typische Bral-sequentie: de nieuwe paus is een Amerikaan (paus Leo). Een eerbetoon aan de overleden Leo Beenhakker? Rinus had ook gekund, naar de eveneens overleden verdediger Rinus Israël. Israël verdedigt vaker spijkerhard (het land). Ook mogen we Israël dankbaar zijn dat we volgend jaar niet naar het songfestival gaan. Verder vindt Bral de VVD „een soort reserve PVV geworden” en allemaal leuk en aardig dat

Dolf Jansen – Oudejaars 2025: Ongekend.
FOTO MEDLEE

Dolf Jansen: ‘Oudejaars 2025: ONGEKEND’

Motto: „Fatsoen betekent dat je normaal met elkaar omgaat. Fatsoen betekent dat je het gesprek aangaat. Fatsoen betekent dat je mensen gelijkwaardig behandelt. Is Nederland een fatsoenlijk land? Ik denk nog niet.”
Onderwerpen: Mona Keijzer, Dilan Yesilgöz, Dick Schoof, Femke Wiersma, Jumbo-baas Frits van Eerd, oorlogsdreiging, noodpakket, Mark Rutte, Donald Trump, Marjolein Faber, NSC, CDA, Zwarte Cross, migratie en asiel, stikstof-normen.
Uitwerking: Oudejaars-veteraan Dolf Jansen geeft een breed overzicht van het nieuws van het afgelopen jaar, met de nadruk op politieke ontwikkelingen en de bokkesprongen van het kabinet-Schoof. Daarbij schuwt hij het seksisme niet: minister Mona Keijzer is een snol en minister Marjolein Faber ziet eruit als een gehakt-staaf. Jansen is een onderhoudend verteller, al is het met veel omhaal van woorden en geregeld wat borstklapperij, zoals een verhaal over hoe hij niét op Zwarte Cross optrad. Zijn linkse signatuur is onmiskenbaar, met veel grappen over VVD-leider Dilan Yesilgöz in het bijzonder. Ook leuk: de „politieke Tourette” van Pieter Omtzigt („dan zeg je tegen je politieke tegenstanders eerlijk wat je van ze vindt”), het portret van FI-FA-baas Gianni Infantino („Er zijn maffiacians die zeggen: die nemen we niet aan, dat gaat te ver”), „de bruine tong met een oranje aureooltje” van Mark Rutte (Rutte bij Trump). En de suggestie dat het kabinet-Schoof er toch maar mooi in is geslaagd „om 28 mensen met overduidelijke afstand tot de arbeidsmarkt werk te bezorgen”.
Beste grap: „Als je minister bent, dan word je, ook al kan je niks, daarna toch altijd burgemeester. Waar zullen we Marjolein Faber burgemeester maken? Ik dacht Ter Apel. En dan geven we Mona Keijzer Moerdijk.”
Conclusie: Een traditionele, activistische oudejaars die politici flink belachelijk maakt. Wie op zoek is naar de warmte van een linkse kerk vindt een geruststellend, stichtend woord bij predikant Jansen. (RR)

In het theater t/m 31 december.

Marco Borsato is vrijgesproken, maar: „Het is nog steeds niet normaal om als man van vijftig een minderjarig meisje te appen met de tekst ‘Wat heb je mooie billen!’”. Na de pauze (een zeldzaamheid in cabaretland) speelt Bral een scène als oer-Haagse vuurwerkhandaelaar, die niet uitkiijkt naar het aanstaande verbod: „Vuurwerk is emotie met een lont!” Ook horen we waarom Bral op persoonlijk vlak een „waar-delooos jaar” heeft gehad. Bral eindigt met een oproep tot onthaasting en ontprikkeling. We moeten weer op zoek naar de lege ruimte. „En daarmee bedoel ik niet: elke avond kijken naar *Vandaag Inside*.”
Beste grap: „De koffieprijzen blijven maar stijgen: wakker worden is onbetaalbaar geworden!”
Conclusie: In de 30ste (?) editie van zijn jaarlijkse oudejaarsvoorstelling biedt Bral geen opvallende inzichten. De Haagse boerendheid is als de kastelein die het jaar (en de onderbuik) best charmant, maar ook een tikje onbehouden samenvat. (JB)

In het theater t/m 31 december. Op tv: TV West. Gezien: 15 december, Theater de Veste, Delft.

NECROLOGIE **LEONARD NOLENS (1947-2025)** DICHTER

Leonard Nolens: de dichter die het Nederlands opnieuw liet zingen

Met de muzikaliteit van zijn gedichten werd Leonard Nolens een van de meest vooraanstaande dichters van België. Hij was een klassieke romanticus, die meer dan twintig dichtbundels publiceerde en alle belangrijke prijzen kreeg.

Thomas de Veen

AMSTERDAM

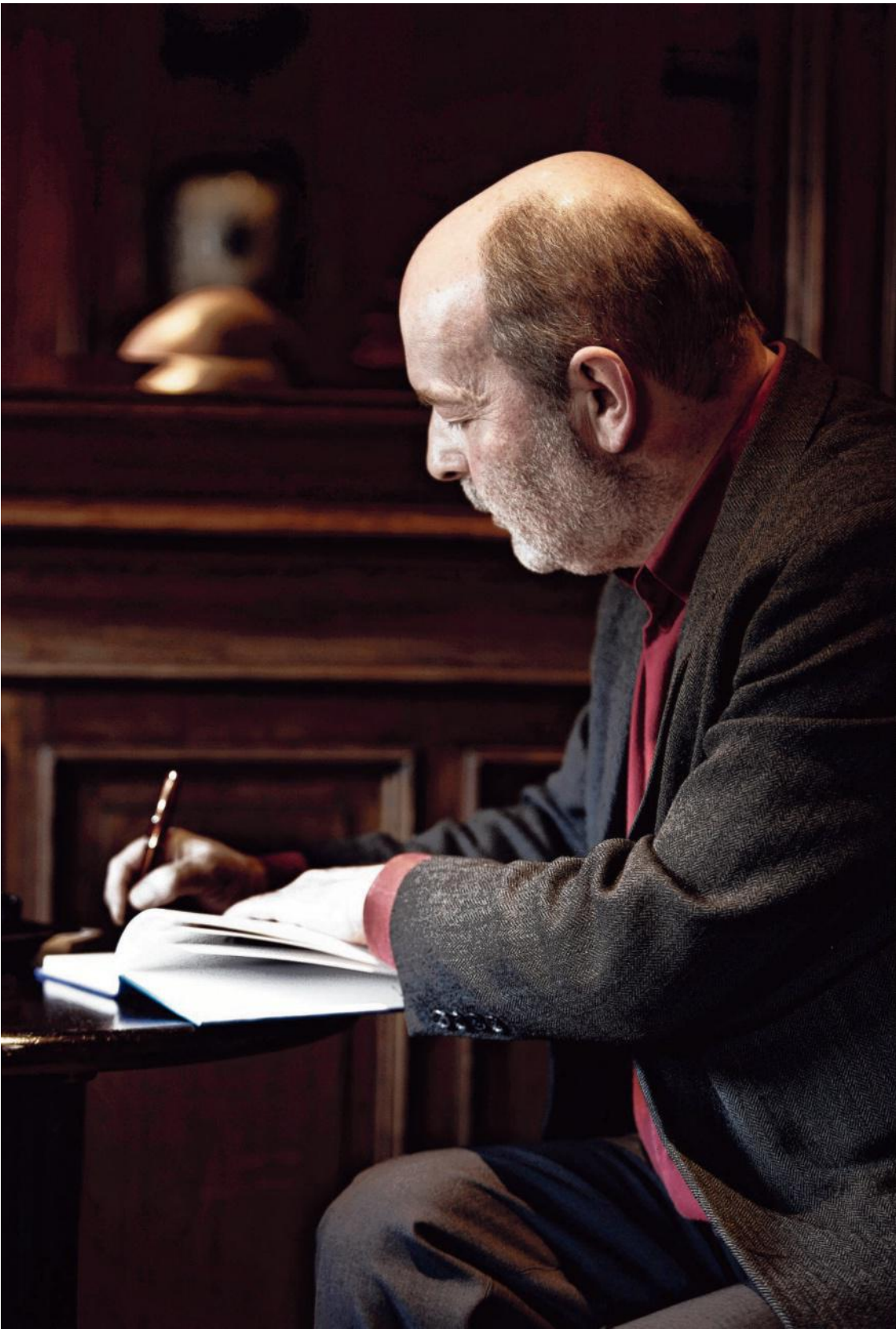
Leonard Nolens, die op Tweede Kerstdag op 78-jarige leeftijd overleed, was een dichter die „het Nederlands opnieuw heeft doen zingen“. Aldus de jury van de Prijs der Nederlandse Letteren, toen de Antwerpenaar in 2012 tot laureaat werd uitgeroepen. Als Nolens begint te schrijven, „vangt een fluisterend zingen aan“, schreef *NRC* enkele jaren eerder. „Met schrijnende refreinen, welluidende zinnen en een vreugdevolle melodie.“

Met die muzikaliteit, die zijn autobiografie in poëzie uittilde boven het particuliere, werd Nolens een van de meest vooraanstaande dichters van België, wellicht de belangrijkste van zijn generatie. Hij publiceerde in vijf decennia meer dan twintig dichtbundels, samen goed voor een verzameld werk van bijna 1.200 bladzijden – en daarbovenop nog ruim duizend pagina’s aan gepubliceerde dagboeken, waarin hij reflecteerde op zijn aan de dichtkunst gewijde leven. Hij kreeg alle belangrijke prijzen, zoals de Jan Campert-prijs voor *Liefdes verklaringen* (1990), de VSB Poëzieprijs voor zijn bundel *Bres* (1997) en voor zijn gehele oeuvre de Constantijn Huygens-prijs en de Prijs der Nederlandse Letteren.

Hij had als dichter een romantische inborst, op een klassieke, modieuze manier. Hij geloofde in de waarheid die de poëzie aan het licht kon brengen, doordat de dichter afdaalde in de eigen ziel, tot in de kern, waar de essentie verborgen lag. Hij schreef over zichzelf, over ‘ik’, in een tijd dat autobiografie in de kunst niet *bon ton* was; en hij zocht in de taal naar waarheid en eerlijkheid, waar de postmoderne mode juist relativistisch was. Eerlijkheid in de literatuur was „een poging om de mens in heel zijn complexiteit te blijven zien en daaraan uitdrukking te geven“.

Studentenprotesten

Nolens (1947) groeide op in de welgestelde burgerij van Bree in Belgisch Limburg, ging rechten studeren, maar stopte toen zijn vader plotseling overleed. Een carrière in vaders voetsporen was niet voor hem weggelegd, besefte hij, en hij bekwaamde zich als vertaler, uit het Italiaans en Duits. Evenzeer bepalend waren de studentenprotesten van 1968, die Nolens aanschouwde en waar hij zich mee verbonden voelde, maar waartoe hij ook afstand voelde. Hij was te

Leonard Nolens. FOTO VINCENT MENTZEL

eigenzinnig, voelde te veel vrijheidsdrang om erbij te willen of kunnen horen.

Voor Nolens was de poëzie het leven, ontdekte hij. Of: zijn manier om deel te nemen aan de wereld. Hij portretteerde in zijn dankwoord bij de Prijs der Nederlandse Letteren de kunstenaar die zich van de mensen afzondert „om iets

te maken en zodoende zijn plaats te vinden onder diezelfde mensen. Hij geeft de woorden, de muziek en de beelden die hij van u heeft gekregen, op zijn manier aan u terug. Hij maakt van u zichzelf en geeft zich terug aan u.“

Hij moest dan wel de deelname aan het bruisende leven opgeven, zoals hij schreef in ‘Zonder mij’ uit

de bundel *Liefdes verklaringen*: „Wat kan ik voor je doen, ik heb alleen maar woorden./ Met die muziek heb ik ons huis gebouwd, mijn leven/ Vernield om toe te zien of dood de moeite waard is“. Zijn gezin, met twee zoons, verliet hij, al vond hij later wel weer de liefde – maar wanhoop en drankzucht tekenden ook zijn persoonlijk leven.

Als dichter had hij succes. Zijn gedichten, vooral zijn liefdesgedichten, werden geliefd, en bleven dat. Wat Leonard Nolens schreef, bood precies wat velen in poëzie zoeken: in de intimiteit van die kleine tekst is het rumoer van de wereld verstomd en ontstaat er ruimte om teruggeworpen te worden in de kern van het menszijn. Liefde, het leven, de dood – de poëzie van Nolens begon bij het persoonlijke, maar had de ambitie om te eindigen bij het universele.

„Alsof ik het niet over de buitenwereld heb als ik het over mezelf heb!“, riep Nolens eens uit, in een interview met *NRC*. Waar in zijn vroegere werk de maatschappij en al haar gebeurtenissen op afstand stond, kwam daarin een voorzichtige kentering in de kroonde bundel *Bres* (1997). De ‘ik’ werd in die bundel een ‘wij’, die de dichter én de lezer omvat. Nolens dichtte over de naoorlogse generatie die zich engageerde in protest, en ijkte daarbij nogmaals zijn afgezonderde positie. Zijn opvatting was: ware revolutie vindt pas plaats op persoonlijk niveau, in de mens, dus verkooft hij de poëzie, die van mens tot mens spreekt, boven de barricaden. Uitgesproken kritisch was hij in zijn bundel *Zeg aan de kinderen dat wij*

Nolens’ poëzie wist buiten de kleine kring van gepokte en gemazelde poëzielezers te raken

niet deugen (2011), die ontvangen werd als een „biecht“ en „schuld-bekenten“, waarin hij zijn baby-boomgeneratie moreel failliet verklaarde. Die raakte een gevoelige snaar bij veel lezers; uit de bundel kwam ook een toneelproductie voort.

Nolens’ poëzie wist buiten de kleine kring van gepokte en gemazelde poëzielezers te raken: doordringend tot de essentie wist hij een groot publiek te beroeren, als een Vlaamse Szymborska of Herzberg. De „doorgeefbaarheid“, van zijn gevoel en zijn ervaring, schreef hij eens, bepaalde de waarde van zijn poëzie. Die beklijft als het gaat over de tederheid, de rust die te vinden is in verstilling – en in een gedicht als ‘Vermoeidheid’, dat zo eindigt: „Als wij, de grote mensen, moe zijn/ Van het praten./ Van het praten./ Van het praten, al vond hij later wel weer de liefde – maar wanhoop en drankzucht tekenden ook zijn persoonlijk leven.

Janneke Wesseling

EINDHOVEN

De impressionist Monet zei eens dat hij wilde laten zien wat zich tussen hem en het onderwerp bevindt. Wat bevindt zich daar dan? Daar bevindt zich verf op doek, die hij inzet om zijn waarneming van atmosfeer en licht weer te geven. Steeds verder werd het onderwerp, zoals waterlelies of een hooimijt, naar de achtergrond gedrongen door de weergave van atmosfeer en licht. Op het doek ontleedde Monet met losse, schetsmatige toetsen het licht in zijn oneindige hoeveelheid samenstellende kleuren.

Dit gebeurt op een meesterlijke manier in *De netten van Pourville*, in 1882 geschilderd aan de Normandische kust. Dit schilderij, dat ruimte en vrijheid ademt, is bijzonder omdat Monet hier datgene wat zich tussen hem en het onderwerp bevindt in de verf én letterlijk als beeld weergeeft. Tussen ons, de beschouwer (inclusief de beschouwer Monet) en de zee schilderde hij een doorzichtig scherm van vissersnetten die verticaal uit het wateroppervlak oprijzen, parallel aan het vlak van het doek.

De netten belemmeren de blik op het woelige, grijsgroene zeeoppervlak met kleine witte schuimkoppen en op de blauwe avondlucht met opbollende grijswitte wolken. De transparante laag maakt duidelijk dat het hier niet in de eerste plaats gaat om een afbeelding van de zee, maar om een atmosferische, bijna abstracte impressie van licht en lucht. De verf zelf trekt de aandacht doordat het beeld, van dichtbij bezien, uiteenvalt in vele bewegelijke, abstracte kleurtoetsen en accenten. De vissersbootjes aan de horizon zijn niet meer dan wat donkergrijze vegen.

Rond *De netten van Pourville* organiseerde Zippora Elders, conservator van het Van Abbemuseum, een nieuwe aflevering in de reeks *Oog in oog*. In deze reeks worden kunstwerken uit het verleden in verband gebracht met hedendaagse kunstwerken, deels uit de eigen collectie. Dit is een mooie formule voor een tentoonstelling, want kunstwerken ontlenen hun betekenis of zeggingskracht voor een groot deel aan de samenhang waarin ze worden geplaatst. Oppervlakkig bezien lijkt *Oog in oog met Monet* te gaan over water, de kust en de kleur blauw. Maar er is meer aan de hand. De groep werken geeft een heel beknopte interpretatie van de geschiedenis van de moderne kunst.

Verfoppervlak

Naast Monet hangt *Monochroom blauw, ongetiteld* (IKB 63) van Yves Klein uit 1959. Waar bij Monet en andere impressionisten het verfoppervlak van het schilderij steeds meer aandacht kreeg, is dit in de monochrome, blauwe schilderijen van Klein tot het uiterste doorge-

Claude Monet, *De netten van Pourville*, 1882. COLLECTIE KUNSTMUSEUM DEN HAAG

KUNSTGESCHIEDENIS

Hoe Monet en hedendaagse kunst samenhangen

Tegenover het schilderij *De netten van Pourville* van Monet zet het Van Abbemuseum kunstwerken van onder anderen Yves Klein en Rineke Dijkstra. De groep werken geeft een heel beknopte interpretatie van de geschiedenis van de moderne kunst.

voerd: het verfoppervlak zelf is het onderwerp geworden. Hier is niets anders te zien dan ultramarijn blauw, een chemisch pigment dat Klein vermengde met kunstthars dat hij patenteerde als IKB, International Klein Blue. Hij bracht het direct met een roller aan op een houten drager. Geen verftoets is nog zichtbaar en daarmee is er ook geen sprake meer van een persoonlijke expressie. Klein wilde een onpersoonlijk soort kunst maken.

Dat neemt niet weg dat het ultramarijn voor hem wel een bijzondere, meer spirituele betekenis had. Deze diepe, immateriële kleur brengt een sensatie van zweven en van onbegrensde ruimtelijkheid tewege. Daarom ook wilde hij geen lijst om het schilderij hebben en plaatste hij het paneel enigszins van de wand af, zodat het daar optisch van loskomt. Het pure pigment is kwetsbaar, reden waarom Kleins blauwe monochrome tegenwoordig jammer genoeg meer aandacht kreeg, is dit in de monochrome, blauwe schilderijen van Klein tot het uiterste doorge-

doeld door Klein.

De foto *Kolobrez, Polen, 27 juli, 1992* van Rineke Dijkstra is een werk in de bekende serie strandportretten die zij maakte tussen 1992 en 1998, aan stranden in de VS, Europa en Oekraïne. In een andere zaal op dezelfde verdieping in het Van Abbe worden nog twee foto's uit de reeks geëxposeerd. In het werk van Dijkstra zie je de erfenis van de abstracte, formele kunst van de jaren zestig en zeventig en van de zerobeweging, waartoe ook Yves Klein behoorde.

Aan de andere kant is hier een begin zichtbaar van de terugkeer naar onderwerp en ‘narrativiteit’. De strandportretten hebben allemaal een identieke compositorische opzet, waarbij de geportretteerden – kinderen en jongvolwassenen – aan de vloedlijn staan en recht in de lens kijken. De portretten zijn bijna collageachtig, met de figuren scherp uitgesneden voor een achtergrond van zee en lucht. Tegelijkertijd raak je gefascineerd door de lichaamstaal en de blik in de ogen van deze onzekere jonge

mensen, die niet poseren of daar een ongemakkelijke poging toe doen.

Identiteit

Narrativiteit nam een hoge vlucht in de kunst vanaf het begin van de 20e eeuw, met thema’s van identiteit, gender, autobiografie en politiek-maatschappelijke kwesties. Zohra Opoku, van Ghanes-Duitse herkomst, verwerkte in een blauwgekleurd textielwerk (2022, in de serie *The Myths of Eternal Life*) bespiegelingen over dood, verlies en eeuwigheid naar aanleiding van gebeurtenissen in haar persoonlijk leven. Zij onderging een operatie voor borstkanker in Duitsland maar kon vanwege de coronapandemie een jaar lang niet terugkeren naar haar zoon in Ghana. In verf, borduurwerk en zeefdruk verwerkte Opoku zijn portretfoto en een foto van zichzelf, in samenhang met citaten uit het Egyptische Dodeboek.

De verhouding tussen onderwerp en de materialisering daarvan is precair in een kunstwerk. Te

veel nadruk op de vorm kan leiden tot een nietszeggend spel. Te veel verhaal kan net zo goed leiden tot nietszeggendheid, maar dan in de gedaante van anekdote of illustratie bij een thema. Dat laatste is het geval bij de *Mossel Tranen* (2021-2025) van de Noorse kunstenaar Tori Wrånes, een wandsculptuur met platte stalen elementen, gevuld met beton waarin mosselschelpen zijn gedrukt. Waarom dit tranen zouden zijn blijft onduidelijk en de gelaagtheid aan betekenis van de andere werken in de tentoonstelling ontbreekt hier.

Oog in oog met Monet zou gebaat zijn geweest met iets meer achtergrondinformatie. Dat neemt niet weg dat dit een met zorg samengestelde, voorbeeldige tentoonstelling is die uitnodigt tot geconcentreerd kijken en ervaren.

Recensie

Tentoonstelling in het Van Abbemuseum. Tot 15 februari 2026. Info: vanabbemuseum.nl ●●●●○

Frank Provoost

BAARLE-NASSAU

Augurken. De beroemdste drummer van Nederland heeft er zijn carrière aan te danken. En zijn leven. „Het was een vreselijk ongeluk”, vertelt John Cornelis Zuiderwijk (74) - roepnaam Cor, beter bekend onder zijn keizerlijke bijnaam Cesar - terwijl hij in zijn blok-hut in Baarle-Nassau het zoveelste houtblok op het vuur van zijn tipi-vormige kachel gooit. „Op de snelweg vloog ineens een auto de lucht in. Die wagen schoot omhoog en kwam zo voor me op straat terecht. Deuren gingen open, mensen vielen eruit, een vrouw schreeuwde: 'Mijn baby! Mijn baby!' Die werd gelukkig door omstanders al snel gered.

„Ik dacht aan mijn ontbijt. Ik ben gek op augurken, maar die ochtend liep ik te kloten met dat potje. Telkens als ik dacht 'nu heb ik je' flippte dat ding weer van mijn vork af. Daar was ik zeker vijf seconden mee bezig. Anders had ik eerder in de auto gezeten en was ik boven op die mensen geknald. Snap je wat ik wil zeggen? Toeval bestaat niet, maar wat dan wel? Het moest kennelijk zo lopen.”

Hoe zijn leven liep, is te lezen in zijn onlangs verschenen (auto)biografie *Cesar, het verhaal van een drummer* die hij samen met *Telegraaf*-journalist Jean-Paul Heck schreef. Het boek leest als een Haags Hollywoodsprookje: een huilende jongen belooft aan het sterfbed van zijn vader dat hij ooit de beste zal zijn, wordt min of meer toevallig ontdekt en verovert vervolgens de wereld met Golden Earring, de rockband die afgelopen zomer na zestig jaar op hield te bestaan toen oprichter en gitarist George Kooymans overleed aan de spierziekte ALS. Het is een ontroerend verhaal waarin kameraadschap belangrijker is dan monstersucces en bescheidenheid vaak wint van bravoure.

Maar eerst: dat andere augurkenverhaal.

„Vroeger kwamen alle kooplui met karren langs de deuren. Je had een ijsboer, een warmwaterboer die door de straten reed met ketels die boven gloeiende kolen hingen én een pikkelboer met alléén maar augurken. Van die augurkenblikken bouwde ik mijn eerste drumstel. Een op straat gevonden zeepkist werd mijn basdrum. Dek-sels van een wastobbe dienden als bekens én hi-hat. Als je je voet in het handvat klemde en op een ander dek-sel trapte, hoorde je *tsjik-tsjik-tsjik*.

„Ik was altijd ritmes en breaks aan het oefenen. Die fantastische solo in 'Little „B”' van The Shadows was de heilige graal. De hele straat kon het horen, maar niemand klaagde.”

Wie ook meeluisterde, was de onderbuurvrouw die - toeval bestaat niet - verloofd was met lokale beatheld René Nodelijk. „Dat was zo'n hippe gast met een enorme vetkuif. Hij was de beste gitarist van Den Haag en had de legendarische band René & The Alligators. Als hij bij zijn vriendin was, hoorde hij de hele tijd dat kleine mannetje boven op die blikken spelen.”

En het moest kennelijk zo lopen, maar toen The Alligators-drummer

INTERVIEW CESAR ZUIDERWIJK DRUMMER GOLDEN EARRING

‘Wij speelden nooit strak, maar dat was onze kracht’

Cesar Zuiderwijk: „Ik had nog nooit achter een drumstel gezeten. Ze moesten alles voor me opzetten, want ik wist niet hoe dat werkte.”
FOTO ANDREAS TERLAAK

In zijn (auto)biografie *Cesar, Het verhaal van een drummer*, die leest als een Haags Hollywoodsprookje, blikt Golden Earring-drummer Cesar Zuiderwijk terug op zijn loopbaan en het onverwoestbare bondgenootschap binnen de band. ‘We hadden nooit een carrièreplanning.’

vlak voor een optreden een vinger brak en een vervanger onvindbaar bleek, werd als noodgreep de bovenbuurjongen gerekruteerd.

Dus je allereerste show was ook meteen de eerste keer dat je op echte trommels sloeg?

„Ik had nog nooit achter een drumstel gezeten. Ze moesten alles voor me opzetten, want ik wist niet hoe dat werkte. Ik was een magere schrieklup van vijftien en moest de veel te grote smoking van hun drummer aan. Bij de eerste klap op mijn basdrum bleef het pedaal in mijn broekspijp hangen. Toen René plotseling ‘DRUMSOLO!’ riep, heb ik die break uit ‘Little „B”’ gespeeld.”

Toen de vinger van de echte drummer verkeerd bleek te zijn gezet en het herstel langer duurde, mocht Zuiderwijk blijven invallen. Daarna stroomde hij door naar andere Haagse acts. The Ladybirds (een vrouwenband die maar geen drummer kon vinden) gaven hem zijn bijnaam omdat hij zijn naar de Romeinse keizer vernoemde herdershond had meegenomen. Daarna maakte hij naam in bluesrockband Livin’ Blues tot hij in 1970 door Kooymans, zanger Barry Hay en bassist Rinus Gerritsen werd ingelijfd door Golden Earring.

Die bezetting zou ruim vijftig jaar niet meer veranderen en gaan gelden als de meest succesvolle Nederlandse rockband, die grote internationale hits scoorde (‘Radar Love’, ‘Twilight Zone’, ‘When The Lady Smiles’), ruim tien tournees door de Verenigde Staten voltooide en podia deelde met titanen als Led Zeppelin, Kiss, Rush, Santana, Aerosmith, ZZ Top en The Who.

Hoe was het om opeens met je helden te spelen?

„Keith Moon van The Who was altijd mijn ideale drummer, echt een frontman. Tot die tijd zag je alleen beheerste gasten met wat grote bekkens voor hun snufferd die zich achter op het podium verscholen. The Who was een grote explosie. In zo’n band wilde ik ook spelen. En toen kwam de Earring en die waren zo. Niet omdat ze iets nadeden, nee, uit zichzelf.”

Toen Moon stierf, in 1978, ben je door The Who gevraagd hem op te volgen. Waarom heb je dat niet gedaan?

„Eerst geloofde ik niet dat hij dood was. Hij was zo’n zot. Ik dacht: die springt vanavond ergens schreeuwend uit een taart: ‘Tada! Ik ben er weer!’ Maar ik kende natuurlijk ook zijn drugsgebruik dondersgoed.

„Toen hun manager mij vroeg, ben ik naar George, Barry en Rinus gegaan. Ze zeiden alle drie: ‘Dat moet je doen man. Zo’n kans krijg je nooit meer.’ Ik wist dat ik het kon, maar ik dacht ook: ‘Zulke vrienden vind ik nooit meer.’ We hadden al heel vaak met The Who gespeeld en in die band was het altijd hommeles: schelden, schreeuwen en slaan. Bij ons ging het juist om broederschap.”

Had Rinus daarom ook al eerder bedankt om bassist te worden bij Jimi Hendrix?

„Rinus dacht hetzelfde als ik: ‘Ik ge-

Die bezetting zou ruim vijftig jaar niet meer veranderen en gaan gelden als de meest succesvolle Nederlandse rockband

loof in wat ik doe en niemand gaat me daarvan afbrengen, zelfs niet Jimi Hendrix.’ En net als Moon is Hendrix natuurlijk ook niet zomaar doodgegaan. Daar kon je op wachten.

„Maar er zinderde iets. Hendrix wist dat Rinus waanzinnige dingen deed. Ons nummer ‘Eight Miles High’ duurde drie kwartier. Er zat een bassolo in die helemaal te gek was - misschien niet technisch perfect, maar wel qua uitstraling, de manier van doen.”

In het boek beken je dat jullie grootste hit ‘Radar Love’ helemaal niet strak is.

„Dat nummer rammelt aan alle kanten, maar dat is juist de charme. Alles in één keer opnemen en er geen zak meer aan doen, maakt muziek juist menselijk. Luister naar ‘Satisfaction’ van The Stones: dat is één grote janboel, maar het klinkt te gek! U2? Daar gebeurt geen moer, maar er is geen luisteraar die denkt: ‘Ik had dat anders gespeeld.’”

„Wij waren helemaal niet strak. Als ik onze roadies hoorde soundchecken, dacht ik: ‘Godverdomme, die zijn veel beter dan wij!’ Mijn drumtech is veel sneller met twee basdrums dan ik. Het is een oude discussie: veel jonkies vinden Ringo Starr niet goed omdat hij niet - DRRRR-DRRRR-DRRRR! - als een beest kon roffelen. Maar Ringo was precies wat The Beatles nodig hadden, anders waren het nooit The Beatles geweest! Larry Mullen jr. van U2 ging drummen omdat de rest - die allemaal beter waren - liever gitaar wilden spelen.

„Tegenwoordig wordt veel muziek over the top geproduceerd en is iedereen metronoomstrak door mee te spelen met *click tracks*. Ik doe daar ab-so-luut niet aan mee!”

Hoe kon ‘Radar Love’ toch een wereldhit worden?

„De grap is dat ik in het begin dacht: eindelijk hebben we een nummer dat begint met drums. Maar toen zei Rinus: ‘Nee, er moet nog een intro voor. TAA-TAA-TAAAA!’ Dat werd onze eigen versie van (zingt het begin van Beethovens vijfde symfonie:) TA-TA-TA-TAA!

„Het is, waar ter wereld ook, onze *claim to fame* en daar ben ik trots op. Maar als ik het op de radio hoor, zet ik het eerder zachter dan harder. Dat nummer ken ik nu wel.”

Ondanks al het internationale succes

haalde Golden Earring nooit de ultieme top. Maar het leek ook alsof jullie dat wel prima vonden.

„We hadden nooit een carrièrepad. Gene Simmons van Kiss wist al dat hij rijk zou worden van rock-‘n’-roll voordat hij één noot had gespeeld. Aerosmith werd zo beroemd dat ze de schurft aan elkaar kregen. Elke avond klopten vijf roadies op vijf kleedkamerdeuren waar vijf gozers uitkwamen die zonder iets te zeggen of elkaar ook maar een blik waardig te gunnen voor dertigduizend man gingen spelen.

„Ik ben blij dat we dat level van roem nooit hebben gehaald. Het is een gekkenhuis waar iedereen altijd achter je aan raast. Als wij zwetend van de Bühne stapten in Madison Square Garden trokken we de deur van de kleedkamer dicht. Dan mocht er even niemand bij en zeiden we uitgeblust tegen elkaar: ‘We zijn best lekker bezig.’ Zo ging het ook na onze laatste show in Ahoy, die achteraf ons afscheidsconcert bleek te zijn. Na afloop zaten we van: ‘Wauw, eigenlijk best een leuk bandje.’”

Bepaalde die bondgenootschap ook dat jullie meteen stopten toen bekend werd dat George aan ALS leed?

„Ik vind het altijd sneu om te zien dat bands als Queen blijven toeren, terwijl iedereen weet dat Freddie Mercury niet is te vervangen. We hebben met artiesten gespeeld die zeiden: ‘Dit is onze zesde afscheidstour en het gaat steeds beter. Ik kan het jullie alleen maar aanraden.’

„George heeft zo’n gigantisch stem-pel op de Earring gedrukt. In onze business was hij een van de beste componisten aller tijden. Dan kan je onmogelijk doorgaan. We zijn onze beste vriend kwijt, dan kunnen we toch niet een nieuwe beste vriend gaan zoeken?”

Mis je het niet?

„Het is niet anders. Er zijn in die vijftig jaar zo veel dingen gebeurd waardoor het allang afgelopen had kunnen zijn. Een enorme *mirror ball* die uit het plafond lazerde, landde ooit een halve meter naast Barry. Als hij die op zijn hoofd had gekregen, was het al veel eerder gedaan. De één heeft pech, de ander niet. Pas als je er niet meer middenin zit, beseft je: we hebben juist vreselijk veel geluk gehad.”

Jean-Paul Heck & Cesar Zuiderwijk: Cesar, Het verhaal van een drummer. Spectrum, 240 blz. € 22,99

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen of suggesties?
Mail naar
redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemene nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar
opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel

E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar *NRC* te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur. W: nrc.nl/service, T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang

persoonsgegevens

Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Afmelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2025. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●○ zeer goed
●●●○● goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

Actie is geldig
t/m
10 januari

Tijdelijk tot
€1.500,-
korting

Een nieuwe & veilige badkamer in 1 dag

Wilt u uw badkamer vernieuwen, zodat u er nog jarenlang van kunt genieten? MAX Badkamers plaatst uw nieuwe badkamer in één dag en zorgt ervoor dat deze veilig, comfortabel én mooi is.

Vraag de **gratis brochure** aan op
www.maxbadkamers.nl
of bel 0341 - 78 11 11

- Marktleider in Nederland
- Montage in 1 dag
- Uitsluitend Duitse en Nederlandse producten
- Geleverd binnen 4 weken
- Tot 10 jaar garantie
- Eigen monteurs

Bezoek ook onze showrooms:
Oosteinderweg 90 te Nunspeet
Oirschotseweg 14 te Best **(NIEUW)**

Uitstekend

★ Trustpilot
* Score November 2025

